

205

K U B B E A L T I .

AKADEMİ

M E C M U A S I

ISSN 1301-157X

NİSAN 2004

YIL:33 SAYI:2

*Ekrem Hakkı Ayverdi'yi
vefâtının 20. yılında
rahmetle anıyoruz.*

SÂMİHA AYVERDİ . OKTAY ASLANAPA
ERGUN GÖZE . AYDIN YÜKSEL
İSMET BİNARK . GÜRBÜZ ERTÜRK
ORHAN OKAY . BEYNUN AKYAVAŞ
B.SITKI ERDOĞAN . ALİ YARDIM
FIRAT KIZILTUĞ . ZEYNEP ULUANT
SEDAT UMRAN . MURAT KOÇ
YAŞAR FERSAHOĞLU . ŞÜKRAN IŞIK
M. ZEKİ AKDAĞ . MEHMET NURİ YARDIM
KEMAL AREN

2

KUBBEALTI
AKADEMİ
MECMUASI

YIL: 33 NİSAN 2004 SAYI: 2

KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI

Üç ayda bir çıkar

*

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi Adına Sâhibi

Sinan Uluant

*

Yazı İşleri Müdürü

Mehmet Nuri Yardım

*

Yayın Danışmanları

Prof. Dr. Mustafa Fayda, Prof. Dr. Mustafa Tahralı, Prof. Dr. Sema Uğurcan,
Prof. Dr. Kâzım Yetiş, Dr. İ. Aydın Yüksel.

*

Haberleşme Adresi

Peykhâne Sokağı No. 3 34400 Çemberlitaş / İstanbul

Tel: (0212) 516 23 56 - 518 92 09 Faks: (0212) 638 02 72

*

kubbealti@superonline.com

www.kubbealti.org.tr

*

Postaçekli No. 337056

*

Abone Bedeli

Yurtiçi: 30.000.000.-TL. Kurumlar: 30.000.000.-TL. Yurtdışı: 30 USD - 25 EURO

*

Temsilcilerimiz

T. Diyanet Vakfı Ankara Yayınevi Necatibey Cad. Ankara İşhanı No. 8/32-33

Sıhhiye-Ankara

Bilge Kitabevi Atatürk Cad. Osmanlı İşhanı No. 105 Bursa

Beyoğlu Kitapçılık Ltd. Şti. Sofyalı Sokak No. 32/4 Tünel-İstanbul

Bulak Bilgi Hizmetleri, Bayındır Sokağı, Aksoy Çarşısı No. 27/5 Kızılay-Ankara

Akademi Kitabevi Kâzım Dirik Mah. 159. Sokak 6/A Bornova-İzmir

*

Baskı

Özal Matbaası

*

Mecmuanızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

Değerli Kubbealtı Dostları	KUBBEALTI	5
Mülâkat	SÂMİHA AYVERDİ	7
Ekrem Hakkı Ayverdi İçin	OKTAY ASLANAPA	9
-Camiünnefais-Ekrem Hakkı Beyefendi	ERGUN GÖZE	12
Köprü “Bir Dünyâdan Bir Dünyâya”	DR. İ. AYDIN YÜKSEL	14
Dost Ehli, Gönül Ehli, San’at Ehli	İSMET BİNARK	17
Hâtıralarla Ekrem Hakkı Ayverdi	GÜRBÜZ ERTÜRK	20
Mesihpaşa İmamı Üzerine Bâzı Dikkatler	M. ORHAN OKAY	24
Ağır İmtihanların Başarılı Mezunları	PROF. DR. ALİ YARDIM	30
Rubâîler	BEKİR SITKI ERDOĞAN	37
Türkçe Vatandır	PROF. DR. BEYNUN AKYAVAŞ	38
Attila İlhan ile Hasbihâl	ZEYNEP ULUANT	43
Kubbeler ve Aksisedâlar	SEDAT UMRAN	52
A.Tarhan ve A.Ş.Hisar’ın Kaleminden Ahmet Vefik Paşa	DOÇ. DR. MURAT KOÇ	53
Servet-i Fünûn Romanında Din ve Çocuk	DOÇ.DR. YAŞAR FERİSAHOĞLU	60
Yüreği Bölünmüş Çınar (Ohri)	FIRAT KIZILTUĞ	71
Neslimin Umudu	MEHMET ZEKİ AKDAĞ	77
İlhan Geçer’in Son Şiirleri, Halil Soyuer’in Mektubu	MEHMET NURİ YARDIM	78
Ayağını Öptü Ay	ŞÜKRAN IŞIK	86
Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım	KEMÂL Y. AREN	87

Kubbealtı Akademi Mecmuası,

4.10.1976 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mcibince
8.11.1976 tarihli Teblięler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge
numarasıyla tavsiye edilmiştir.

Değerli Kubbealtı Dostları,

Mecmuamızın yeni sayısında yine beraberiz. Bu sene vefâtının 20'nci yılında yâd ettiğimiz İstanbul Fetih Cemiyeti'nin ve Kubbealtı Cemiyeti'nin kurucularından merhum ilim adamı Ekrem Hakkı Ayverdi için, bu sayımızda özel bir bölüm ayırdık. Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Ergun Göze, Dr. İ. Aydın Yüksel, Gürbüz Ertürk ve İsmet Binark, yakından tanıdıkları Ekrem Hakkı Ayverdi'yi, makalelerinde değişik cepheleriyle anlattılar. 2004 yılının Ocak ayında Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı tarafından Balkanlar'daki Türk çocuklarına, Türk müzikî eğitimi vermek maksadıyla Makedonya'ya gönderilen kıymetli sanatkârımız Fırat Kızıltuğ'un kaleme aldığı Ohri hâtıralarını zevkle okuyacaksınız. Mecmua, değerli şair ve yazarlarımızın makaleleri ve şiirleriyle bu sayıda da dopdolu bir münderecat ile karşınıza çıkıyor.

Millet Kütüphanesi'nin kurucusu ayaklı kütüphane Ali Emiri Efendi, vefâtının 80'nci yıldönümü münasebetiyle 28 Şubat günü vakfımızda hatırlandı. Bir filmi de gösterilen Ali Emiri ve kültürümüze hizmetleri hakkında Mehmet Serhan Tayşi, Dursun Gürlek ve Melek Gençboyacı dinleyicilere hitap ettiler.

Kubbealtı Neşriyatı'na yeni ilâveler yapılırken baskıları tükenen eserler de yeniden kültür hayatımıza kazandırılıyor. Muhterem Sâmiha Ayverdi'nin mevcudu biten "Türk Rus Münâsebetleri ve Muharebeleri" ile "Ah Tuna Vah Tuna" isimli eserleri yeniden basıldı. Yeni neşrettiğimiz bir eser de Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre hocamızın "Üsküdar'ın Üç Sırlısı"dır. Mümtaz bir ilim ve gönül adamı olan Özemre'nin bu eserinin de, geniş bir alaka göreceğine inanıyoruz. Dursun Gürlek'in "Ayaklı Kütüphaneler" isimli eseri büyük ilgi gördü. İlk baskısı bir ayda tükenen kitabın ikinci baskısı Mart ayı başında yapıldı. Ayaklı Kütüphaneler'in devamı sayılabilecek olan yeni eserler de Kubbealtı Neşriyatı arasında çıkacaktır.

Bu arada Nihad Sâmi Banarlı'nın "Şiir ve Edebiyat Sohbetleri" isimli eseri "Edebiyat Sohbetleri" adıyla okuyucuya ulaştı. Prof. Dr. Birol Emil hocanın takdimiyle neşredilen eserin, vefâtının 30'ncu yılını yâd ettiğimiz Banarlı'nın hayırla anılmasına vesile olacağını ümid ediyoruz.

Uzun zamandan beri kesif bir çalışma içinde olan değerli yazar Altan Deliorman, beklenen eserini tamamladı. Deliorman, fikir ve san'at hayatı-

mızın üç seçkin simâsı Sâmiha Ayverdi, Nihad Sâmi Banarlı ve Ekrem Hakkı Ayverdi'nin hayat hikâyelerini, faaliyetlerini, eserleri ve başarılarıyla olduğu kadar özlemleri, sevinçleri, hayal kırıklıkları yâni insanî yönleri ile ele alırken, eserin aziz hâtıralarına bir minnet borcunun ödenmesi olarak gördüğünü de söylüyor.

Mecmuamızın ilk yazışleri müdürü olan merhum Nihad Sâmi Banarlı vefatının 30'ncu sene-i devriyesi münasebetiyle muhtelif müesseseler tarafından yâd ediliyor. İlk toplantı 26 Şubat akşamı Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde yapıldı. Bu programda Doç. Dr. Şeyma Güngör, fotoğrafları eşliğinde hocası Nihad Sâmi Bey'i anlattı. Dr. Saadet Güldaş da İstanbul'daki Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde hocası Nihad Sâmi Bey hakkında düzenlenen toplantıda konuştu. 19 Mart günü gerçekleşen programın adı "Şarkılarımız ve Türkülerimizde Türkçe'nin Sırları"ydı. Türkocağı İstanbul şubesi ile Fatih Üniversitesi'nde de Mayıs ayında Banarlı için toplantılar hazırlanıyor. Sene boyunca, Nihad Sâmi Banarlı'nın yeni nesiller tarafından tanınması ve eserlerinin okunması için yurt genelinde muhtelif müesseseler tarafından faaliyetler tertip edilecek.

Güzel Konuşma Sanatı (Diksiyon) kursumuz 6 Mart 2004 tarihinden itibaren yeniden başlamıştır. Galip Çakır'ın yönetiminde devam eden ve büyük alaka gören program, diğer kurslarla birlikte Haziran'da tatile girecektir. Kurslarımızı tâkip eden öğrencilerimize sertifikaları, 5 Haziran Cumartesi günü merasimle verilecektir.

Yeni sayımızda buluşmak ümidi ve hasretiyle...

KUBBEALTI

Mülâkat

Sâmiha AYVERDİ

Tevfik Demiroğlu (İstanbul Defterdarlık Muhâsebe Müdürü)
Hüsniye Uluant, Zühre Uluant

VI.1945

(Bu kısım, Hüsniye Uluant'tan naklolanmıştır.)

Hüsniye Uluant: (Kendisinde misâfir bulunan Tevfik Bey'e): Sâmiha Hanım'ın kitaplarını okudunuz mu?

Tevfik Demiroğlu: Evet, hem de okumaya doyamamak ve okuduğum halde lâyikiyle kühüne erememek şartıyla. Onlar öyle bir felsefeyi izah ediyor ki, beñce dervişlik demek bu demek. Bakılınca genç bir kadının bu derece ileri bir noktaya varmış olması yadırganabilir ve öyledir de...

Hüsniye Uluant: Fakat bu işin yaşla başla pek alâkası olmasa gerek.

Tevfik Demiroğlu: Doğru; lâkin ilk nazarda başka türlü düşünmek kâbil değil ve onun eserlerine bakınca, bir menbaa doğru gitmek, bunların bir menba-dan aktığına inanmamak da kâbil değil.

Hüsniye Uluant: Her şeyde olduğu gibi, Sâmiha Hanım'ın yetişmesin-de de bir tesiri kabul etmek elbette zarûrdır.

Tevfik Demiroğlu: Evet. Muhakkak ki "Ken'an" Beyefendi'nin yetiştirme kudreti pek kuvvetli. On üç on dört yaşlarında küçük bir çocuktum; cuma olun-ca bende bir perîşanlıktır başlar ve hiçbir yerde eğlenemez, kendimi Dergâh'a atardım. O zamanlar buraları hep yangın yeri idi. Ben bu yerleri dolaşarak ge-lir Mesnevî dinlerdim. Yâ Rabbi o ne celâdet o ne heybetti. Mesnevî, coştukça çağlayan bir nehir gibi akardı.

Hüsniye Uluant: O meydanda herkes Mesnevî dinledi, herkes o sözleri işitti, fakat onları alıp tekrar etrâfa salmak nasîbi Sâmiha Hanım'ın imiş.

Zühre Uluant: Kendisini görseniz ne kadar olgun bir kadın olduğunu anladınız.

Tevfik Demiroğlu: Birâderini tanırım. Bana hemşiresini takdim etmeyi vaat etmişti.

(Bu sırada Sâmiha Ayverdi tesâdüfen kapının önünden geçiyor ve onun gelmekte olduğunu gören Hüsniye ve Zühre Hanımlar tarafından içeri alı-narak Tevfik Bey'le tanıştırılıyor.)

Hüsniye Uluant: Biz de şimdi sizden konuşuyorduk; Tevfik Beyefendi sizi yalnız gıyâben tanıdığı için böyle bir görüşmeyi çok istiyordu.

Sâmiha Ayverdi: Ben de, mânâca iştirak duyduğum bir kimse ile tanışmaktan aynı derecede memnûnum. Esâsen beyefendinin âilenize karşı göstermekte olduğu hasbî dostluk ve hayırhahlık bu alâkayı bana yapmış kadar üstümde tesir bırakmıştır.

Tevfik Demiroğlu: Fakat ben bir şey yapmıyorum ki.. Elimden gelen bâzı yardımları esirgememek, bu, basit bir insanlık borcu.

Sâmiha Ayverdi: Yaptığınız iyiliği görmemeniz de ayrıca şâyân-ı takdir. Beni, karşılık beklemeden yapılmış iyilikler kadar müteahhas eden az şey vardır. Maamâfih rahmetli Ârif Bey o kadar temiz ve dürüst bir insandı ki onun çoluğunun çocuğunun karşısına böyle bir dostluk çıkacağı pek tabîî idi. İnsanlık, bu bambaşka bir imtiyaz, ki her kula ondan nasip yok..

Tevfik Demiroğlu: Cemiyet maalesef bu mefhumdan o kadar uzaklaştı o kadar ayrıldı ki belki insanlığın içaplarını budalalık ve kıymetten düşmüş saçmalıklar telakki ediyor. Esâsen bizde cemiyet diye bir kıymet de kalmadı. Yalnız sayılacak kadar az bir kemiyette iyi insan kaldı.

Sâmiha Ayverdi: Bugün Emirgân'dan geliyorduk; yolda hep Mesnevî'nin şu beyitleri karşıma geldi:

Ger birîzî bahri râ der kûzeî

*Çend günced kismet-i yek rûzeî**

Evet denizi de bardağın içine döksek, gene istiâbı kadar alıp fazlası üstünden taşıyor. Bu dünyâda her kula kendi nasîbinden fazla kismet yok...

* "Denizi bir kâseye dökecek olsan ne kadar sığar?
Ancak bir günlük rızık miktârı."

Ekrem Hakki Ayverdi İçin

Oktay ASLANAPA

Üstad Ayverdi'nin yıl dönümü hatırası için bir kitap hazırlanması planlanınca ben de naçizâne bir katkıda bulunmayı görev saydım. Onunla ilgili hatıralar bu gün de bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Kendisi Osmanlı olan her şeye hayrandı. Bütün çalışmalarının ve ilmi yayınlarının temeli Osmanlı sanatı ve kültürü ile ilgilidir. Ayverdi'nin muhterem eşi İlhan Hanım'la birlikte tertiplediği ve bazen kardeşi Sâmîha Hanımefendi'nin de katıldığı cumartesi toplantıları bugün bile bütün canlılığı ile hatıralardadır. Bu biraz da Diyarbakirli Ali Emiri Efendi'nin kahve toplantılarının devamı gibi oluyordu. Ondan sonra bu gibi faaliyetler tamamıyla son bulmuştur.

Burada Hristiyan dünyasının Osmanlıları nasıl gördüğünü anlatan Latince büyük tarih kitabından özet olarak birkaç sayfalık bilgi verilmektedir.

1549 tarihli ağaç baskı Latince Tarih kitabından bir bölüm kağıt 31,5x21 cm. Kısım 4 sayfa IIII Başlık 70 Kayser Johannes VIII'in faaliyetlerinden söz eder.

Bölüm 71 kendi zamanında İstanbul'un Türkler tarafından fethi gerçekleşen Kayser Konstantin XI'den söz eder.

Bölüm LX Osman Gâzi ve ailesiyle Türk tarihinden söz eder.

Giriş bölümünde iki ağaç gravür yer alır. Bunlardan biri tepesinde yapraklı bir tacla dört bölümlü bir arma levhasında iki defa Hilal, iki defada dört bölüm içinde Türk refleksi olarak belirlenen bir işaret var. (Şekil 1) Diğer bir ağaç gravür bol yapraklı küçük bir fidana sarılmış büyük bir S harfini gösteriyor. (Şekil 2)

Latince tekst Türklerin dağlık Hazar bölgesinden gelerek Küçük Asya'ya hâkimiyeti ve daha sonra Osmanlıların fetihleri konusunda bilgi verir. 1112'nci sayfa bölüm LX'da: Türklerden Osman âilesi ve sonra gelen ve hepsine Osmanlı denen hükümdarlardan söz eder.

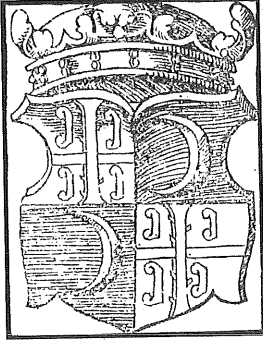
Bitişik tekst blok 1549 tarihli ağaç gravür kenarında bir figür yer alır. Sağa doğru yürüyen bıyıklı bir savaşçı figürü deri başlık üzerine bir taç giymiş, sağ elinde bir gürz var, sol elinde geniş bir kılıcın kartal başlı kabzasını tutuyor. Kıyâfet olarak göğülü bir savaşçının klasik üniforması var.

(Şekil 3) Latince tekst Osmanlıların, Hristiyanların birleşmemeleri yüzünden gerçekleşen Küçük Asya fetihlerini anlatır. Tahminen 28 yıllık bir idâreden sonra oğlu Orhan gelir ki sonraki sayfalarda onun adı dördüncü kısım sayfa 1129 (Berlin'de özel bir şahsın elinde) da sayfanın üst paragrafında da paşalar ve beylerbeylerin görevleri anlatılır. LXXIII bölümde "Türklerin neye inandıkları ve nasıl Allah'tan korktukları" konusu ele alınır. Bunlar namaz ibâdet şekilleri ve âdetleri, Kur'an'ın nâzil olduğu gün, Mevlüd, Hac, Kur'an'a îman ve ibâdet ederken hiçbir âlet (?) kullanılmaması gibi şeylerdir.

Bir çok okullarda (medreseler) dînî kurallar öğretilir. Bunlarda çeşitli mezhepler vardır. Cuma tatil günüdür ve büyük câmilerde Cuma namazına gidilir. LXXXV bölüm "Türklerin mâbedlerinden ve âyinlerden" bahseder. Çerçeveli bir ağaç gravürde revaklarla çevrili altı köşeli merkezi kubbe ile örtülü bir yapı görülür. Buradaki tekste göre mescitte hiçbir tasvir yoktur, sâdece kelime-i tevhid gibi yazılar vardır. Birçok yağ kandili, yere serili güzel halılar vardır. Sonra ezan okunur, abdest alınır, kadınlar kısmı ayrıdır. Müezzin dua okur. Cuma Hz. Muhammed'in doğumu, mübarek gün olarak kabul edilir.

Sâdece ilk paragrafları bulunan LXXXVI'cı bölüm "Türklerin gelecek âkibet hakkında düşünceleri" ve Türk cennetini canlandıran bir ağaç gravürde kale kapısı gibi bir giriş kulési ile surla çevrili bir bahçenin ortasında fiskiyeli bir şadırvanın iki tarafında bahar açmış iki ağaç var. İçinden ırmaklar akan çok güzel bahçelerle bu cennete, Hz. Muhammed'in Kur'an hükümlerine uyan, sevap işleyen müminler girer. İpek ve sırmalı elbiselerle hüriler altın kadehlerle kırmızı şarap? (şerbet) ikram eder. Onlar Allah'ın kendilerine günahlarından af ve mağfiretine inanırlar. Diğerleri de halifeler veya ibâdet ve taatle cenneti hak edenlerdir. Bu tekst tam bir tercüme olmayıp, mealen aktarmadır.

Bin sayfayı aşan çok büyük bir târih kitabı parçalanarak sayfaları dağıtılmıştır. Bunlardan 1111-1112'nci sayfayı bana gönderen Dr. Johanna Zick Nissen'i (16.12.1919 Berlin) 19.06.2001'de kaybettik. Kendisi Türk İslam sanatına yüze yakın kitap ve makâle ile hizmet veren büyük bir sanat târihçisi ve Türk dostu idi.

Şekil 1: Arma Levhası

Şekil 2: S Harfli Sembol

Şekil 3: Othomanni magnus animus (Osmanlı Büyük Ruh) Osmanlı Askeri

-Camiünnefais- Ekrem Hakkı Beyefendi

Ergun GÖZE

Dostum Prof. Ataseven önüme bir kitap koydu. "Son Hattatlar"ın, ilk baskısı. Süleyman Nazif ve Yahyâ Kemal merhumların ortaklaşa,

"Hezar âferin o devr-i kadîm efendisine

Ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine"

diye anlattıkları İbnülemin Mahmud Kemal İnâl beyin muhalled kaynak eserinin ilk baskısı. Son devrin büyük hattatlarını toplayan bir azim çalışma. Sayfaları çeviriyorum. Koyduğu yazı örneklerinin bir çoğunda "Ekrem Hakkı Ayverdi koleksiyonundan" kaydı var. Gözümün önüne rahmetli Ekrem Hakkı beyefendinin "Nasılsınız?" deyince muzip bir zarâfetle "Uzun boylu mavi gözlüyüm" diyen aydınlık ve dost şîması geliyor.

Türk kültürünün, sanatının, inancının ve ruhunun nöbetçiliğine hayatını ve servetini asâletle ve sâdece "Rızâyı Bârî" için vermiş bu muhterem zat, kitaptaki bir dipnotta o kadar yürekten tebrik ediliyor ki duygulanmamak ve yapılan böyle bir hizmete de böyle bir kadir bilirlîğe de gıpta etmemek mümkün değil.

İbnülemin bey, bahsedilen eserinde Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin yazılarından ve bilhassa Ayasofya Câmîi Şerifinde aslı muhteşem levhalarından bahsetmektedir.

"İsmi Celâli, ismi Nebeviyi, esamii Çar Yar ve hasaneyni ihtiva eden elvâh". Ama Ayasofya müze haline getirilince bu levhalar indirilir ve kısmen de hasar görür. Bir müddet sonra müze müdürü Muzaffer beyi bu levhaların tamiri ve yeniden asılması için hamiyet sahipleri teşci ve ikna ederler. Müze müdürü "Yapayım ama bu iş paraya mütevakkıf, paramız yok" der.

İbnülemin'i dinleyelim: "Ötedenberi benimle beraber bu işe sarfı zihn eden Yüksek Mühendis Ekrem Hakkı ve Tüccardan Nazif beyler, icab eden parayı hasbetenlillah vererek Ekrem beyin nezâreti altında levhalar tamir edildi. Yine o Zât-ı Ekremin himmetile likeremihilkerim 28 Kânunusani 1949'da elvâhı şerife yerlerine asıldı. Ekrem gelip beni aldı götürdü levhaları mahalli kadiminde (eski yerinde) görünce ağlamaya başladım. Cenâbı ekremülekremine hamdû sena ve Ekrem ile Muzaffere teşekkür ve dua ettim."

Ne güzel dua, ne devamlı dua..

Yine eserinin 221. sayfasında, Hattat Nâîli efendiden bahsederken di-

yor ki "Merhumun 1226 da yazdığı 121.ci nüsha-i nefise (Kur'anı Kerim) -camiünnefaıs olan- Yüksek mühendis Ekrem Hakkı beyin nezdinde mahfuzdur." diyor. Bu "Camiünnefaıs" "Güzel ve nefis eserleri toplayan" vasfı çok hoşuma gitti. Hem veren bakımından, çünkü İbnülemin muhteremin zemetmediği kimse pek az, hem de verilen yani Ekrem Hakkı beyefendi bakımından çünkü tam uymakta kendisine.

Bu bakımdan onu anmak için istenilen yazıya, bu olayı ve bu vasfı kâfi gördüm. Ancak, Yahyâ Kemal ve Süleyman Nazif'in İbnülemin bey için söyledikleri müşterek beytini, vezni biraz sarırmak pahasına değiştirerek sözü bağlamak isterim.

*Hezar âferinler, fâtiha!lar o İstanbul beyefendisine
İlim ve serveti yaramış, hem milletine hem kendisine.*

Köprü “Bir Dünyâdan Bir Dünyâya”

İ. Aydın YÜKSEL

Ekrem Hakkı Ayverdi aramızdan ayrılmış yirmi yıl oldu.

O her hâliyle tabiata karşı müstağni bir tavırla dimdik duran bir köprü gibi hayal edilebilir. Taştan muhkem kemerleri, sel yaranlarıyla herşeyi süpürüp götüren coşkun sellere, feyzanlara istihfafla dudak büken azametli bir Osmanlı köprüsü.

Her yaz şimale doğru sefere çıkan muhteşem ordulara geçit veren, yol gösteren köprüler gibi o da, kadim bir dünyâdan, yeni oluşan bir dünyâyâ elindeki, gönlündekini aktarmaya, taşımaya çalışmıştır denilebilir. Zira o da Yahyâ Kemal gibi milletine "Dünya ve ahirette vatandaşlarım" diyordu. "Gönlüm, dilim, kanım ve mizâcımla sizdenim".

Böylece bir köprü gibi, sırtındaki emaneti bir devirden bir devire taşımaya ve yangından mal kaçırır gibi nevâlesini, yâni varlığını, bilgisini ileriki zamanlara aktarmaya uğraştı, didindi. Bu hizmetin heyecaniyle ve bir ibâdet zevkiyle her dem yenilendi ve her dem yeniden doğdu.

Ekrem Hakkı Ayverdi kimdi !

Hakkında yaşadığı sırada ve ölümünden sonra çok şeyler yazıldı ve söylendi.

Bir ayağı bir asırda, diğer ayağı diğer bir asırda, fakat "devlet ebed müddet" içinde doğdu: 22 Aralık 1899.

Âilesi bir koldan Ramazanoğullarına, diğer koldan tâ Nazlı Budin'de yatan velî Gül Baba'ya dayanmaktadır. Bu âilede nice gâzîler ve şehidler, nice mânâ erleri boy göstermektedir.

Doğduğu yıllar, devletin siyâsî ve sosyal bakımdan en çalkantılı devirlerindendi. Böylece nice iktidarların değiştiğini, nice pâdişahların hal edildiğini, yıllarca süren savaşları, devletin her tarafından didiklenerek parçalandığını, nice vatan topraklarının kaybedildiğini, bitmez tükenmez göçleri gördü. Aynı zamanda da bir devletin yeniden doğuşuna, bir hayat tarzının bir başka hayat tarzına, bir dünyânın bir başka dünya oluşuna, bâzı değerlerin tamamen değişmesine, hatta alt üst oluşuna şahit oldu. Buna karşılık o da bir çokları gibi "daha iyi olacak" diyor ve ümit besliyordu.

Fakat "herşeyi", zamânın, yeniliğin, asrîliğin yangınları, selleri süpürüp götürüyordu. Kaybolan şeyler de geri gelmiyordu. Ancak bir milletin yeniden oluşumunda, bir yandan kadim geleneklerin, duyguların, dünya görüşünün, hâfizalardaki bin yıllık bilgilerin kaybı da söz konusuydu.

İşte Ekrem Hakkı Ayverdi -ve onun gibi nice köprüler- bu milletin büyüklüğüne, dehâsına, medeniyetine ve sâfiyetine iman etmişti. Onun şevket ve satvet dolu asırlarının tekrar geleceğine inanıyordu. Bu yüzden bildiğini, gördüğünü bir köprü gibi taşıyarak ileriye aktarmak ve böylece "yeniden oluş"un, yâni bir "halk-ı cedid"in zuhûrunda bir parça olmak vazifesini yüklenmişti. Bir köprü gibi, bir geçit gibi, mâzide bizi biz yapan unsurları geleceğe aktarmak ve aynı zamanda madde ile mânâ arasında da bir köprü olmak.

İmparatorluğun bu çalkantılı devresinde büyürken aynı zamanda toplumun rûhuna sinen millî ve dîni duygularla beslendi. Çocukluk ve gençliğinde yaşadığı Şehzâdebaşı'nın renkli ve millî muhiti, babası İsmail Hakkı Bey'in selâmlık sohbetleri, imanlı ve vatansever âile ocağı, sanat ve ilim çevreleri ve beşyüz yıllık Türk İstanbul sokaklarıyla, yapılarıyla, havası ve suyuyla, medeniyetle onun şahsiyetini şekillendirmiş, kıvama getirmiştir. Böylece ilerde kuru bir inşaat ve teknik adamı olmakdan ziyade bir fikir ve sanat adamı hüviyetini kazandığı görülür.

Çok genç yaşında cumhuriyetin pek az olan ilk mühendislerinden olarak hayâta atılmıştır. Ancak, yol, köprü, hastahâne gibi bir çok binaların inşaatını yaparken bir yandan da ona ilerde köprü vazifesini yükleyecek bir gayret içindedir. Eski âbidelerin -câmiden saraya kadar- ihyâsı, tâmiri ve diğer çok çeşitli sanat eserlerinin -Kur'an, cild, yazı, levha, cam eşyalar, çini, nâdide kumaş gibi- toplanması ve muhafazası.

Eski âbidelerin tâmiri sırasında denilebilir ki milletin rûhunu görmüştür. Onun iç âlemine nüfuz etmiştir. Tanıdıkça da daha çok hayran olmuş ve daha çok sevmiştir. Türkün bilhassa sanat sahasında çok müstesna ve kendine has terkiplerinin olduğunu, çok olgun ve mükemmel nisbetli sâde eserleri ve yeni yorumları yapabildiğini görmüştür. Zira, o sırada, henüz pek yeni olan mîmârî târihi araştırmaları sahasında çalışanlara göre Türk sanatı ve bilhassa Türk mimârîsi Arap, İran ve Selçuk sanatları arasında mütalâa edilmektedir. O sırada orijinal bir Türk sanatının varlığını söyleyen pek az insan vardır.

İşte, bu orijinal ve tamamen kendine has özellikleri olan bir Türk sanatının varlığını örnekleri ile gösterme yolunda gayret kuşağını kuşananlardan biri ve belki de en önemli olanlarından biri Ekrem Hakkı Ayverdi olmuştur.

Böylece Ekrem Hakkı Ayverdi, 1950'den sonra bütün inşaat işlerini bırakarak Türk mîmârî sanatının araştırılması ve ortaya çıkarılması sahasına bütün varlığıyla ve fedakârlıkla adımını atmıştır. Dünyânın geçici olduğunu ve hünerin, ortaya bir eser koymak ve hizmette bulunmak olduğunu iyi biliyordu.

İlk büyük eseri İstanbul'un 500. kutlama yılı için hazırlanan "Fâtih Devri Mîmârisi"dir. Bu çalışma, daha sonra 1966-1974 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin başlangıçtan itibaren Fâtih devri sonuna kadar olan mîmârî âbidelerinin ele alınmasını ve dört cild halinde neşrini getirmiştir. Bu büyük gayretin sonunda milletine olan hayranlıkla "mîmârisini imkânlarımız ve kudretimiz mertebesinde arzederken bir de baktık ki, biz bu devletin şânına kasîde yazmışız" demek lüzumunu hissetmiştir.

Bununla da kalmamış, ilerlemiş yaşına rağmen 1974-1983 yılları arasında da Osmanlı Türkü'nün Avrupa'daki bıraktığı eserlerin tetkikini gerçekleştirmiş ve bu da dört cild halinde yayınlanmıştır. Bir yandan da sayıları yetmiş beşi bulan muhtelif makâlelerde çeşitli sanat ve fikir yazıları yazmakta idi.

Ekrem Hakkı Ayverdi, 1950 tarihinde İstanbul'un beşyüzüncü fetih yılını kutlamak için kurulmuş olan İstanbul Fetih Cemiyeti'nin kurucu üyelerindendir. 1968'lerden itibaren de vefâtı olan 24 Nisan 1984 yılına kadar başkanlığını yapmıştır. Bu cemiyetin İstanbul ve Yahyâ Kemal Enstitüleri'ni ve Yahyâ Kemal Müzesi'nin kurulmasında rolü olmuştur. Aynı zamanda Mühendisler Birliği ve Turing Otomobil Kurumu şeref üyelerindendi.

3 Mayıs 1979'da İstanbul Üniversitesi yerinde bir kadirşinaslıkla kendisine "Fahri Doktorluk", Aydınlar Ocağı da 17 Kasım 1979'da Üstün Hizmet Armağanı, 18 Eylül 1981'de de İst. Teknik Üniversitesi Üstün Hizmet Beratı tevcih etmiştir.

Ekrem Hakkı Ayverdi 1979 yılında kardeşi mütefekkiye Sâmîha Ayverdi ve zevcesi İlhan Ayverdi ile birlikte "Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı"nı kurarak bir ömür boyu biriktirdiği çeşitli sanat eserlerini, koleksiyonlarını, evini ve diğer emlakını bu vakfa ve dolayısıyla milletinin hizmetine bağışlamıştır.

Ruhuna rahmet diliyoruz.

Dost Ehli, Gönül Ehli, San'at Ehli

İsmet BİNARK

Hakk'a yürüyüşünün
Yirminci yılında,
Ekrem Hakkı Ayverdi'nin
Aziz ruhuna Fâtihalarla...

Değerli ilim adamı, bu vesile ile rahmetle andığımız Prof.Dr. Muharrem Ergin, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin ardından, o'nun hakkındaki duygu ve düşüncelerini şu sözlerle ifade etmişti:

"İstanbul'daki son Osmanlı Âbidesi idi. İstanbul'daki son Süleymaniye Câ-mii idi... İstanbul'daki son Sultanahmed Câmiî idi... İstanbul'daki son Topkapı Sarayı idi... O hem şahıs olarak böyle idi, hem de o şahsın ortaya koyduğu eser olarak böyle idi." ¹

Rahmetli Ahmet Kabaklı, "Ekrem Hakkı Ayverdi, Yahyâ Kemal'in kudretiyle çizilen bu hayâl ve gerçek vatanın, fikirde, kitapta, gayrette mimardır." diye o'ndan söz eder. ²

Kültür Bakanlığı eski Müsteşarlarından rahmetli Prof.Dr. Emin Bilgiç, o'nu gelecek nesillere, "zihniyeti, telâkkileri, inançları, seçtiği ferdî ve âilevî hayat tarzı itibariyle emsâli çok nâdir kalmış bir hakiki 'Osmanlı Efendisi' edep ve ahlâkını temsil eden ve devlet ve milleti dâima önde ve ihtiram mevkiinde tutan üstad Ekrem Hakkı Ayverdi..." diye tanıtır. ³

Değerli yazar Muhterem Ergun Göze ise, ardından "Mayası 'hamaset' ve 'hamiyetten' yoğrulmuş ender insanlardan birisi idi. Ne mutlu ona ki, bütün ömrünü, aynı mânevî istikamette, durmaksızın hizmet etmeye hasredebilmişti. Kültür mirâsımızın vazgeçmez takipçisi olarak, ciltlere sığmayan bir gayretin sâhibi oldu." ⁴ sözleriyle bir bilineni ifade eder.

Ekrem Hakkı Ayverdi kimdir? diye sorulduğunda verilecek ilk cevap herhalde şudur: O, inandığı dâvâ uğruna şahsî menfaatini geriye itip, ileri yaşında, ecdâdımızın tarihe bıraktığı mirâsı kaybolmaktan kurtaran, kayda ve kitaba geçiren büyük irâdedir... Emsalsiz bir gayretin temsilcisidir...

¹ Muhterem Ergin, İstanbul'daki Son Osmanlı Âbidesi, Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13/3 Temmuz. 1984, s. 31.

² Ahmet Kabaklı, İlim Mücahidi, Tercüman Gazetesi 29 nisan 1984.

³ Emin Bilgiç, Bir Âbide Şahsiyet, Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13/3 Temmuz 1984, s. 66.

⁴ Ergun Göze, Bir Ondokuzuncu Asırlı, Tercüman Gazetesi, 25 Nisan 1984.

Ekrem Hakkı Ayverdi, millette, milliyetine inanmış; an'anelerinin, iftiharlarının, dilinin, dininin, îmânının, târihinin, kültürünün, mâzisinin değer ve zenginliklerini şahsiyetinin temel taşı yapmış bir şahsiyetti.

O, gerçek Türk aydınının kendi millî târihi ve mâzisi ile barışmaktan başka çâresi olmadığına inanmış bir tefekkür adamı ve vatan sevdâlısıydı.

O, milletlerin, ancak kendi târihlerini ve millî kültürlerini bilmek, tanımak ve dost olmak suretiyle, millî şuûra sâhip olacaklarına ve bu suretle geleceklerini devam ettirebileceklerine inanmış bir fikir, kültür ve gönül adamıydı.

O, Türk devletine ve millette, Türk kültürüne hizmet etmeyi ve bu yolda gayret kemeri kuşanmayı, insan olarak yaradılmanın şükrünü ödemek olarak anlayanlardandı.

Bu itibarla, Ekrem Hakkı Ayverdi, şahsiyeti ve eserleriyle kendisinden dâima ders alınacak örnek bir insan, bir âbide şahsiyettir.

Ancak Ekrem Hakkı Ayverdi, bütün bunlarla birlikte, herşeyden önce Hakk ve hakikate gönül vermiş bir imân ve gönül adamıdır. Kardeşi Sâmîha Ayverdi, ağabeyi için, O'nun *"büyük tâlihi, yaradılış mayasında mevcut bulunan san'at ve zarâfet anlayışının, bir kâmil mürşide mülâki olmakla derunî kemâl de kazanarak dört başı mâmur hâle gelmiş bir Türk-İslâm temsilcisi olmuş bulunmasıdır"* der.⁵

O, bağlandığı 'Dost Kapısı'na muhabbet ve sadâkatle sarılmış bir deriş olup, bundan dolayıdır ki bütün yaradılmışlara karşı sevgi dolu ve dosttur. İkrar verdiği merkezin dünya görüşü, o'nun şahsiyetinin temel taşı olmuştur.

O, dostlarının dediği gibi;

"Dost ehli, gönül ehli, san'at ehli" idi.

Sâmîha Ayverdi'nin, *"Ezelden ebede izzetlenmiş..."* diye târif ve *"Efendim, seni bu câmianın akl-ı selimi olmakta, sağlıklı ve hayırlı uzun ömürlerle dâim ve kâim eylesin..."* duâsıyla da tebciî ettiği Muhterem İlhan Ayverdi, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin ardından şunları söylemiştir:

"Ekrem Hakkı Ayverdi hayatı boyunca verdi, vermekle de ne aç kaldı ne

⁵ Sâmîha Ayverdi, *Kardeşim Ekrem Hakkı*, Türk Edebiyatı, (128) ,Haziran 1984 s. 59.

*açık... Ezel kanunu icâbı herkes gibi hiçbir şeyini götürmedi ama, amel defteri, geride bıraktığı sadaka-i câriyesi ile kıyamete kadar açık kalan bahtiyarlarından oldu."*⁶

Söz torbasının ağzını, ilim ile imânı, bilgi ile ciddiyeti, dürüstlük ile gayreti şahsında bütünlemiş, vatan toprağını karşılıksız seven müstesnâlar kâfilesinden olan, seciye ve güzel ahlâk sahibi, âbide şahsiyet Ekrem Hakkı Ayverdi'ye Allah'ın sonsuz rahmetini niyâz ederek bağlayalım... Fikir, hizmet ve eserleriyle yaşayan Ekrem Hakkı Ayverdi'yi muhabbet, hürmet ve minnetle hep hatırlayacağız.

Ruhu şâd, makâmı cennet olsun!..

⁶ İlhan Ayverdi, Veren El, Kubbealtı Akademi Mecmûası, 13/3 Temmuz 1984, s. 87.

Hâtıralarla Ekrem Hakkı Ayverdi

Gürbüz ERTÜRK

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'ndan telefon edilerek benden Ekrem Hakkı Ayverdi hakkındaki hâtıralarımla ilgili bir yazı istendi. Çok memnun oldum. Memnuniyetim, bu yazının kısa zaman içinde istenmesine rağmen, yirmi sene sonra da olsa böylece birkaç günümü Ekrem Amca ile birlikte dolu dolu geçirecek olduğum içindi. Çünkü o, mimarlık mesleğimin başlangıç yıllarında ve her zaman benim rehberim olmuştu. Çok hâtıramız vardı ama en önemlileri Balkan ülkelerindeki "Osmanlı Mimarî Eserlerinin Yerlerinde Tesbiti ve Rölelelerinin Yapılması" ile ilgili çalışmaları. Bu çalışmalarda benim de görevlendirildiğimi kendilerinden duyduğumda, şahsıma karşı gösterdikleri yakın alâka, itimat ve duyarlılık hayatımın bir dönüm noktası olmuştu. Ben de bu çalışmaları yapacak gruba dahil olmuştum. Otuz sene önceki bu teklif sahnesini şu anda da büyük bir heyecanla yaşamaktayım.

Ekrem Amca, 1974 yılının son aylarından itibaren Balkanlarda yapılacak bu çalışmaların, Ankara'da resmî mercilerdeki işlerini tâkip için beni görevlendirmişlerdi. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde Arşiv Müdürü olan Mehmet Duru ve Kültür Bakanlığı Müsteşarı Emin Bilgiç Beylerle, Dışişleri Bakanlığı arasında mekik dokuyan yedi sekiz ay sürecek hummâlî bir çalışmaya girmiştim. Ekrem Amca'nın gönderdikleri notları onun çalışma titizliğini bildiğim için büyük bir hassasiyetle tâkip ederek neticelendirip kendilerine yazılı olarak arz ediyordum.

Hazırlıklar bittikten sonra 1975 yılının ağustos ayında Kültür Bakanlığı'nın tahsis ettiği bir otomobil ile Ekrem Amca, Muhterem zevceleri İlhan Ablamız, Aydın Yüksel ve İbrahim Numan ile birlikte ilk seyahatimize çıktık. Aynı gâye ile yaptığımız ikinci seyahatimizde ise bir yıl sonra hocamızın rahatsızlığı sebebiyle benim özel arabamla yalnız biz üç mimar arkadaş Yugoslavya'daki çalışmalarımızı tamamlayarak görevimizi ifâ ettik.

Ekrem Amcamız ve İlhan Ablamızla yaptığımız ilk seyahatimiz unutulacak gibi değildir. Hâtıralarla dolu bu seyahatin üzerinden seneler geçtikten sonra ben şahsen kendi hesabıma çok şey öğrendiğimi şimdi daha iyi anlamaktayım. Kendi ifâdeleriyle "Yirmi beş yıl boyunca çalışmalarının her safhasında yanında yer alma bahtıyarlığına erişmiş" İlhan Ablamızın, onun eşi olarak Ekrem Bey'e karşı sevgi ve saygı çerçevesindeki alâkası, her konuda kendisine yardımcı oluşu, muhabbeti, özellikle bütün hanımlara örnek olacak nitelikteydi.

Bulgaristan Hükûmeti çalışma izni vermediği için orada resmî bir çalışma yapılamamıştı. O tarihlerde gümrükler başta olmak üzere dolaştığımız yerlerde sıkı rejimin görüntüleri her yerde karşımıza çıkıyordu. Devamlı tâkip altındaydık. Bâzı camilerin çevrelerini adımlayarak ölçmek dahi zor oluyordu. Gümrükten geçerken Ekrem Amca'nın önceki seyahatlerinin birisinde cebinde kalan 2 Leva'yı (Bulgar parası) gören Bulgar Gümrükçüleri "Bu levalar cebinde ne geziyor?" diye onu bir müddet bizden uzaklaştırıp bir odaya aldıklarında, ben kendimi kaybedip oradaki görevlilere ileri geri bağırışmış ve içeri atılmaktan son anda kurtulmuştum. Doldurduğumuz bâzı evraklardan sonra Ekrem Amca'yı serbest bıraktılar. Bu da hoş olmayan ve bizi üzen Bulgaristan Gümrüğü hâtırası.

Çalışmalarımız Romanya, Macaristan ve Yugoslavya'da olacaktı. Romanya'dan sonraki durağımız olan Macaristan'da Estergon Kalesi'ne girişimizi unutamam. Otomobilimizde ilmi çalışmalar yapmak üzere orada bulunan ve bizim bu seyahatimizde görevlendirilen Afganlı bir mihmandarımız vardı. Kale'ye girerken hep bir ağızdan Estergon Türküsü'nü söylemeye başladık. Vücudumuzun her noktası titriyordu. Tekrar tekrar ve göz yaşları içinde söylediğimiz bu müstesna türkümüzün sonlarında mihmandarımız da öğrendiği birkaç kelimeyle bize katılmaya başladı. Meydana arabamızla girince ortada yükselen bir katedral bizi çok hüzünlendirdi. Derhal kale burçlarına çıktık... Bu sırada Ekrem Amca şükür secdesine varmıştı bile.

Ondaki araştırmacı ruhunu ve hizmet aşkını târif etmek mümkün değil. Bunu biraz olsun anlamak için bizzat yaşamak lâzım. İşte şahit olduğum örneklerden birisi: Kaleyi dolaştıktan sonra, oranın kültür işleri sorumluları alt taraflardaki bir kale duvarında bulunan bir taşın üzerinde eski bir yazı olduğu, ancak yazıyı kendi ilim adamlarının çözemediğini bu yüzden de Estergon hakkındaki eserlerde bununla ilgili malûmat veremediklerini söylediler. Bunun üzerine hocam o taşı göstermelerini istedi. Hep birlikte taşın bulunduğu kale duvarına indik. Yol ile duvarın arası âdeta çöplük gibiydi. Ama Ekrem Bey'deki araştırmacılık aşkı o çöplüğü hiç görmüyordu. Yetmiş beş yaşındaki genç delikanlıya bizler yetişemiyorduk. Taşın üzerine eski yazıyla oyularak yazılmış bir şeyler vardı ama son derece belirsizdi. Bu bir kitabeydi ve Ekrem Bey bunu çözmeliydi. Bulduğumuz kiremit parçalarıyla, çevresini renklendirip yazıyı ortaya çıkarmaya çalıştık, ama nâfile. Ekrem Amca dizlerinin üstüne çöktü, gözlerini kapat-

tı ve sağ elinin işaret parmağı ile bu yazıların çukurluklarının hareketlerini yoklayarak harfleri tespit etmeye çalıştı. Zaman zaman el yordamıyla çözdüğü harfleri ve kelimeleri hemen yanındaki not defterine yazdı. Bu işlem bir saatten fazla sürdü. Ama yazının ne olduğunu Ekrem Bey çözmüştü. Bu bir kapı kitabesiydi. Kitâbede : *"Bu kapı (veya kale) Sultan Selim Şah oğlu Sultan Süleyman zamanında yapıldı"** denmekteydi.

Öyle işler ve çalışmalar vardır ki, bunlar maddî olarak değerlendirilemez. Değerlendirilse dahi karşılığı olamaz. İşte, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin hayatının son otuz dört senesinde Anadolu ve Rumeli'deki ecdat yâdigârı olan eserler üzerinde yaptığı çalışmalar ve devlet arşivlerine girmiş bu kaynak eserler Türk Mimarlık Tarihine damgasını vurmuştur.

Kültür Bakanlığı adına fahrî olarak yapılan Balkanlardaki bu çalışmaların yalnız seyahat ve fotoğraf filmi vs. masrafları için Başbakanlık örtülü ödeneğinden karşılanmak üzere bize Dışişleri Bakanlığı Kültür Dairesi tarafından 10.000 ABD doları verildi. Bu ücret, şoförümüz dahil beş kişinin elli günlük masrafı olarak bakanlıkça hesap edilmişti. Seyahatimiz bitip Türkiye'ye döndüğümüzde Ekrem Amca'ya harcamalarımızla ilgili raporumu verdim. Yolculuğumuz esnasında kendi tâbirleriyle "Hazînedâr" bendim. Bize verilen 10.000 dolardan bütün masraflarımız dahil ancak 4.950 doları harcamıştık. Geriye 5.050 dolar artmıştı. Bunu kendilerine takdim ettikten kısa bir müddet sonra bana "Evlâdım, biz bu işi devletimize fahrî olarak yaptık. Yaptığımız masrafların dışında, artan 5.050 doları biz alamayız. Bunu Başbakanlık Müsteşarı Ekrem Ceyhun Bey'e iade et. Geri aldıklarına dâir de bir yazı al." dediler. Verilen bu görevi yerine getirmek üzere Ekrem Ceyhun Bey'e gittim. Önce Özel Kalem Müdürü ile görüştüm. Bu görüşme Müsteşar Bey'e ulaştırıldı. "Olmaz böyle şey, bu parayı geri alamayız." demişler. Israrım üzerine kendileriyle bizzat ben konuştum ve hocamın bana söylediklerini aynen kendisine naklettim. Müsteşar Ekrem Ceyhun Bey "Olmaz Gürbüz Bey, Başbakanlık örtülü ödenek kasasından çıkan bir para geri alınıp tekrar yerine konamaz. Bu para zaten sizin hakkınız. Bırakın bu hassasiyeti." dedi. Durumu Ekrem Amca'ya teferuatıyla telefonda anlattım. Ancak, hocam son derece kararlı bir üslupla

* Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi, Y. Mimar Aydın Yüksel, Mimar Gürbüz Ertürk, Mimar İbrahim Nüman. Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri Romanya-Macaristan, Cilt I, s. 168, Resim: 137-138

"Kat'iyen olamaz, Devletin parasını ben alamam, biz bu işi fahrî olarak yaptık. Mutlaka iade edeceksin." dediler. Tekrar Ekrem Ceyhun Bey'e gitim ve durumu izah ettim. Onlar da, artık çaresiz bu parayı aldılar ve aldıklarına dâir de bir yazı verdiler. Böylece bu konularda son derece hassas olan hocamın isteği de yerine gelmiş oldu.

Her konuda şahsiyeti, eserleri ve çalışma metoduyla gençlere örnek olan böyle bir kimse ile birlikte çalışma fırsatını bana bahsettiğinden dolayı Allah'ıma ne kadar şükretsem azdır.

Rahatsız oldukları son aylarda görevim dolayısıyla Libya'da bulunuyordum. O yıllarda Libya'dan Türkiye ile telefonla konuşmak dahi pek mümkün değildi. Uyuyamadığım bir gecenin sabahında, orada beraber bulunduğumuz arkadaşlarım Galip Çakır ve Talât Uslu'yu da yanıma alarak sabahın erken saatinde çalıştığımız şirkete gidip Türkiye'ye telefon etmek istedik. Ancak, aradığımız numaraları bir türlü düşüremiyorduk. Düşürdüğümüz bir telefon ise devamlı meşgul çıkıyordu. Sabahın bu çok erken saatinde telefonun meşgul olması pek hayra alâmet olmasa gerekti... Nihayet telefon açılıyor ve karşıma çıkan ses acı haberi veriyordu: Birkaç saat önce Ekrem Amca Hakk'a yürümüştü... Libya'dan normal şartlarda bir insanın ülke dışına çıkışı günler alıyordu. Bu durumda benim Türkiye'ye gidişim âdeta imkânsız gibiydi. Nasıl olacaktı bilemiyordum. Ancak, Allah bu içten isteğimi kabul etmiş olacak ki, akla hayâle gelmeyen ve Libya'da bu işlerde çalışan herkesi şaşırtacak şekilde zuhûratlar oldu ve ben ertesi günü kendimi Türkiye'de buldum...

Böylece bu ulu çınara, İstanbul'un son Osmanlı Âbidesine, Rumeli Beylerbeyi'ne, Türk Mimarlık Târîhi'ne damgasını vurmuş büyük araştırmacıya ve dost ehli, gönül ehli, sanat ehli, dürüst, mert, hayırsever ve benim için yeri aslâ doldurulamayacak olan hocama ebedî istirahatgâhına tevdi edilirken son görevimi yapabilmemden dolayı kendimi bah-tiyar addediyorum... Nûr içinde yat, azîz hocam,

Mesihpaşa İmamı Üzerine Bâzı Dikkatler*

M. Orhan OKAY

Bu konuşmamın konusu Sâmîha Ayverdi'nin Mesihpaşa İmamı romanı olacaktır. Konuya, benim çocukluğumda yazarlar ve yayıncılar arasında söylenen fıkra gibi bir hâdiseye başlamak istiyorum. Daha sonraki yıllarda meşhur olmuş bir yazar, gençlik ve heveskârlık yıllarında, bastırmak istediği kitabı için bir yayıncıyla anlaşmış. Aynı zamanda kitapçı olan yayıncı işi uzatıyor, verdiği sözü yerine getirip de kitabı bastırmıyormuş. Genç yazar kitabevine uğradıkça her sefer "yakında, önümüzdeki ay" gibi atlatıcı cevaplar almaktan usanmış. Nihayet bir gün dükkândan içeri girip de patrona "Yahu sende hiç merhamet yok mu?" diye bağırınca patron "Olmaz mı, demiş, işte!" ve raflardan birine uzanarak Stefan Zweig'in Merhamet adlı romanını uzatmış.

Bu hâdis 1940'lı yıllarda, İstanbul'da geçiyor. O zamanlar nâdir görülen ve bir fıkra değeri olan merhamet yokluğu o günden bugüne toplumumuzda gittikçe derinleşen bir yara halini almıştır. Yalnız bizim toplumumuzda değil, belki de bütün insanlıkta.

Merhamet beşerî duyguların arasında belki en önde geleni olmalıdır. Merhametlilik, yâni "Rahmet", Allah'ın da en güzel sıfatlarından. Kur'an'ın ilk sûresinde onun Rahman ve Rahim olduğu beyan edildiği gibi bizler de Müslüman olarak her besmelede Allah'ı bu sıfatlarıyla anarız. Hristiyan dünyasında Hazret-i İsa merhamet peygamberi olduğu gibi her peygamberin mesajının özeti iman ve merhamet temellerine dayanır. Peygamberimizin "Rahmeten li'l-âlemîn" oluşunda da merhamet duygusunun yüceliği apaçıktır.

Merhamet edebiyatın, özellikle de romanın ana temalarından biri olmuştur. Geçen yüzyılların batılı büyük romancılarının, Victor Hugo'nun, Dostoyevski'nin, Tolstoy'un eserlerinde merhamet duygusu ne kadar zengin bir tarzda işlenmiştir. Bu yazarların aynı zamanda mümin birer Hristiyan olduklarını da hatırlayalım.

Fakat günümüzün edebiyatına doğru geldikçe, bu duygunun ne kadar uzaklarında kaldığımız görülmüyor mu?

Bugün vefâtının onuncu yılında andığımız Sâmîha Ayverdi'nin yalnız romanlarında değil, hâtıralarında ve bütün yazılarında merhamet ve mer-

* 13 Aralık 2003 tarihinde Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde yapılan "Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Münevver" isimli toplantıdaki konuşmanın metnidir.

hameti doğuran aşk, bâzen esas tema veya tez, bâzen de eserin fonunda güçlü bir duygu olarak işlenmekte, vurgulanmaktadır.

Sâmiha Ayverdi'nin ilk defa 1946'da Büyük Doğu dergisinde kısmen tefrika edilen ve 1948'de de kitap halinde basılan Mesihpaşa İmamı, onun roman vadisinde yazdığı son eseridir. Bana göre de gerek roman tekniği, gerekse muhteva bakımından en mükemmel romanıdır. Romanın konusu kısaca şöyle:

Karagümrük'te, Mesihpaşa Câmii'nin imamı olan Hâlis Efendi, iyi bir medrese tahsili görmüş, vazifesine bağlı bir insan olmakla beraber softa temayüllü, huysuz ve merhametsiz bir insandır. Sevgiden çok otorite ve baskı ile yetiştirdiği çocukları İkinci Meşrutiyet sonrası yıllarındaki başıboş akımların tesiriyle ahlâk ve kültür değerlerinden gittikçe uzaklaşmaktadır. Tıbbiye'de okuyan büyük oğlu Abdullah kendisini "Doğu'da doğmuş bir Batı'lı" saymakta, Hukuk'ta okuyan Zâhit politikaya ve bir takım karanlık işlere bulaşmaktadır. Bir kaza sonucu topal kalmış olan kızı ise babasının bütün muhalefetine rağmen mûsiki dersleri almakta ve kemençe çalmaktadır. Ömrü ev, câmi ve mahalle kahvesi arasında geçen Hâlis Efendi'nin asıl düzeni, Balkan Savaşları'nın çıkmasıyla bozulur. Balkan göçmenlerinin akınına uğrayan İstanbul'da, onların mahallelerine, hatta Mesihpaşa Câmii'ne de yerleştirilenler olur. Bunlardan son derece tedirgin olan Hâlis Efendi, bir sabah, bir göçmen kızının söylediği türkü ile namazını şaşırır. İçindeki hiddet önce meraka, daha sonra kıza karşı bir gönül alâkasına dönüşür. Bu alâka zamanla Hâlis Efendi'nin huyunu değiştirir ve giderek onu etrafına karşı daha hoşgörülü ve güzellikleri fark eden bir insan haline getirir.

Romanda zaman olarak İkinci Meşrutiyet sonrasının seçilmiş olması Osmanlı toplumunun hemen bütünüyle bir değişimin içinde olduğunu hissettirir. İkinci Meşrutiyet Devlet-i Aliyye'nin önemli kırılma tarihlerinden birinin başlangıcıdır. Etraflarına iyilik dağıtmalarıyla tanınan faziletli zenginler yardıma muhtaç hâle düşmekte, kaynağı bilinmeyen yeni zenginler türemektedir. Romancı "*Meşrutiyet topraklarının yıkıp dağıttığı sâde bunlar mıydı?*" diye bir soru sorup bütün bir sosyal âhengin nasıl bozulduğunu tasvir eder: Kumar, alkol ve fuhuş artmakta, âile giderek parçalanmakta, gençler gördükleri Avrupâi eğitimle âile büyükleri karşısında daha üstün olduklarına inanıp onların geleneksel otoriteyle korumaya çalıştığı değerlere karşı isyan etmektedirler. Hâlis Efendi'nin büyük oğlu Abdullah ateist olmuştur.

Konusu kısaca böyle olan Mesih Paşa İmamı bir değişimin romanıdır.

Hâlis Efendi'nin komşularından marangoz Tahir romanın birinci bölümünde sarhoş, derbeder ve küfürbaz biriyken ikinci bölümde içkiyi bırakmış, temiz yâhut iğrenç, günahkâr veya masum ayırmadan çevresine hizmete koşan bir insan olmuştur. Hâlis Efendi kendi kendine, Tâhir'deki bu olağanüstü değişmenin muhasebesini yapar. *"Tâhir'i Tâhir yapan muhakak ki bir aşktı. Kendisini de eski huşûnetinden, dar ve kasvetli düşüncelerinden, berrak ve müsamahalı bir hayat görüşüne çıkaran da yine aynı sebepti. Fakat Tâhir'in aşkı ne akıl almaz bir sırdı ki onu henüz kendisinin ilk basamağında olduğu merdivenin ta üst başına çekip çıkarmıştı. İşte şimdi Tâhir, ayaklarının dibinde gördüğü imama bu yüksekliklerden bakarak gülümsüyor..."*

Hâlis Efendi'nin büyük oğlu Abdullah ateist bir genç iken romanın sonunda mümin olur. Fakat asıl büyük değişikliğe uğrayan Hâlis Efendi harama el uzatmamış, dinin dış şekillerine son derece bağlı, buna mukâbil ruhuna nüfuz edememiş bir softa iken etrafına sevgi ve merhamet dağıtan bir insan olmuştur. Bunların üçünün de değişme sebepleri farklıdır. Zuhur eden Balkan savaşları sırasında arkadaşlarıyla beraber cepheye çarptıran, büyük bir felâkete uğrayan Rumeli göçmenlerine yardıma koşan Abdullah romanın sonunda, okuyucunun belki beklemediği bir sırada, buhranlı bir gece geçirmiş olan babasının başucunda *"Baba, ben artık Allah'a inanıyorum"* der. *"Yemin ederim ki inanıyorum. Ama belki yine seninle anlaşılamayacağız; çünkü ben senin görmediğin Allah'a değil, aklın da, ilmin de, gönlün de kapısına varabildiği Allah'a inanıyorum ve bu kapıdan uzanan el, bana her şeyden evvel feragat lezzetini tattırdığı için sevdiğim kızı sana bırakıyor, sana bağışlıyorum."*

Roman kahramanlarındaki bu iki değişme, Mehmed Âkif'in duâsının kabulü müjdesi gibidir:

Müminlere imdada yetiş merhametinle

Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle

İlahî merhamet Tâhir Efendi'de ve Abdullah'ta tecelli etmiştir. Hatta Tâhir'in tasavvufî yoldan ve vâsitasız aşkı, Abdullah'ın tefekkür yoluyla Tanrı'ya ulaşması asıl kemale ermenin bu iki kişide tecellisini göstermektedir. Yazarın gönlü asıl bu ikisine eğilimli gibi görünüyor. Belki bu ikisinin ruh mâcerâsı için başka romanlar gerekecektir. Ancak ne yapalım ki Mesihpaşa İmamı romanının ağırlığı daha zayıf bir insanın, Hâlis Efendi'nin omuzları üzerine yüklenmiştir.

Hâlis Efendi, okuduğum cümlede Tâhir'in geldiği seviyeyi düşünürken kendisinin ilk basamağında olduğu merdivenden bahsediyordu. Neydi bu merdiven? Bu, Hâlis Efendi'deki büyük değişmeyi yapan aşk merdivenidir. Alt basamağı beşerî, üst basamağı ilâhî olan aşk.

Romanda Hâlis Efendi'nin ilk hali gerek anlatıcı gözüyle gerek imamın kendi iç hesaplaşmalarıyla sık sık dile gelmiştir. O, almış olduğu din öğreniminin kabuğunda kalmış, dürüst, harama uzanmayan buna mukâbil kalbinde sevgi ve merhamet olmayan bir insandır. *"Doğruluk ve namus sanki haşin, huysuz ve sert olmakla tamamlanmış gibi.. çetinlikte ve huysuzlukta hayli şöret kazanmıştır"*. Çevresine fenalık yapmaktan çekindiği kadar iyilik yapmayı da gereksiz bulur. Romancı onun bilgisini de yüzyılların ardından küçüle küçüle gelen medrese bilgi ve düşüncesinin uçuk, silik, karmakarışık müsveddelerinden bir yaprak gibi gösterir. *"Fakat ne çare ki bütün o dogmalar hapsinde kalmış kimseler gibi Hâlis Efendi de kendini bir al-lâme zanneder ve müsbet bir tarafı hemen hiç olmayan bilgisinin dört duvarı arasında bir arslan haşmetiyle dolaşırdı."*

Hâlis Efendi iç dünyasında muhasebesini yapmadığı bu sınırlı bilgisiy-le devrinin gençlerindeki aykırı fikirlere de karşı çıkamamaktadır. Zaman zaman bir araya gelmek zorunda kaldığı Abdullah'ın arkadaşlarının çoğu mahiyetlerine tam nüfuz edemedikleri halde bir takım materyalist, pozitivist, pragmatist, rasyonalist, septisist, entüsyonist gibi fikir akımlarına saplanmışlardır. Bâzen bunların arasına katılan Hâlis Efendi aldığı sağlam medrese kültürüne rağmen bunlarla başa çıkamayacağını anlayarak münakaşayı bırakıp bir sfenks gibi susmayı tercih etmektedir.

Hâlis Efendi, kendi yaşlıları olan ve tasavvuf terbiyesine yabancı kalmamış farklı bir mecliste ise Osmanlı'daki medrese-tekke çatışmasının küçük bir numunesini yaşatmaktadır: *"Mesihpaşa İmamı'nın bütün bir tahsil hayatı, hep bu vahdet fikriyle istihza etmişti. Medrese vücut birliğine inanmaz, onun akıl dağırcığını bu fikir mızrağı daima delip fırlar. Hâlis Efendi, düşünüyor: Nasıl olur da Allah, sefil bir mahlûktan, hâlâ şu zındık Âdil Bey'in dediği gibi yilandan, hasta attan tecelli eder? Bu akide dinsizliğin ta kendisidir. Bid'attir, 'en büyük günahdır."*

Hâlis Efendi'yi değiştiren aşk olacaktır. Aslında evin içinde suskun bir fazilet heykeli olan karısı Gülsüm'e, kendisinden biraz yaşlı ve çirkin bulduğu bu kadına karşı da aşk değil sevgi ve merhameti bile yoktu, hiçbir

zaman da olmamıştı. Pek çok roman ve hikâyesinde, evli kadının ikinci bir kadın karşısında kocasına yaptığı fedakârlığı yücelten Ayverdi, burada da Gülsüm'e bu acı lezzeti tattıracaktır. Kendisini bildi bileli Allah'tan hiçbir şey istememiş olan, fakat kadınlık sezgisiyle aşkın gücüne inanan Gülsüm'ün kocası için duâsı şu olmuştur: "Ne verdiyse râzı oldum, ne aldıysa hoş gördüm. Yalnız bir kere dedim ki: Yarabbi, artık onun karşısına seveceği bir kadın getir.."

Gülsüm'ün duâsı kabul olmuş, Hâlis Efendi, Mesihpaşa Câmii avlusunu dolduran Balkan göçmenleri arasındaki bir kıza, Hediye'ye gönülünü kaptırmıştır. İmamın, Hediye de dahil, kimseye duyurmak istemediği bu aşk şüphesiz platonik bir seviyeyedir. Ama bu kadarı da onu değiştirmeye yetmiştir. Aşk gelicek cümle eksikler biter. Bâzen anlatıcının kaleminden bazen Hâlis Efendi'den dinlediğimiz bu aşkın başlangıcı ve gelişmesi tahlilleri romanın en güzel parçalarıdır. "Bu dünya bir aşk dünyası idi. Hâlis Efendi sevmek kelimesinin delâlet ettiği mânâyı bu yaşına kadar hemen hiç düşünmemiş, hiç bilmemişti. Amma şimdi aşka ne kadar teşne ve hazır olduğunu bilmemesi yahut onu her zerresinde hissedip de inkâr etmesi pek gülünç olacaktı. Hem artık saklamıyor, inkâr etmeye uğraşmıyordu da. Ancak kendinde olan bu aşırı istidada şaşıyor, onun ne zamandan beri içinde toplanmış, hazırlanmış, yer etmiş olduğunu bilemiyor ve şimdiye kadar içini tırmalamadan, zorlamadan nasıl, hangi gizli köşelerde tutunup da saklandığına akıl erdiremiyordu."

O zamana kadar göze yaş, gönüle ateş düşürecek her şeyi haram sayan Hâlis Efendi'nin huylarını da aşk değiştirmişti. "Çok şeyiyle ilişkisini kestiren sevdâsı, onun birçok kötü huylarını haberi olmadan tashih etmekteydi. Affetmeyi öğreneli beri, tatlı bir müsamaha hissinin dalgaları üstünde rahat ve âsude nefes almayı da öğrenmişti." Bu değişme aşkın zekâtıdır. "Bu zekâtı verilmiş aşkla onu daha fazla sevebildiğini duyuyor, tadıyor ve âdeta için için eriyordu."

"Mesihpaşa İmamı muhakkak ki bütün ömrünce erememiş olduğu bir rikkat havası içinde şaşkın ve kendini tanıyamaz halde idi. Şüphe yok ki yalnız insanlara değil, şimdi hayvanlara da acıyor, onları da seviyordu... Hatta o Tâhir'in hasta hayvanlarıyla da barışmış sayılırdı. Bir zamanlar tekme ile havaya fırlattığı uyuz kedi, hastalığından bir iz bile kalmadığını göstermek ister gibi dükkâna her uğrayışında kucağına fırlıyor ve kendisi buna göz yumduktan başka, iki kulağının ortasındaki parlak tüyleri dalgın okşuyordu. Kitaplarının, hocalarının öğretmediği bir hakikati acaba ona sessiz sedasız tâlim eden kimdi?"

Sâmiha Ayverdi'nin hemen bütün hikâye ve romanlarında, hatta hâtıra

kitaplarında ve pek çok yazısında olduğu gibi Mesihpaşa İmamı da sevgi, merhamet, fedâkârlık, diğergâmlık gibi büyük beşerî duygular üzerinde geliyor. Bu romanda aşk ve merhamet birbirini doğuran iki temel duygu halinde yükseliyor. Bir din adamının hayatındaki büyük değişmeyi konu alan romandaki aşk, ilâhî aşk mıdır? Romanın son basımlarında takdim yazısı bulunan rahmetli arkadaşım Necmettin Hacıeminoğlu'nun Hâlis Efendi'yi Anatole France'ın Thais romanındaki Pafnüs'e benzetmesi isabet-siz değildir. Benim hatırıma da Ferideddin Attar'ın *Şeyh San'an* hikâyesi geliyor. "*Birbirinden bambaşka yaradılışlı olan Hâlis Efendi'nin üç çocuğu*" diye başlayan bölümlerde de *Karamazof Kardeşler*'i düşündüm. Hele Abdullah'ın, o korkunç buhran gecesinin sabahında babasının karşısına çıkıp "*Baba, ben Allah'a inanıyorum*" demesi bana Karamazofların büyük oğlu Dimitri'nin hapisshanedeki ot yatağın üzerinde uyukladığı gecenin sabahı gözünü açınca "*Bir rüya gördüm beyler*" demesini hatırlattı. Bütün bunlar aşkın ezeli kud-retini ve insanı değiştirmekteki gücünü ifâde eden büyük örneklerdir.

Tekrar ilâhî aşk mı, sorusuna döneyim. Buna Leyla ile Mecnun'da ne kadar ilâhî aşk varsa bunlarda da o kadar vardır, cevabını vermek istiyorum. İlâhî aşkın İslâm kültüründeki adı hakiki aşktır. Dünyevî aşkın adı da mecazî aşktır. Tasavvufa göre mecaz hakikatin köprüsüdür. Mecnun bu köprüyü geçmiş, yani Leylâ'ya olan aşkı onu hakikate götürmüş müdür? Onu bilemiyoruz. Romanımızdaki Tâhir Efendi mecaza uğramadan hakiki aşkı bulmuştur. Hâlis Efendi ise gerçekte hakikatin kapısında iken onu bulamamış, ama mecazî aşk yoluyla insan olabilmıştır.

Konuşmamı Sâmiha Ayverdi'nin Mâbette bir Gece kitabındaki yazılardan birinin hoşuma giden bir parçasıyla bitireceğim:

"Bir gün balıklar toplanmışlar, demişler ki: Su, su derler, yalnız ismini işitiyoruz, kendini görmüyoruz. Nedir acaba? İçlerinden biri demiş ki, filan denizde uyanık bir balık vardır, gidelim de ona soralım, olsa olsa müşkülümüzü o halleder. Gidip de maksatlarını anlatıp, su nerededir, bize göster, dedikleri zaman o, suyun olmadığı yeri siz bana gösterin, diye cevap verir."

Bana göre ilâhî aşk gibi mecazî aşk da işte o sudur. Yani Tâhir Efendi ile Hâlis Efendi'nin birbirine benzemeyen aşklarının kaynağı birdir.

Ağır İmtihanların Başarılı Mezunları

Prof. Dr. Ali YARDIM

G eçtiğimiz günlerde, *Kurban Bayramı*'nın ikinci günü akşamına rastlayan 2 Şubat 2004 târihinde, *Konya*'da bir fâcia yaşandı. Saat 22.00'ye doğru, televizyonlar, *Konya'nın Nalçacı Caddesi* nin arka paralelinde yer alan *Kerkük Caddesi* üstündeki on bir katlı **Züm-rüt Apartmanı**'nın çöktüğü haberini vermeye başladı. Ben, o saatlerde, yakınlarımızdan birisinin tâziye ziyâreti için gittiğim *Isparta*'da bulunuyordum. Elli küsür sene öncesinden, *Konya*'nın bir kısım âilelerini yakından, bir kısmını da isim ve şöhret olarak tanıyordum. **Mehmet Emiroğlu** âile-si ise, tam yarım asırdır hiç kopukluğa uğratmadan titizlikle yaşatageldiğim kadim dostlarım arasında idi. Televizyonda, göçük altında sağ ve ölü olarak çıkartılan isimler verilmeye başlamıştı. Bunlar arasında, **Ayhan Akpınar** adını görünce; "**Bu, bizim Emiroğlu Ağabey'in dâmâdı**" dedim. **Ayhan Bey**'i, 1954'te *Konya İmam Hatip Okulu*'ndan tanıyordum. İmam Hatip Okulları henüz dördüncü yılında idi; yâni, orta kısmın son sınıfı yeni oluşmuştu. Onlar dördüncü sınıfta iken ben birinci sınıfta idim. **Ayhan Bey**'in; asâleti, ağırbaşlılığı, ağabey tavrı ile o günlerdeki eşkâli, hâlâ hafîzamda canlılığını korumaktadır.

Fâcianın üstünden bir iki saat geçtikten sonra, **Emiroğlu Ağabey**'in biricik oğlu **Seyit**'i aradım. Babasının asâletini aynen tevârüs etmiş olan **Seyit**, büyük bir tevekkül ve temkin tavrı içerisinde bilgi verdi. Adı geçen apartmanda, âile'den 13 kişinin bulunduğunu, şu kadarının sağ, şu kadarının ölü olarak çıkarıldığını; fakat hâlâ şu kadarına ulaşamadığını, kurtarma çalışmalarının ise aralıksız sürdürülmekte olduğunu söyledi.

Çıkarılan cesedler bir müddet hastahâne morgunda bekletildiği için, cenâze namazı ve defin merâsimlerinin günleri önceden belirtilemedi. Bu sebeple, bizim gitmemiz biraz gecikti. Netîcede, daha fazla beklemenin bizi de üzdüğünü düşünerek, *İzmir* ve *Manisa*'dan on kişilik bir hey'etle 7 Şubat Cumartesi günü öğle vakti **Emiroğlu** âilesini tâziye etme imkânını bulabildik.

* * *

Mehmet Emiroğlu ve kederli âile ferdlerini kısa bir tâziyeden sonra, akşam icrâ edilecek duâ merâsiminde tekrar görüşmek üzere, evden ayrıldık. Tâziye sırasında evde bulunan **Bayram Başpınar** Bey, gerek fâcia mahallini göstermek, gerek hastahâne morgunda nöbet bekleyen **Seyit Emiroğlu**'nu ziyâret etmek için bize refâkat etti. **Bayram Başpınar** Bey, bir

yandan **Emiroğlu Ağabey**'in eski dostlarından, bir yandan da göçükten çıkarılan **Ayhan Bey**'in sınıf arkadaşlarından. Talebelik yıllarında, *Alâeddîn Câmii* müezzinliğini yapardı ki, eski Konyalılar onu, dâvûdî sesiyle "*Alâeddîn'in Müezzini*" diye tanırırlar. Hayır-hasenât işlerinde ve sosyal hizmetlerde hep var olan **Bayram Bey**, **Emiroğlu Ağabey**'in vakıf şahsiyetinin eli ayağı, gözü kulağı mesâbesinde mübârek bir insandır.

Bayram Bey, mefkud *Zümrüt Apartmanı*'nın yerini gösterdi. Kurtarma çalışmaları devâm ediyordu. Üçüz kardeşler gibi birbirine benzeyen üç blokta ortadaki olduğu gibi çökmüş, sağ ve solundaki iki blok ise, kaskatı yanı başlarındaki fâciayı seyrediyorlardı. Dış görünüşlerine göre, hiç çökme ve göçme emâreleri sezdirmiyordu. Sayın **Vâli**, göçük-zedelerden sağ çıkanların *Tıp Fakültesi Hastahânesi*'ne, ölü olarak çıkarılanların da *Konya Numûne Hastahânesi* morguna kaldırılmaları tâlimâtını vermiş. Biz, hem **Seyit Emiroğlu**'nu ziyâret etmek, hem de durumu yerinde görmek düşüncesiyle, âfet yerinden hastahâneye geçtik. Büyük bir kalabalık, hüznü ve üzüntü bir bekleyişle, göçük altından çıkarılıp ambulanslarla hastahâneye gönderilen kayıplarını bekliyordu.

Cumartesi günü, yatsıya doğru, *İstanbul, Ankara, Kütahya, İzmir, Manisa* gibi illerden tâziye için gelen dostların oluşturduğu bir cemâat, *hatim duâsı* merâsimini icrâ etti. **Emiroğlu** âilesinden 3'ü sağ, 10'u ölü olmak üzere, 13 kişi, bu fâcianın çemberi içinde kalmıştı.¹ Teker teker arayıp tâziyede bulunmamız mümkün olmayan diğer âilelerin ölenlerine de rahmet, kalanlarına şifâ niyâzımızı hep birlikte, rahmet ve şifânın sâhibi yüce Rabbimize arz ettik.

¹ *Konya*'da çöken *Zümrüt Apartmanı*'nda 92 kişi yıkık altında can vermiş, 29 kişi de canlı olarak kurtulmuştu. **Mehmet Emiroğlu**'nun torunu **Ali Akpınar** da o apartmanda oturmakta olduğundan, Kurban Bayramının ikinci günü akşamı, âilenin o kolu, dede-oğul-torun olmak üzere üç nesli, bayramlaşmak üzere orada toplanmıştı. İşte, o sırada apartmanda olup da, 10'u rahmete kavuşan 3'üde sağ olarak kurtulan 13 kişinin adları şöyledir: 1) **Emine Akpınar** (Emiroğlu'nun kızı), 2) **Ayhan Akpınar** (Emiroğlu'nun dâmadı), 3) **Ali Akpınar** (Emiroğlu'nun torunu, Ayhan Bey'in oğlu), 4) **Sabiha Akpınar** (Ali Akpınar'ın eşi, sağ), 5) **Ayhan Akpınar** (Ali'nin oğlu, Ayhan Bey'in torunu, sağ), 6) **Sâmiha Akpınar** (Ali'nin kızı, torun), 7) **Nazlı Hilâl Akpınar** (Ali'nin kızı, torun), 8) **Ayşe Öksüz** (Ayhan Bey'in kızı, Emiroğlu'nun torunu), 9) **Sâmi Öksüz** (Ayhan Bey'in dâmadı), 10) **Orhan Öksüz** (Sâmi'nin oğlu, Ayhan Bey'in torunu), 11) **Selim Öksüz** (Sâmi'nin oğlu, sağ), 12) **Fatma Alay** (Ayhan Bey'in kızı, Emiroğlu'nun torunu), 13) **Ali Alay** (Ayhan Bey'in dâmadı).

* * *

Efendim, gerek **Emiroğlu** âilesinin sabırlı ve temkinli tavrını, gerek çöken binânın yerini ve çevresini gördükten sonra, bir iki husûsu, kalem yoluyla kelâma getirmeyi kendime vazîfe addettim. Esâsen, fâciyanın yaşandığı andan itibaren, televizyonlar ve gazeteler aracılığı ile, çeşitli konuşmalar ve yorumlar yapılagelmektedir: Binânın mühendislik projesi, müteahhit firmanın ihmâlleri, demir, çimento, kum kalitesinin bozukluğu ve eksikliği, zemin katta artezyen kuyusunun açıldığı, alt katlarda tâdilât yapılarak yapının zayıflatıldığı gibi sebepler ve bunlara bağlı sonuçlar konuşulup durmaktadır. Ben, bunların hiçbirisinden bahsetmeyeceğim; zîrâ bunlar, benim yetki ve uzmanlık alanıma girmeyen hususlardır.

Bu fâciyanın; bir, geride acılı bıraktıkları taraf vardır, bir de, bu dünyadan ayırdıkları vardır. Her iki tarafın mânevî statülerini, **Cenâb-ı Hakk Kur'an-ı Kerîm**'de, **Peygamber** (s.a.s.) **Efendimiz** de **Hadîs-i Şerîfleri** içerisinde düzenlemiştir. Dînî metinlerin en iyi tefsîrini ise, zaman ve hâdisât yapmaktadır. **Kur'an-ı Kerîm**'in **imtiyhân**, **sabır** ve bunun sonucu ile ilgili âyetleri şunlardır:

"Ey İman edenler! Sabırla ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.

- Allah yolunda öldürülenlere, ölümler demeyin. Aksine onlar, diridirler; fakat siz farkında değilsiniz.

- Çâresiz, sizleri, biraz korku, biraz açlık, biraz da mal, can ve ürûn eksikliği ile imtiyhân edeceğiz. Netice itibâriyle, sabredenleri müjdele!

- Onlar ki, başlarına bir musîbet dokunduğu zaman: "Biz Allah'dan geldik ve yine O'na döneceğiz" derler.

- İşte, Rablerinin mağfiret ve rahmeti onlar üzerinedir. Ve, işte doğru yolda bulunanlar da onlardır!" (Bakara: 153-157).

Peşi peşine gelen bu beş âyet-i kerîmede; müminler, önce "**sabır ve namaz**" direnci ile donanımlı kılınmakta ve, Allah'ın "**sabredenlerle beraber**" olduğu teminâtı verilmekte; arkasından şehîdlerin durumu açıklanmakta; hemen arkasından da, müminlerin "**imtiyhân**"dan geçirilmelerinin kaçınılmaz olduğu, imtiyhân çeşitleri ve bu çetin imtiyhân sorularını "**sabır**" ile cevaplandırabilenlere müjdeler vâdedilmektedir. Dördüncü âyette, bir "**musîbet**" ile karşılaşan müminlerin tavırları; onların, Allah'dan gelen im-

tihan sorularını nasıl bir kabûllenişle karşıladıkları anlatılmakta; ve sonuçta da, bu tavır içinde olan müminleri, Rablerinin nasıl değerlendirdiği bildirilmektedir. Böyle bir yazının bünyesine ağır gelse de, biz, bir iki teknik bilgi verilmesinin uygun olacağını düşünüyoruz:

Sabır: Klâsik İslâmî kaynaklarda *"bir kimseyi bir şeyden alıkoymak"* şeklinde târif edilmiştir. Kur'an ve hadîs gibi dînî metinlerde ise, *"başına bir musîbet gelen kimsenin, telâşa kapılıp feryâd ü figân etmeden, ona sükûnetle katlanması hâlidir"* meâlinde açıklanmıştır.² Sabrın en mükemmel şekline ise, Kur'an-ı Kerîm *"Sabr-ı Cemîl"* tesmiye etmektedir.³ Bu da, belâ ve musîbeti; şikâyetsiz, feryatsız, soğukkanlı ve mütevekkil bir şekilde karşılamak demektir.

Belâ: İmtihan etmek, sınamak, denemek, ölçmek, bitkin bırakmak ve modern ifâdesiyle test etmek demektir. İnsana meşakkatli gelen her yükümlülük, bir yönüyle *"belâ"* sınıfına girmektedir. Yüce Allah, kullarını, bâzen şükretsiner diye sevinçli şeylerle; bâzen de sabretsiner diye üzücü şeylerle imtihan etmektedir. Böylece, sevinç de, üzüntü de birer imtihan vesilesi olmaktadır. Neticede, üzüntülü şeyler sabrı, sevinçli şeyler de şükürü gerektirmektedir. Ne var ki, şükürün hakkını vermek, sabrın hakkını vermekten daha zordur. Meseleye bu açıdan bakan Hz. Ömer: *"Biz, üzüntülü şeylerle imtihan edilince sabrettik de; sevindirici şeylerle imtihan edilince şükür edemedik"* buyurmuştur.⁴

Musîbet: İnsana üzüntü, sıkıntı ve rahatsızlık veren her şey, musîbet kavramının içine girmektedir.⁵ En üst derecesi ise, *"ölüm"*dür.

Allah'ın Berâberliği: Bahse konu âyetlerin birincisinin sonunda *"Allah, sabredenlerle berâberdir"* buyrulmaktadır.⁶ Ünlü Türk müfessiri El-mahlî Hamdi Yazır, *"Allah'ın berâberliği"* noktasını açıklarken meâlen

² Bkz. Râgıb el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 474; Mütercim 'Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, II, 458.

³ Bkz. Yâsuf sûresi, 18. âyet; Me'âric sûresi, 5. âyet.

⁴ Bkz. Râgıb el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 145.

⁵ Râgıb el-İsfehânî, a.g.e., s. 495; İbn'ül-Esîr, *en-Nihâye fî Garîb'il-Hadîs ve'l-Eser*, III, 57; Suyûtî, *el-Câmi'us-Sağır*, Kâhire 1402/1982, I, 98.

⁶ Kur'an-ı Kerîm'de, Allah'ın berâberliğine, yâni ilâhî tenezzüle mahzar olmuş bulunan üç zümre zikredilmektedir: 1) *"Sâbirîn"* (sabredenler), *Bakara*: 153, 249; *Enfâl*: 46, 66; 2) *"Müttakîn"* (müttakiler), *Bakara*: 194; *Tevbe*: 36, 123; *Nahl*: 128; 3) *"Muhsinîn"* (ihşân makamında olanlar), *Ankebût*: 69; *Nahl*: 128.

şöyle der: "**Birbirine yakınlık ve dostluk ifâde eden "ma'a" (berâber) kelimesi, çoğunlukla metbûa (kendisine tâbi olunana) dâhil olur. Binâenaleyh, "Allah sabredenlerle berâberdir" buyrulmasında, tenezzülât-ı ilâhiyenin ulviyetini gösteren büyük bir nükte vardır... Bu tenezzül-i ilâhînin, kullar hakkında ne büyük bir lûtfolduğunu etraflıca düşünmek lâzım gelir"** demektedir.⁷ "**Allah'dan geldik tekrar Allah'a döneceğiz**" diye, O'ndan gelene ve O'nun bütün tasarruflarına itirazsız rızâ gösterenler, büyük bir makâmın sâhibi olmaya hak kazanmışlardır. Bu makâmı ihrâz eden nefse, "**nefs-i râdiye**" (Allah'dan râzı olan nefs) tâbir olunur. Allah'ın rızasını kazanmış ve O'nun berâberliği pâyesini almış nefse de "**nefs-i mardıyye**" (Allah'ın, kendisinden râzı olduğu nefs) denir. Bu ise, nefsin mertebelerinin en yücesidir. Fecr sûresinin sonundaki "**râdiyeten mardıyye**" (o, Allah'dan râzı; Allah da, ondan râzı) hitâb-ı ilâhîsi bu durumu beyân etmektedir.⁸

* * *

Meselenin, gidenlerin geride kalan yakınları açısından böyle bir yönü olduğu gibi; öbür âleme gidenler ve aramızdan ayrılanlar bakımından da bir başka yönü vardır.

Şehîd ve **gâzi** sıfatları, Kur'ân ve Hadîs kaynaklı kelimelerdir. Bu sebeple, bunların, ulu orta kullanılması hoş karşılanmamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de, "**Allah yolunda öldürülenler**" şeklinde şehîd'in târifi yapılmıştır.⁹ Ayrıca başka âyetlerde de, çoğul hâliyle "**Şühedâ**" (şehîdler) şeklinde adı konmuştur. Aynı işi yaparken ölüp de şehîd olanların diri kalanlarına "**Gâzî**" denir. Bu kelime, Kur'ân'da, bir yerde, çoğul kalıbıyla "**Guzzen**" (Gâzîler) şeklinde geçer.¹⁰ Bu sıfatın bir başka çoğul kalıbı da "**Guzât**"dır ki, dilimizde bu şekli kullanılmaktadır.¹¹

Öte yandan, Allah'ın tâyin ettiği yüksek dereceler ve takdir buyurduğu yüksek makâm ve mevkiler vardır. Bu derecelere yükselme ve o makâmlara ulaşmanın kıstaslarını, Mülkûn Yüce Sâhibi takdir etmektedir. O, bu dereceleri bâzen ayrı ayrı zikrederken, bâzen de, Nisâ sûresinde olduğu gi-

⁷ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, I, 546.

⁸ Elmalılı, a.g.e., I, 549.

⁹ "**men yuktelû fi sebîlillah**" (Bakara: 154); "**ellezzîne kutilû fi sebîlillah**" (Âl-i İmrân: 169).

¹⁰ Âl-i İmrân sûresi, 156. âyet.

¹¹ Bkz. Şemseddîn Sâmî, *Kamûs-ı Türkî*, s. 960 (Gâzi), 966 (Guzât).

bi: **Peygamberler** (nebiyyin), **siddikler** (siddîkin), **şehidler** (şühedâ) ve **sâlihler** (sâlihîn) şeklinde peşi peşine sıralamaktadır. Dersine çalışıp imtihanına girmek şartıyla, peygamberlik hâriç, bu derecelere herkesin ulaşabilme şansı vardır. Bu derslerin en ağırı, "**musibet**"; en zor imtihanı da, "**sabır**"dır. Neticede, bu çetin eğitim sisteminin mezunlarına, Cenâb-ı Hakk "**Sâlih kullarım**" (ibâdiye's-sâlihîn) rütbesi vermektedir. Herkes, bu derecelere yükselme ve ölen yakınlarını iyi derece ile gönderme ümidini beslemektedir. Bu maksatla, meşhûr hadis kaynaklarımızın pek çoğunda yer alan bir hadis-i şerîfi buraya almak uygun olacaktır.

Bir ölüm hâdisesi dolayısıyla, **Peygamberimiz Efendimiz** (s.a.s.), orada bulunan ashâbına sorar: "**Siz, kimi şehid sayıyorsunuz?**" (ma te'uddûne's-şehîd). Onlar: "**Allah yolunda öldürülen kimseyi**" derler. **Peygamber Efendimiz** ise: "**O takdirde, ümmetimin şehidler çok az olur!**" buyurur. Bunun üzerine: "**Ya kimler?!**" diye sorulunca, **Peygamber Efendimiz** peşi peşine sayar:

- 1°- "**Allah yolunda öldürülenler** (ellezîne kutilû fi sebîlillâh).
- 2°- **Kolera** (vebâ) salgınında ölenler (mat'ân).
- 3°- **Suda boğularak ölenler** (garîk).
- 4°- **Yıkık** (göçük) altında ölenler (sâhib'ül-hedm).
- 5°- **İç ağrısından ölenler** (mebtân).
- 6°- **Yangında ölenler** (harîk).
- 7°- **Zâtülcenb** (plörezi) hastalığından ölenler (sâhibü zât'ül-cenb).
- 8°- **Hâmile, lohusa veya bâkire iken ölen hanımlar** (el-mer'etü temütü bî-cüm'in)".¹²

Yukarıdaki maddeler, hadis kaynaklarındaki metinlerin yorumsuz tercümesidir. Bâzı kaynaklarda, "**şehidler beş çeşittir**" başlığı ile; bâzı kaynaklarda ise, "**Allah yolunda öldürülenler dışında, şehidler yedi sınıftır**" şeklinde ikinci maddeden itibâren sayılmıştır.

¹² Bkz. Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, I, 223-224 (cenâiz: 36); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 446; *Buhârî*, *el-Câmi'us-Sahih*, I, 159 (ezân: 32); III, 211 (cihâd: 30); Müslim, *el-Câmi'us-Sahih*, imâre: 164, nu: 1914; 165, nu: 1915; Ebû Dâvûd, *sünen*, III, 482, nu: 3111 (cenâiz: 15); Tirmizî, *Sünen*, III, 377, nu: 1063 (cenâiz: 65); Nesâî, *Sünen*, IV, 13-14 (cenâiz: 14); Ibn Mâce, *Sünen*, II, 937-938, nu: 2803, 2804 (cihâd: 17); ayrıca bkz. Suyâtî, *el-Câmi'us-Sagîr*, II, 44.

Hadis metnindeki bir nükteye işâret edilmesi uygun olacaktır. **Peygamber Efendimiz** ashâbına sorarken; "**Sizce kimler şehid sayılır?**" buyurmuştur. Demek ki, bir, "**şehid olan**" vardır; bir de "**şehid sayılan**" var. Bunlardan birincisine "**hakikî şehid**", ikinci gruptakilere de "**hükmi şehid**" denmektedir. Birinci maddedeki, "**Allah**"'ın takdiri ile; diğer yedi maddedekiler de, "**peygamber**"'in tâyini ile şehiddirler.

* * *

Konya'ya gidip **Mehmet Emiroğlu** âilesini tâziye sırasında karşılaştığım manzara, zihnimde târifi imkânsız çağrışımlar yaptı. Elli beş sene önce, *aşır-ı şerîf* olarak ezberlediğim *âyet-i kerîmeler*, sanki yeni nâzil oluyordu. Otuz beş yıl öncesinde fişlediğim *hadis-i şerîf*, sanki yeni şeref-sâdır oluyordu. Fâcia yerinde, fâcianın muhâtablarını ve fecâatin derecesini gördükten sonradır ki, Allah'ın ne dediğini ve Peygamberinin ne yapmak istediğini farkederek oldum.

"**Allah'a inandım, de; dosdoğru yürü!**"¹³ diyen **Peygamber**'ine uyarak, her hâlûkârda dik durup dik oturan; îmanında zayıflık, kalbinde yamukluk, kavlinde kaypaklık, fiilinde gevşeklik gibi ârizalardan fitraten korunmuş olan **Mehmet Emiroğlu** -Allah, daha da sıhhatli ve uzun ömürlü eylesin-, bir "**sabır âbidesi**" gibi duruyordu. Tâziyeye gelen gidenlerin onu teselli etmesine fırsat vermeden, o, hep misâfirlerini hoş tutuyor, onların hal hatırını soruyordu. Eve tâziye için üzüntülü gelenler, sanki bayram muâyedesinden ayrılırcasına, tesellî edilmiş olarak çıkıyorlardı.

Bir başka dikkat çekici husus da, âilenin geride kalanlarının bu havaya uyum sağlamış olmalarıdır. Mihver insanların yakını olmanın ayrı bir çilesi vardır. Bu türden kâmil insanların; eşleri, çocukları, gelinleri, dâmadları ve torunları olmak, başlı başına çileye soyunmak ve çile çıkarmak demektir. **Emiroğlu** âilesi, bu uyumu sağlamış ve gerekli iç âhengi tesis etmeyi başarmıştır. Bu tür ağır imtihanların başarılı mezunlarına ne mutlu!

Allah, vatanımızı ve milletimizi bu tür fâcialardan korusun. Allah'ın çağırdıklarına rahmet, geride bıraktıklarından yarahlara şifâlar diliyor; diğerlerine de tâziyelerimizi sunuyoruz.

İzmir, 12 Şubat 2004

¹³ Müslim, a.g.e., îmân, 62.

Rubâîler

Bekir Sıtkı ERDOĞAN

SABIR SARMAŞIKLARI

Biz ilk aşkın şahidi birkaç daldık,
Koptuk ulu bir kökten; öksüz kaldık!
Sabrın ezeli sırrından feyz alarak,
Nazmın ebedî sihrine sürgün saldıkk....

KISSADAN HISSE

Bîçâre kalem, ırgatı binbir hevesin,
Mimarına söz düşer mi mısrada sesin?
Ma'ruflara yok söylenecek söz burada,
Ârifler için zâten şâir ne desin!..

SİR

Tut sırrı gönül, önce nazım hattına gir,
Sözden öze ancak o geçitten geçilir...
Söz cam gibidir, sırda döner aynaya cam,
Sırlanmasa çağdan çağa yansır mı şiir?

Türkçe Vatandır

Prof. Dr. Beynun AKYAVAŞ

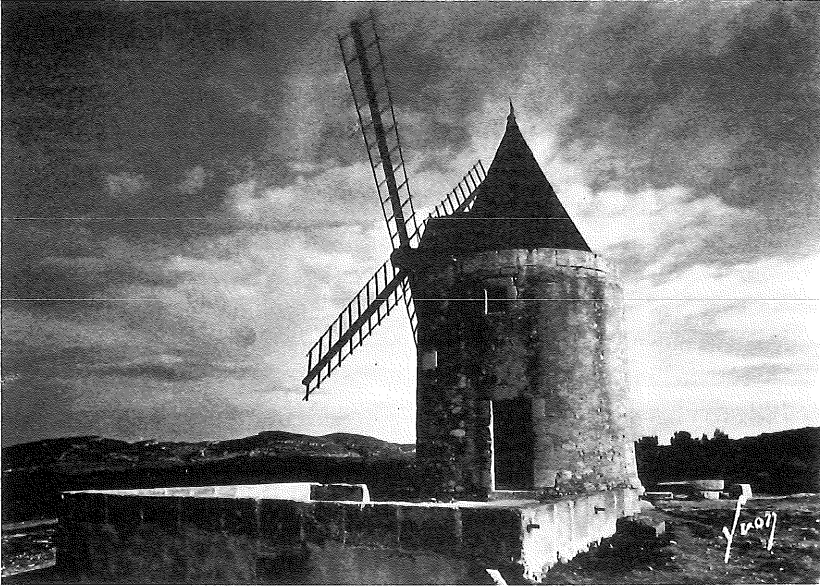
S eneler önce Paris'de bulunduğum sırada hakikî bir insan ve hakikî bir âlim olan ve yakından tanıma şerefine nâil olduğum Hocam Profesör M. Jean Boutière bir zamanlar Güney Fransa'nın dili olan Provençal ile alâkalı çalışmalarımı göz önünde tutarak bir müddet için Avignon'a gitmemi arzu etmişti.

Rhône vadisine yerleşmiş güzel ve tarihî bir şehir olan Avignon XIV. asırda inşa edilen Papalar Sarayı, surları, kuleleri, 1177'de yapıldığı söylenen St-Bénézet, Avignon Köprüsü ve XII. asırdan kalma Notre-Dame Katedrali ile meşhurdur. Girdaplarıyla coşa coşa akan Rhône nehrinin öbür tarafında ise Villeneuve-lès-Avignon diye bilinen yeşillikler içindeki şehir uzanıyor. Ben Villeneuve'de dünyanın dört bir tarafından gelen ve araştırma yapan hocalara, sanatkârlara tahsis edilmiş Yeşil Meşe Şatosunda kalıyordum.

Konuşma Latincesinin, Roman dilinin bölgelere göre farklılaşmasıyla meydana gelen Kuzey lehçelerinin arasında Fransızca, Güney lehçelerinin arasında ise Parovençal edebî dil hüviyetini kazanmış (XII.-XIII. asır) ve nihayet Fransızca bütün Fransa'ya yayılarak (XIV.-XV. asır) Fransa'nın tek resmî dili haline gelmiştir. Güney Fransa halk şairlerinin (troubadour) lirik şiirlerini söyledikleri Provençal'ın son büyük temsilcileri Théodore Roumanille, Joseph Aubanel, Mireille adlı şaheseriyle tanınan Frédéric Mistral (1830-1914) ve Alphonse Daudet (1840-1897)'dir. Alphonse Daudet memleketimizde bilhassa *Küçük Şey*, *Taraskonlu Tartarin*, *Pazartesi Hikâyeleri*, *Jack ve Değirmenimden Mektuplar* adlı eserleriyle bilinir ve sevilir. Hakikaten çok güzel bir dil olan ve kulağa sanki şarkı söyleniyormuş gibi gelen Provençal'ı yaşatabilmek için bu şair ve edipler Félibrige adında bir edebiyat cemiyeti kurmuşlardır. Bugün de aynı gayeyle ciddi faaliyetler gösterilmekle beraber Provençal ancak bazı köylerde konuşulan bir dil halinde kalmıştır. Meselâ Mistral'in doğduğu Maillane'da halâ Provençal konuşulmaktadır.

Yeşil Meşe Şatosunda kaldığım zaman bazen güneşin batışını seyretmek için Rhône nehrinin kenarına iner, bazen de seksen yaşının epey üstündeki Madam Poireau ile kırlarda yürüyüş yapardım. Aramızdaki çok büyük yaş farkına rağmen Madam Poireau "yaşı olmayan" insanlardandı. Belki yaşlıydı ama ihtiyar değildi. Şu anda hangi filozofun söylediğini hatırlayamadığım bir söz geliyor aklıma: "İhtiyarlık bir damar meselesi değildir. İhtiyarlık günlük alâkaların, heyecanların, sevilen insanların, dostlar-

rın, hattâ düşmanların bile kaybedilmesiyle başlar". Jean Guitten ise: "Uzun ömürlü olmak istiyorsanız yaşlanmayı göze alacaksınız. Ayrıca yaşlılık zenginliktir, bütün yaşları bilirsiniz, bütün yaşların tecrübesine sahip olursunuz" diyor. Neticede, bu dünyaya gençler de lâzım, yaşlılar da!...

Fontvieille Alphonse Daudet'in Değirmeni

Madam Poireau ağustos böceklerinin sesinden başka bir ses duyulmayan o zümrüt gibi kırlarda dolaşırken bana bütün çiçekleri, ağaçları, yabani otları, mantarları, kuşları, kelekleri, böcekleri tek tek ve halk arasında kullanılan isimleriyle söylüyordu. Ben bu çiçeklerin, ağaçların, otların çoğunu kendi kırlarımızda görmüş, kuşları, kelekleri hayran hayran seyretmişim ama Türkçe isimlerini bilmiyordum. Bildiğim birkaç çiçek, ağaç, ot, kuş, kelek, vs. Tabiatı tanımıyoruz. Lügatlerimizde bile bunlardan bazıları hiç bulunmaz veya kısa kestirme bir nevi çiçek, bir nevi ağaç, bir nevi ot, balık, vs. diye anlatılır. Madam Poireau'nun söylediği bu isimleri bir taraftan *Larousse*'a, bir taraftan en güvenilir, en zengin lügatlerden

biri olan Şemseddin Sami Bey'in "Yeniden tahrir derecesinde tashih ve herman kâffe-i istilâhat-ı fenniyye ve askeriyyenin ilâvesiyle ikmal ve resimler ile de tezyin olunmuş" Fransızca-Türkçe lûgatine bakarak buluyordum: *clématite*: düğün çiçeği fasilesinden filbahar çiçeği (bir filbahar çiçeğini defterimin arasında kurutup saklamışım), *pissenlit*: yabancı hindiba (idrâr söktürücü imiş, Fransızca adına bakarsanız yatak ıslatan otu olmalı), *ombelle*: şemsiye çiçeği, *romarin*: biberiye, bir nevi fidan, *véronique*: yavşan otu, *panicaud*: deve elması, *marjolaine*: merzengüş otu, güzel rayihalı bir nebat, vs. Bu isimleri sayfalar dolusu yazmak mümkündür ama neye yarar!...

Bütün dillerde düşünce ile ifade arasında düşüncenin aleyhine olarak bir fark vardır. Düşüncemizi tam, eksiksiz olarak açıklayabilmemiz çok kelime bilmemiz, kelime hazinemizin zengin olmasıyla mümkündür. Bu bakımdan, düşünce ile ifade arasındaki farkı en aza indirmiş olduğu için Fransızca zengin bir dildir. Kelimesi ve eş mânâlı dediğimiz ama aslında eş mânâlı olmayan; aralarında ince mânâ farkları bulunan kelimeleri pek çok. Her kelime zihnî, millî bir servettir. Her kelime kültürün, tarihin, edebiyatın temel taşıdır.

Dil insan hayatının her anında, her safhasında var. Onsuz yaşanabileceğini iddia etmek, havasız, susuz yaşanabileceğini iddia etmek olur.

Paul Eluard *Yaşatan Kelimeler* başlıklı şiirinde bazı kelimeler, bazı maaşum, saf, sade kelimeler insanları yaşatır der: "Heyecan, güven, aşk, adalet, hürriyet, çocuk, zarafet kelimeleri ve bazı çiçek isimleri; meyva isimleri, cesaret, buluş, kardeş, arkadaş, bazı memleket isimleri, köy isimleri, bazı kadın isimleri ve dost isimleri..."

Bizimle beraber yaşayan, beraber yaşadığımız kelimeler, iyi düşünmemize, iyi hissetmemize yarayan, düşünce ve medeniyet tarihimizin şahidi olan, geçmişimizi ve geleceğimizi aydınlatan kelimeler... Bir kelime ile dostluklar kuruluyor, aşklar doğuyor, bir kelime ile düşmanlıklar oluyor, hattâ cinayetler işleniyor, harpler, sulhler, insanla alakalı ne varsa hepsi, herşey kelimelerin hakimiyetinde.

Dili ve kelimeleri meydana getiren insan beyni ve insan ruhudur ve her dil sesi ve mimarîsi ile millîdir. Diller arasındaki kelime alışverişinin önüne geçmek mümkün değilse de bu alışverişi sınırlı tutmak için dilin yaratıcı imkânlarını hazır bulundurmak kabildir.

Tahsil görmüş, meslek sahibi olmuş bazı insanların diline dikkat edin, ses bozuk, mimarî bozuk, gerek konuşurken gerek yazarken kullanabildikleri kelime sayısı iki yüz elli, bilemediniz üç yüz civarında!... Bu kadar az kelimeyle nasıl yaşanır, nasıl düşünülür? Kullandıkları bazı kelimelerin de mânâsını bilmiyorlar. "Bana arzetmiştiniz" denir mi? Küçük büyüğe arzeder, takdim eder, büyük de eğer derse, estağfirullah, rica ederim gibi bir şeyler söyler. Bir insan kurnazdır, açığözdür yani çok akıllıdır, çok zekidir diye methedilir mi? Kurnazlık ve açığözlük insandan çok hayvan hikâyelerindeki aldatan, kandıran, çıkarını kollayan tilkiye yakışır, akıllı ve zeki olmaksa insana. Akıl muhakeme, düşünme, zekâ ise çabuk kavrama, çabuk anlamadır. Ben zekâyı gürül gürül akan nehre benzetirim. Akıl o nehrin üzerine kurulmuş barajdır. Akılla zaptedilmeyen zekâ, istifade etmek şöyle dursun, taşkınlara bile sebebiyet verebilir.

Gençlere anadillerini bilmiyorlar diye kızmamak lâzım. Onlara ne vermişiz ki ne bekliyoruz! Ekilen biçiliyor. Çoğu hakikaten fevkalâde akıllı, zeki ve kabiliyetli olan bu insanlar söyleyememenin, yazamamanın, Türkçeyi bilmemenin ciddi bir şekilde sıkıntısını çekiyorlar. Üniversitede okuyan pırl pırl bir delikanlı düşünen, ızdırap çeken ve hepsinden kötüsü ümitsiz bir insan haliyle: "Hocam, biz bu Türkçeyle bir yere varamayız" dediği zaman ne kadar üzölmüşüm!... Artık hepimiz biliyoruz ki bizim çocuklarımıza anadilleri öğretilmiyor, Türkçe sevdinilmiyor. Türkçe vatanıdır, Türkçe millettir, Türkçe bayraktır. Tahsil sırasında öğretilmeyen, sevdinilmeyen Türkçe başta radyo ve televizyonların fukara dilinin, kötü telâffuzunun tesiriyle büsbütün yolundan çıkıyor. Gençler ister istemez tesir altında kahyorlar. Mânâ incelikleri kayboluyor, hep beraber yaşadığımız, herşeyiyle bizim olmuş ve dilin zenginliği demek olan emektar kelimelerimiz unutturuluyor, onların yerine ne idüğü belli olmayan "sözcükler" yerleştiriliyor, İngilizce, Fransızca kelimeler sokuşturuluyor. Cümleler bozuk, bilmece gibi. Çözebilirseniz anlıyorsunuz: "Macaristan'ın Danube nehri üzerindeki gösteri uçuşları"!... Fransızların (Danube) yazıp (Danüb) okudukları nehre biz Tuna nehri deriz. "Atlı süvâriiler çalışmalara başladılar"!... Atlı ile süvâri aynı şey değıl midir? "Üç sene öncesini anımsayanlar hatırlayacaklardır"!... Dam üstünde saksığan. "Her yeni doğum yapmış bebek için bir ağaç dikeceğiz"!... Allah, Allah, ne marifetli bebeklermiş bunlar!...

Yolumun üstünde, koca bir bahçenin içinde çok güzel bir konak var.

Sonunda bu konak bahçesiyle beraber lokanta oldu, adı da "Beykonağı" idi. Ne hikmetse bu sevimli isim sonradan değiştirildi, yerine "Le Park" tabelâsı kondu. Türkçe desek Türkçe değil, Fransızca desek Fransızca değil. Fransızca olsa "Le Parc" diye yazılır ve (Lö Park) diye okunur. Kapının önünde kasıla kasıla duran pos bıyıklı bir adama tabelâyı göstererek bu nedir diye sordum. İngilizcedir dedi. Pekiyi bu (Lö) nedir diye soracak oldum, o (Lö) değil, (Le) dedi!... Neden Türkçe bir isim koymuyorsunuz diye sorunca da cevap hazırmış: "Türkçe isim koyunca müşteri gelmiyor" dedi. Vah! Vah! Vah!...

Caddeler, sokaklar İngilizce, Fransızca tabelâlarla dolu!... İngilizce öğretmeye anaokullarında başlanıyor artık!... Burası Türkiye ve bizim anadilimiz Türkçe!... Kimsenin umurunda değil. Ne büyük bir tehlike içindeyiz!... Artık anneler bile kucaklarındaki bebeklere "bay! bayyy!" yapmayı öğretiyorlar. Kafamın içinde bu düşüncelerle evden çıktığım bir gün Çengelköy iskelesine inmeye üşendim, alacağım şeyleri arka sokağımızdaki bakkaldan almak istedim. Bakkal üniversite mezunu değil ama lise mezunu!... Dükkân kapalıydı ve kapısının üzerinde bir yazı vardı. Lise mezunu bakkal, Boğazköy kazılarında toprak altından çıkarılmış Hitit tabletlerindeki yazılara benzeyen koca bir yazıyla özür diliyor: "Şu anda tatil-deyim. Özür diliyorum. TEN KÜ MERİ MAÇ"!...

Cehlin ol mertebesi sehl olmazmış. Cehaletin bu kadar da kolay değil doğrusu!...

Attila İlhan ile Hasbihâl

Zeynep ULUANT

TRT 2'de haftada bir yayınlanan seviyeli sohbet programlarını zevkle takip ettiğim Attila İlhan ile uzun zamandır yapmayı planladığım mülâkatı nihayet 25 Aralık günü gerçekleştirmek fırsatı bulabildim. Kendisinden benim nâmıma randevu alan kardeşim randevularına her zâman tam zamanında gelmek itiyadında olduğunu söyleyerek beni uyardığı için dikkatliydim. Konuşulandan biraz önce buluşma mahalline gittiğimde niyetim kendisinden önce orada olup randevu talebini alan kişi olarak karşılamaktı. Yaklaşık on beş dakika erken gittiğim halde onu cam önündeki masada otururken görünce bunu başaramadığımı anladım. Ben onu tanımışım ama o beni tanııyordu ve ilk defa beni hiç tanımayan birisiyle ev dışında bir mekânda mülâkat yapacaktım. Hemen yanına giderek kendimi tanıttım. Gerçi babam ve kardeşimle daha önce görüşmüştü. Ben de Basın Kulübü adlı programdaki konuşmasını dinledikten sonra tebrik etmek ve bir mülâkat talebinde bulunmak üzere kendisini telefonla aramıştım. Kısacası bu, yüz yüze ilk karşılaşmamızdı.

Konuşmanın mülâkattan ziyâde bir sohbet olmasını istediğim için kafamdaki sualleri çoktandır şekillendirmeme rağmen hemen tevcih etmek

istemiyordum. Üstelik üzerimde iki tane emânet soru vardı. Birincisi eşimin öğrenmemi istediği bir kitap adıydı ki Rus yazar Primakov'a âitti. Attila İlhan bu kitabın henüz Türkçe'ye çevrilmediğini ve ancak internet kanalıyla ulaşılabileceğini söyledi. O vesileyle Avrasya platformu ve fonksiyonları ile ilgili bir konuyla da tanışmış oldum. İkinci emânet ise ortanca kızımın öteden beri koyu bir Attilâ İlhan hayranı olan öğretmeninin imzalatılması ricasıyla verdiği şiir kitabıydı. Onu da hallettikten sonra kafamdaki ilk soruya, toplumumuzdaki kitap okuma alışkanlığına geldim. Kendisi bu konuda hayli iyimserdi ve şunları söyledi:

- Okuma konusunda kötümser olmayalım. Bu konuda ölçümüz sadece kitapbevlerinde satılan kitaplar olmamalı. Belki kanun dışı ve özenilmeyecek bir durum ama korsan yayıncılığın bu kadar artması aynı zamanda okunduğunu da gösteriyor. Zira okunmasa bu kadar çok basılmaz. Hem bakın size komik bir olay da anlatayım. Geçen gün yayıncılıkla uğraşan bir tanıdığım konuşuyordum. Senin falanca kitabın şu kadar bastı demez mi? Şaşırdım meğerse benim romanımı korsan basanlardan biri de oymuş.

- Benim merak ettiğim konulardan biri de Kemal Tahir ile olan tanışıklığımız.

- Bizim tanışmamız biraz da kavgalı başladı. Bir kitap okuma meselesi üzerine... Kemal Ağabey tam bir halk adamıydı. Karagümrüklüydü. Nâzım Hikmet gibi şehir çocuğu değildi. 18 sene hapis yatmıştı. Bilir misiniz hapis yatmak gerçek yazar için, hayal gücünü çalıştıran insan için aslında bir nimettir. Cezaevinde geçirilen senelerde çok eser verilebilir.

Sohbeti kronolojik bir sıraya dökmediğimiz için dalgalanmaya bırakılmış döviz kuru gibi zaman içinde bir ileri bir geri ilerlerken söz lise yıllarına geldi.

- Efendim Nâzım'ın şiirlerinden birini yazıp kız arkadaşşıma okuması için gizlice vermiştim. O zaman bu bana mâsumane bir davranış gibi geliyordu. Fakat kâğıdın sonuna "okuduktan sonra bu sahifeyi yırtıp at" diye yazdığımı göre pek de mâsum değilmişim. Tabii bu macera benim bir müddet nezarette kalmama ve İzmir'den İstanbul'a gelmeme sebep oldu. Lisede o sene edebiyat hocam Nihal Atsızdı. Ben de en arkada son derece rahat pozisyonunda yayılarak oturan bir öğrenciyim. Hoca, İstiklâl Marşı'nın bütün metnini sınıfa sorup da istediği cevabı alamadığı bir gün ben baştan sona ezbere okuduğumda, ummadı-

ğ bu başarı karşısında şaşırılmış ve takdirlerini gizlememişti. Derste ise aslâ ideolojisinin savunuculuğunu yapmazdı.

- Sizinle yapılan bir röportajda Mehmet Âkif ile Fransız şâiri Peguy arasında benzerlik kuruyorsunuz. Bu benzerlik nereye dayanıyor ve Mehmet Âkif'in edebiyatçılığını nasıl buluyorsunuz?

- İki şâirin benzerliği îman ve coşkularıdır. Tabiidir ki mesajı, dâvası olan insanın eserlerinde sanat ikinci plana düşer. Mehmet Âkif'de buna rağmen şiir dili ustalıklıdır. Bilhassa aruzu son derece ustalıklı kullanır ve çok da esprilidir.

Söylediklerini teyid edercesine Mehmet Âkif'den birkaç mısrayı ezberden okuyuveriyor.

Attila İlhan kamuoyunun suni gündemlerle meşgul edilerek asıl meselelerin unutturulmak istemesinden şikâyetçi. Bu konuda kendisiyle tamamen hemfikiriz. Kaygılarını ise şöyle dile getiriyor:

- Gâzi Kurtuluş Savaşı'nı başlatırken, hiçbir görüş ayrılığını hesaba katmadan etrafındakileri topladı. Çünkü önce vatanın bütünlüğü kurtarılmalıydı diğer meseleler daha sonra nasılsa konuşulurdu. Şimdi de aynı politika tâkip edilmeli. Eğer solcusu, sağcısı, liberali bu vatanın bütünlüğü için asgarî müşterekte birleşmezsek bölünmek kaçınılmaz olur.

Kardeşim, komünizmin sloganı olan "din afyondur" sözünü dile getirdiğinde ise yazarımız orada geçen din kelimesinin aslında kiliseyi kastettiğini söylüyor. Bu arada çok yerinde bir tesbit yaparak asırlardır Ruslarla savaştığımızı fakat bunun arkasında İngilizlerin yer aldığını, asıl düşmanımızın onlar olduğunu vurguluyor. Bugün için de değişen bir şey olmadığını acı acı düşünüyorum. Arkasından yerinde ve enteresan bir tespit geliyor. Batılı ölümle barışık değil. Doğulu ise ölümden sonra hayâta inandığı için dikkat ederseniz intihar saldırıları doğuda yaygın.

- Açılması için bâzı odakların hayli uğraştığı Heybeliada Ruhban Okulu sizce gerçekten ruhban mı yetiştiriyordu?

- Bunların hiçbirisi sudan çıkmış ak kaşık değildir. Açmak istedikleri her şeyin arkasında bir amaç vardır. Geçen yüzyılın içinde American Bord of Mission'un başında bulunan Mr.H.O. Dwight'in verdiği bir demeç var ki niyetini hiç gizlememiştir. Açıkça diyor ki bizim maksadımız aslında dini yaymakla beraber, o bölgelerde Amerikan mallarına pazar sağlamak ve Amerikan kültürünü yaymaktır. Bunun en güzel işareti Osmanlı İmparatorluğu'nda Balkanlardaki hare-

ketlerin çoğu Amerikan emperyalizminden çıkmışlardır. Bunları bastırmak için düzenlenen harekâtlarda Amerikan Koleji'nden şüpheleniyorlar. Yapılan aramalarda ne buluyorlar? Bodrumda bir sürü Pontus haritası, Pontus Devleti'nin tasavvuru için düşünceler ve bu konuda hazırlanan evrak... Bunun üzerine orası derhal kapatılıyor. Bu her zaman böyle olmuştur. Daha ilginç şudur. Dünya'nın her tarafında isyanlar böyle hazırlanmıştır. Önceleri Osmanlı toprağı olan daha sonraları Fransızlara geçen Lübnan, en çok elit misyon kurumunun açıldığı yerdı... Yani bizim Şam vilâyeti... Burada çok sayıda Arab'ı hristiyan etmişlerdir. Dünyâda en çok hristiyan Arap Lübnan'dadır ve Fransız misyonerleri sayesinde katolik olmuşlardır. Öyle ki şimdi orada katolik Araplar duruma hâkimdirler, müslüman Araplar ikinci plana düşmüşlerdir. Onun için bu okulların dinle diyanetle çok dolaylı ilişkisi vardır, yapmak istedikleri bellidir. Bu tamamen Türkiye aleyhine düşünülmüş bir projedir... Eskiden insanlara sorarlardı, sen eskiden Ermeni değil miydin vs diye... Çünkü niyetleri tefrika çıkarmaktır. Bu projenin arkasında AB de vardır, Amerika da vardır. Zaten bunu sakladıkları da yok. İslamiyete karşı bir savaş içinde olduklarını gizlemiyorlar. Bush 11 Eylül'ün ertesi günü söyledi bunu... Ama gerektiği zaman müslümanları pek güzel kullanıyorlar ve teessürle söylemek lâzım gelir ki müslümanlar da kendilerini pek güzel kullandırtıyorlar.

- Kıbrıs ve Avrupa birliği meselesi konusunda ne düşünüyorsunuz?

- Bizi Avrupa Birliğine almak istemezler, prensipleri budur. Yurt dışında yaşayan biri böyle niyetlerinin olmadığını hemen anlar. Türkiye bu yeni sınırlarıyla bir Avrasya devletidir. Avrupa devleti değildir. Hayal kurmayalım. Zaten biz Avrupalı değiliz. Orta Asya'dan geldiğimizi dünya âlem biliyor. Böyle olunca bizi almaları için bir sebep yok ki... Tek taraflı düşünmeyelim. Rusları da almıyorlar. Putin buraya geldiği zaman söyledi: Sizi de almazlar bizi de... Siz de kalabalıksınız biz de, sizden de korkuyorlar bizden de. Neden alıp da başlarına belâ etsinler. Ama biz bunların yüzünden karşılıklı değil yanyana olalım ama onlara düşmanlık için değil. O zaman bizi almak zorunda kalacaklar" dedi. Ruslar da bunun farkındalar, bizi uyandırmaya çalışıyorlar ama bizimkiler öyle bir Amerikan sarhoşluğu içindeler ki dünyanın farkında değiller. Ruslar resmen bize dalkavukluk ediyorlar biz anlamazdan geliyoruz. Tanzimat dönemindeki psikoloji Türkiye'ye tamamen hâkim. O devirdeki sadrazamlar batının büyük devletlerinin kuyruğunda gitme politikasını benimsediler. Önceleri böyle bir şey yoktu. En büyük günahkâr da Reşit Paşadır. Sanırım Tevfik Çavdar'ın bir

kitabında rastlamıştım. Tanzimat devri sadrazamlarının pâdişahlara vasiyetlerini bulmuş. Bu vasiyetlere baktığımda çok ilginç bir durumla karşılaştım. Keçecizâde Fuat Paşa vasiyetinde aynen şöyle söylüyor: "İngiltere Devlet-i Fehimânesiy-le Osmanlı'nın arasının bozulduğunu görmektense Osmanlı Devleti'nden bir eyâlet-i fedâya dâimâ hazır olurum." Buyurun durum bu...

- Keçecizâde aynı zamanda İstanbul'un imar hareketleriyle katledilmesinde ilk adımı atan adam.

- Bunlar ilk gevşemelerdir bizde... Çünkü milli bir düşünce yok, vatan fikri yok. Biz bu sakat zihniyeti yıkmak için çok uğraştık. Çok şükür de başardım. Şimdi öyle heyecanlı mektuplar alıyorum ki... Fakat bizim maalesef yüzde on hain kontenjanımız var. Çünkü ben İzmir'in Ege'nin işgalini çok yakinen âilemden dinledim. O zamanki hâinleri de biliyorum. Tabii bu durum sadece bize mahsus değil, her millette var. Kıbrıs meselesinde çok radikal hareket etmek gerekiyordu ve başlangıçta da mesele öyle tutulmuştu. Fakat bu meselenin çözümüne Avrasya olmadan ulaşılabileceğinin düşünmesi çok büyük hayal... Arkana daha büyük bir gücü almadan bu işe kalkarsan böyle ortada kalırsın. Daha yetmişlerdeki Kıbrıs müdahalesinde Ankara'da (ben burada değil Paris'deydim) Ecevit iktidardaydı yanında da Erbakan vardı. Rusya'ya sordular bir ara harekete geçmeden evvel ne yapalım diye... Ruslar biliyorlar ki adayı Türkiye ele geçirirse batı orada tikanır. Orayı ele geçirmek istemelerinin sebebi büyük Orta-doğu projesi... Bu proje aslında çok açık bir şekilde, Lübnan, İsrail, Kürdistan oradan yukarı doğru çıkacaklar mümkünse bir İran Azerbaycanı yapmak istiyorlar. Ondan sonra Ermenistan ve Gürcistan... Bu hatta hem bizim Avrasya ile ilişkimiz kesiliyor hem de bu taraf güven altına alınıyor. Tabii Türkistan'ın oluşması lâzım. Onun yanı başında da Azerbaycan'ı İran'dan koparmaları gerek. Çünkü orada en az on-onbir milyon civarında Türk var. Tabii Amerika'nın kafasının basmadığı şu: Sen Kuzey Irak'daki Türkmenleri Kürtlere ezdirirken Azerbaycan'daki Türkleri destekleyemezsin.

Türkiye'nin dış politikası bütünüyle yanlıştır. Yanlış olduğu için de Kıbrıs meselesinin doğru halledilmesi mümkün olmayacaktır. Çünkü sen Mustafa Kemal Paşa'nın genel politikasını bir kenara bırakırsan Türkiye için kurduğu savunma stratejisini bir kenara bırakırsan olacak budur. Mustafa Kemal Paşa kuzeyi Ruslardan güven altına alır, onlarla çok iyi bir anlaşma yapar, arkasını İran'a verir. Şah onun çok yakın dostudur. Aşağıda Sâdabad paktını kurar. Balkan paktiyle Almanlara karşı Türkiye'yi bağlar. Mustafa Kemal Paşa'nın batı

ile anlaşma gibi filan bir hayâli yoktu. Lozan'da bizim karşımızdaki adamlar yendiklerimizdi.

TEK MESELE, PETROL DENİZİNİ MÜSLÜMANLARA BIRAKMAMAK

Türkiye'de Genç Osmanlılardan başlayarak son zamanlara gelinceye kadar çok câlib-i dikkat bir tavır var. Türk aydını Türkiye'deki yönetimi beğenmeyip onu düzeltme kararını alınca batıya gider ve oradan destek alır. Genç Osmanlılar bunu yaptı, Jön Türkler bunu yaptı, solcular bunu yaptı hâlâ bunu yaparlar. Doğuya giden bir kişi var, Mustafa Kemal Paşa... Asıl gücün nerede olduğunu görüyor ve batıya gidip vakit kaybedeceğine doğuya gidip güç kazanıyor. Amerikalılar ise kendilerini tanımıyorlar. Savaşı, filmlerdeki gibi sandıkları için de nereye girdilerse dayığı yediler. Asya'yı hiç tanımıyorlar. Avrasya halkları farklıdır. Felsefeyle ilgili bir tarafı var işin. Asya daha köklü bir medeniyet. Batılılar o zaman neredeyse yamyamdı ve zenginlik doğudan batıya gidiyordu. İpek yolu onlar için çok önemliydi. Osmanlılara düşman olmalarının sebebi ipek yolunu kapatmalardır. O sayede de keşifler başlamıştır. Tabii aslında oraları daha önce Asyalılar tarafından keşfedilmişti. Biliyorsunuz oranın yerlileri aslında kızılderili filan değil binlerce yıl önce Bering Boğazı'nın oluşmadığı dönemlerde o topraklara geçmiş Asyalılardı. Aslında Çinliler, Türkler, Moğollar, Japonlar dünyadaki medeniyetin başlangıcı... Onun için düşünmeye başlıyorlar. Bu düşülmelerden sonra vardıkları ilk sonuç şu: Bir tek gerçek vardır, ölüm... Geri kalanı laftır. Zaten bütün dinlerin menşei de budur. Asyalılar böylece şöyle bir meleke elde ediyorlar: Ölüm aslında iyi bir şeydir. Bu dünyadan kurtulur başka bir âleme gideriz. Bu bir batılının havsalasının alacağı şey değildir. Doğulularda ölebilme kabiliyeti var onlarda yok. Şimdi meselenin özü şudur: Orta Asya ve Ortadoğu'daki petrol denizini müslümanlara bırakmamak

- Kıbrıs meselesinin gidişatı sizce nasıl olur?

- Bu hükümet ve dış politikayla Kıbrıs meselesinin halledilmesi mümkün değildir. Çünkü daha başında Birleşik Amerika'nın bölgede uygulayacağı politika-ya teslim oluyorlar. Benim sık kullandığım bir tâbir var. Birleşik Amerika dünyayı ele geçirebilmek için demokrasiyi kullanıyor. Sovyetler komünizmi kullanıyor derlerdi ya bunlar da demokrasiyi kullanıyor. Mesela sızmak istediği topluma sizde niye sivil toplum örgütleri yok diye başlıyor para dağıtmaya... Ben bunu ilk defa Yugoslavya'nın başına geldiği zaman yazdım. Allah tarafından ben

Fransızca biliyorum çünkü İngilizce bilenler câhil. Hitler'e karşı bu derece güçlü direnen ve memleketini çok seven Yugoslavya'da neler oldu? Fransızlar Amerikalılara çok karşıdır. Öğrendik ki aynen bu sistemi Yugoslavya'da da uygulamışlar. Aynı şey son zamanlarda Gürcistan'da yaşıyor.

Gene Kıbrıs meselesine gelirse eğer Kıbrıs giderse bu hükümet de gider. Bu heyecan halkımızda var.

- Ama bizi yönetenlerde yok.

- Ama dikkat edin tanzimatçı yönetime geri döndük diyorum. Türkiye'yi aşağı yukarı 38'den bu yana devşirilmişler yönetiyorlar.

- Biraz siyasetten uzaklaşalım meseleleri yumuşatalım. Hocam Mehmet Kaplan ile olan hatıranızı dinlesek.

- 1950'li yıllarda Mehmet Kaplan Paris'teydi. Ama ben onun Paris'de olduğunu bilmiyordum. Uzaktan tanırım, yakın tanışıklığım yoktur. Ben de Paristeyim ve Nâzım'ı kurtarmaya çalışıyorum. Fransızlar da Nâzım'ı pek tanımıyorlar. Ama yavaş yavaş zemin oluştu ve Nâzım için bir toplantı yapılmasına karar verildi. Mûsikî olursa insanları daha rahat toplarız dendi. Fakat Türk mûsikîsi icracısı nereden bulacağız... Hareketin içindeki Ermeni arkadaşlardan biri, bizim burada bir sürü Ermeni müzisyen var onlardan getirtiriz dedi. Görmeliydiniz ama halleri tavırları, ellerinde kanunlarla Fransızların içinde Türkten farksız insanlar. Comedie Française'den üç ya da dört artist Nâzım'ın şiirlerinden Fransızca okudular. Hareketin başındaki Romen asıllı şâir Czsara Tırstan şiirlerin bir de Türkçe okunması lâzım dedi. Tabii bu kabak, genç ve solcu şâir olarak benim başıma patladı. Ben zaten kaçak gelmişim, kaçak yaşıyorum, çıkıp orada şiir okuyacağım. Hayır da diyemedim yalnız anonsları adımla yapmasınlar diye bir takım takma isimler verdim. Heyecan içindeyim sıra bana geldi beni anons edecek, duruyor. Bir şeyler arıyor bulamıyor. Meğerse verdiğim listeyi kaybetmiş. Fakat Romen olduğu için kulağında kalmış Türk isimleri var. Genç Türk şâiri Ahmet Baltacı olarak anons etmez mi. Ben bu sıfatla sahneye çıktım. Karşımda tabak gibi kimi göreyim, Mehmet Kaplan'ı... En ön sırada oturmuş şöyle bir baktı. Eyvah dedim bu gidecek elçiliğe her şeyi anlatacak, hayatım kaydı. Uzun süre bundan dolayı endişelendim. Gelirken de nasıl olsa tutuklayacaklar diye geldim. Nasıl olsa tutukladılar ama ondan değil. Ankara'da Bilgi Yayınevi'nde çalışırken o tarafla da teması olan bir arkadaşla konuşurken bu olayı anlattım. Başladı gülmeye. "Sen olayı bilmiyorsun, Hoca

seni orada görmüş eyvah şimdi bu beni gammazlayacak diye korkmuş " demez mi

- Yapmak isteyip de yapamadığınız şeyler var mı?

- O konuda kadere minnettar olmam lazım. İstedğim hemen her şeyi yaptım. Şimdi tek kaygım tasarladığım, isimlerini bile koyduğum "Aynanın İçindekiler" dizisi romanlarını bitirmek. Çünkü epey bir zaman istiyor. Allah izin verirse mi vermez mi orasını bilemiyoruz.

- Kolay yazıyor musunuz?

- Çok kolay yazıyorum. O kadar kolay yazıyorum ki bu yüzden başkalarına kompleks geliyor. Buna dâir bir hâtıram vardır. Paris'deki son maceramdan sonra İstanbul'a gelmek istemedim zira beni Yeşilçam rahat bırakmıyordu senaryo yazmam için. O yüzden İzmir'e gittim. Çünkü edebiyatla uğraşmak istiyordum. Demokrat İzmir gazetesinde hafif bir iş isteyerek magazine tâlip oldum zira niyetim bir yandan roman yazmaktı. Ciddi bir magazin yapıyordum. Gazeteciliğin verdiği bir yazma kolaylığı vardır. Ben adliye muhabirliğiyle başladım. Hatta Orhan Veli'nin ölümünü ben tahkik etmiştim. Bu arada sermuharrir kovulunca işi bana teklif ettiler ama olmaz dedim. Birini buldular fakat o da bir ay sonra ayrıldı. Bülent Ecevit de benim şairlik arkadaşım o da bir yandan ısrar ediyor. Dedim ki: "Çocuklar bakın aramızda bir fark var. Bu gazetenin genel tutumu, CHP ve Ecevit. Ben CHP li değilim, Ecevitçi de değilim. Ben en hafif haliyle sosyalistim. Onun için ben burada yazarsam işler karmakarışık olur." Demokrat İzmir imzasıyla yazarsınız dediler, böylece mecbur oldum başyazı yazmaya... Sabahın saat onunda baş mürettip geldi benden yazı istemeye. Oğlum sen bunu en geç dokuzda bağlayacaksın dedim. Ama ikide bir geliyor. Bana bak kafamı attıracaksın dedim. Ben de gelen haberleri takip etmek istiyordum. Akşam saat yediye yirmi kala gene geldi bu oğlan. Heyecandan ölüyor. Pekiyi dedim oturdum, onbeş dakika sonra yazıyı eline verdim. Şaşkınlığından gitmiyor böyle bakıyor. "Ne oldu ?" dedim. "Yahu ağabey bundan önceki başyazardan bir günde alamıyorduk" dedi.

ÖĞRENSİN KERATALAR

- Kelimeleri seçerken zorlanıyor musunuz, anlaşılma kaygısıyla?

- Benim bu konuda bir esprim var. Dersaadet'te Sabah Ezanları'nı yayınladığım sırada bana röportaja geldiler ve çok Osmanlıca kelime var gençler bunu

anlamayacak" dediler. "Öğrensin keratalar" dedim. Bir de bir yanlışı da düzeltmek lâzım. Dil devrimi filan yoktur, Gâzi ondan vazgeçmiştir. Bu yanlışı sürdüren İsmet Paşadır. Fâlih Rıfki'nın hâtıralarında bahsettiğine göre Gâzi "... bunun hesabını bizden sorarlar. Bu dil işini böyle bırakamayız." der. Ondan sonra harekete geçilir. Buna göre üç kural vardır. Bir, halkın konuştuğu dil Türkçedir. İki ecnebi dillerden kural alınmaz. Yâni Kuvâ-yı Milliye demeyeceksin eğer dile girmişse onu da atmayacak klişe halinde kullanacaksın. Üçüncüsü Türkçe terminoloji yaratılacaktır. Gâzi daha önce kullandığı Öztürkçe kelimelerden de sonra vazgeçmiştir. Yalnız Türk imlâsının kabulünde büyük hatalar yapılmıştır. İmlâ yoktur.*

Bu doyurucu sohbetin sonlarına gelmiştik. Mülâkatı bitirirken dahi kıyısından köşesinden edebiyata bulaşmadan edemedik. Eskilerden en sevdiği şâirler Bâki ve Nedimdi. Söz şiirden açılmışken, henüz on, onbir yaşlarındayken okuduğum Cyrano de Bergerac'a lâfi getirdim. Sabri Esad'ın bu hârikûlade eseri âdetâ yeniden yazdığını söylediğimde, "Haklısınız fakat Siyavuşgil'in bir özelliği sadece Fransızca'yı değil Türkçe'yi de çok iyi bilmesidir" diyordu.

Son derece mütevazı ve kibar davranarak kolaylayıcı tavrıyla birkaç saatini bize ayıran Attila İlhan'a teşekkür edip ayrılırken bize internette araştırıp bulduğu ve Türkiye üzerinde oynanan oyunların anlatıldığı bir yazıyı vermeyi ihmal etmedi. İşte o sırada söyledikleri belki de bu sohbetin zihniye ve içime en işleyen cümlesi olacaktı. Bu yazının sonunda Kıbrıs'da şimdiye kadar verdiğimiz şehitlerin tam listesi yer alıyordu. Acaba bu hasasiyet bizi idâre edenlerin kaçta kaçında mevcuttu.

* 2 Mart 2004 tarihli Tercüman gazetesindeki köşesinde Yavuz Bülent Bakiler "Atatürk'ün Üç Ayrı Türkçe Anlayışı" başlıklı makalesinde şöyle diyor: Fâlih Rıfki Atay, o güzelim Türkçesiyle yazdığı Çankaya isimli değerli eserinin 471. sayfasında diyor ki: Bir akşam Atatürk, sofrâ bittikten sonra, yanbaşındaki iskemleye oturmamı emretti... Dili bir çıkmaza saptırmışız, dedi. Sonra: Bırakırlar mı dili bu çıkmazda? Hayır! Ama ben de işi başkalarına bırakmam! Çıkmazdan biz kurtaracağız, dedi... Atatürk, kendi ifadesiyle çıkmaza saptığı Türkçemize, yeniden nefes aldirmek istedi. Biri yelpazenin sağında, diğeri solunda yer alan iki yazarımızın dil gibi temel bir meselede müşterek düşünceleri hem dikkat çekici hem de fikir ve kültür hayatımız açısından ümit verici bir durum olsa gerek.

Kubbeler ve Aksisedâları

Sedat UMRAN

İrili ufaklı kubbeler
Aksi sedâlara gebeler
Doğurdukları yalnız ses
Duysun diye onları herkes
Duaların içe işleyen sesini
İnsanlar bilmeseler de görmesini
Sağır kulakları açsın Allah
Öğle, ikindi, akşam, yatsı ve her sabah
Kurtuluş sadece dünyadan öte
Varabilenler tam hürriyete
Kavuşmanın sevincini tadanlar
Kubbelerin ne demek istediğini anlar.

A.Tarhan ve A.Ş.Hisar'ın Kaleminden A.Vefik Paşa

Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇ*

L 823-1891 yılları arasında yaşayan Ahmet Vefik Paşa devlet adamlığı, Türkçülük konusundaki çalışmaları, Fransız Klâsik dönem yazarı Moliere'in eserlerinden yaptığı tercüme ve adaptelerle tanınmıştır. Mizah anlayışı, nüktedanlığı, devlet görevleri sırasında aldığı şaşırtıcı tedbirlerle sorunlara çözüm bulması, şahsiyeti etrafında pek çok anekdot ve rivayetin teşekkül etmesine sebep olmuştur. Bu yazıda onun Abdülhak Hâmid Tarhan'ın hatıraları ve Abdülhak Şinasi Hisar'ın fıkralarında anlatıldığı yönüyle, insan, edebiyatçı ve devlet adamı portresi üzerinde durulacaktır.

Abdülhak Hâmid Tarhan hatıratında Vefik Paşa'yla olan akrabalığına değinir, kendi üzerindeki tesirlerine dikkat çeker, şahsiyeti, devlet adamlığı ve edebî kişiliği üzerinde durur. Hâmid, Ahmet Vefik Paşa'ya büyükannesi dolayısıyla akrabadır. Hâmid'in büyükannesi Hasenetullah Hanım'la, Ahmet Vefik Paşa'nın babası Rûhiddin Efendi kardeşlerdir. Rûhiddin Efendi ve Hasenetullah Hanım: "Sultan Selim-i Sâlis devrinde Rumeli'den İstanbul'a gelerek Selimiye Mahallesi'nde ihtiyar-ı ikametle, lisan-âşına bulunduğundan dolayı Divan-ı Hümâyûn tercümanlığı mansıbını ihrâz etmiş olan Nâci Efendi'nin"¹ çocuklarıdır. Ahmet Vefik Paşa Naci Efendi ailesinin Rumeli'de "Tarhanzâdeler" adıyla anıldığını söyler. Hâmid'in daha sonra aldığı "Tarhan" soyadı da muhtemelen buradan gelmektedir. Hâmid çocukluğunda ilk seyahatini, Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa müfettişliği esnasında Bursa'ya yapar. Bursa seyahatini anlattığı satırlardan Hâmid'in iyi bir misafirlik dönemi geçirdiğini anlıyoruz. Ayrıca Hâmid Bursa kaplıcalarının bütün aileye iyi geldiğini söyler.

Hâmid'in babasının ölümünden sonra Ahmet Vefik Paşa âdeta bir "reis-i aile"(s. 80) olmuştur. Paşa bu dönemde Bebek'teki iki yalisından birine Hâmid'in âilesini oturtur. Çocukları için Arapça hocası tutan Vefik Paşa, bu derslere Hâmid'i de katar. Hâmid'in âilesi bir süre de Vefik Paşa'nın Bozdoğan Kemerindeki konağında kalırlar. Bu ikamet sırasında Paşa'nın oğlu Refik Bey ve Hâmid iki "gece dostu" olurlar ve geceleri Beyoğlu'na Cafe Flamme'a giderler. Hâmid "üstad-ı edeb" şeklinde andığı Şinasi'yi de

* Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi.

¹ Abdülhak Hâmid Tarhan, *Abdülhak Hâmid'in Hatıraları*, Haz: İnci Enginün, Dergâh Yay., İstanbul 1994, s. 16. (Alıntılar bu baskıdandır.)

ilk olarak burada görür. Hâmid bu dönemde Vefik Paşa'nın kızına âşık olur. Annesinin tavassutuyla Vefik Paşa durumdan haberdar edilir. Fakat Vefik Paşa'nın çok genç olduklarından iki sene beklemlerini şart koşması, Hâmid'in hoşuna gitmez. Bu sırada Fatma Hanım'ın "Ben artık karalar giyeceğim." (s. 88) sözünü duyan Hâmid, ileride hep "*Makber mülhimesi*" şeklinde anacağı Fatma Hanım'la evlenir. Hâmid'in ablası nişanlandıktan sonra kendisine danışılan Vefik Paşa, yine nüktedan kişiliği ile cevap vermiş ve iş olup bittikten sonra izin istemenin ne mânâya geldiğini sormuştur.

Hâmid hatıralarında Vefik Paşa'nın devlet adamlığına da değinir. Yurtdışında devleti temsil ettiği sırada, zaman zaman Paşa'nın olaylar karşısında kendine göre tedbirler aldığı, bu sebeple görev yerinin değiştirildiği görüldür. Paris'teki görevi sırasında III. Napolyon'un takdirini kazanan Paşa "*o zaman tahaddüs eden Dürziler vak'asının harekât-ı askeriyyemizi tehzilen bir tiyatroda temsil edilmesinden dolayı Devlet-i Aliyye sefiri sıfatıyla ziyadece şedidü'l-meâl tebligatta*" (s. 47) bulunur. Bu durumdan rahatsız olan Napolyon "*sefir efendinin daha mühim ve mûtena bir memuriyet-i dahiliyede istihdam edilmesini Bâbîâli'ye tavsiye etmiş*" (s. 47) ve Vefik Paşa bu görevden alınarak, yerine bir başkası gönderilmiştir. Babasıyla İran'a gittiğinde Hâmid onun İran'daki bir hatırasını öğrenir. Vefik Paşa'nın İran'daki görevi esnasında "*şehirdeki sefarethâneye eyyâm-ı tebrikiyyede sancak çekmek istemesi*"ne (s. 65) İran hükümeti izin vermez. Paşa'ya İran sefirinin İstanbul'da böyle bir şey yapmasına izin verilmeyeceği hatırlatılır. Bâbîâli'nin de buna izin vermesi üzerine hem Bâbîâli'ye hem de İran hükümetine kızan Vefik Paşa başkâtibi maslahatgüzar bırakarak Bağdat'a gider. Bu olaya rağmen babası ve Hâmid'i kabul eden Nâsirüddin Şah, Vefik Paşa'dan övgüyle bahseder.

Ayastefanos Antlaşması'nda donanmamızı ince bir politikayla Ruslar'dan kurtaran, yine Ahmet Vefik Paşa olmuştur:

"Ayastefanos muahede-i meş'umesinin esnâ-yı müzakeresinde donanmamızı kurtarması en büyük muvaffakiyât-ı siyasiyyeden addolunur. Ruslar sefâin-i harbiyyemizi istemekte ısrar ettikleri takdirde sağ bir Türk kalıncaya kadar harp edeceğimizi ve bu Türk'ün de Zât-ı Şâhâne olacağını beyan etmişti." (s. 86)

Hâmid'in İngiltere'de tanıdığı Lord Stanley ise Paşa'dan övgüyle bahsederek: "*Rumelihisarı'nda o da bir yüksek kaledir.*" (s. 202) demiştir.

Hâmid mizaç olarak Paşa'nın âdeta "*müstebit*" bir insan olduğunu söy-

ler. İyi vasıflarına rağmen Paşa'nın karakterinde menfi sayılabilecek bazı vasıflar da vardır. Fakat devlete büyük hizmetlerde bulunmuştur. Devlet işlerindeki uygulamaları bâzılarınca takdir, bâzılarınca da tenkit edilmiştir:

"Ve umûmen büyük yaratılmış adamlar gibi müstebit olmakla beraber, devletimize büyük hizmetler etmiştir. Meşrep ve mişvarındaki garabetlerde bile mehabet ve isabet görünürdü. "Bir bilmediği varsa onun ilmi değildir." Mütefennin, mütebahhir, siyaset-i hâriciye ve dâhiliyede mâhir (...) bunca kemâlât ve fezâiliyle beraber, sert'ül'-infial, mütekebbir, kindar ve kimseye müdahane etmediği hâlde müdahinlere nevazışkâr idi. Pek çok erbâb-ı kemâli istihfâf eder ve hususıyla makamât-ı resmiyyede kendisine fâik bulunanları çekemezdi. Deâvi nezaretinde, Bursa müfettişliğinde ve bilâhire valiliğinde muhikk ve makul icraatı olduğu gibi hodserâne harekâtı da sebkettiştir. Yahut o harekât, nazar-ı ammede hodserâne ve hatır-şikenâne idi. Paris ve Tahran sefaretlerinde ise evvelce yâd eylediğim veçhile kemâlât-ı mevhubesine bağışlanacak surette teşebbüsâtı vukâ bulmuş ve meslek-i müttehazı bâzıları nezdinde dâ'i-i kahd u tenkid ise de, bâzıları nezdinde bâdi-i medh ü tahmid olmuştu." (s. 85)

Vefik Paşa'nın devlet adamlığı yanında edebiyatçı kişiliği de önemlidir. Hâmid onun lûgat konusundaki çalışmalarını, şâir tabiatını, Moliere'den yaptığı tercüme ve adapteleri anar, Paşa'yı Türkçe'nin Moliere'i kabul eder:

"(...) Derece-i âlâda lûgaviyyândan idi. Türkçe'de yekta ve elsine-i ecnebiyeden bâzılarına âşina idi. Şiirle çok meşgul olmazsa da hilkaten şâirdi. Tiyatro edebiyatına meyl ü merakı vardı. Moliere gibi müstehzi olduğundan tiyatro üdebası içinde onu sâirlerine tercih ettiğinden, âsârının birçoğunu Türkçe'ye tercüme etmişti. Türkçe'de Moliere idi, diyebilirim." (s. 85)

Ahmet Vefik Paşa'nın Hâmid'in edebî hayatını da yönlendirdiğini görüyoruz. Hâmid'in ilk eseri **Mâcera-yı Aşk**'ı okuyan Paşa eserde bâzı çocukluklar görmüş, ona darb-ı meselleri de kullanmak suretiyle "millî ve mahalî bir eser" yazmasını söylemiştir. *Sabr u Sebat* bu tavsiyenin ürünüdür. Fakat bu eseri de okuyan Paşa, Hâmid'in biraz aşırıya gittiğini görür ve "ben sana bir durûb-ı emsâl risalesi yaz dememiştim" der. Daha sonra yazılan **İçli Kız**'ı ise Namık Kemal'in **Zavalı Çocuk** adlı eserine "taklit addederek" beğenmez.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın **Geçmiş Zaman Fıkraları**² adlı eserinde Ahmet Vefik Paşa'ya dair anlattığı fıkraları ise üç grupta toplamak mümkündür:

² Varlık Yay., İstanbul 1971, (Alıntılar bu baskıdandır.)

1-Şahsî özellikleriyle ilgili fıkralar: "Vefik Paşa, Şişman, Rumeli Hisarı'nda Vefik Paşa, Robert Kolej'in Yeri, Şuarâ Toplanan Mecliste, Abdülhak Hâmid'in Bir Hâtırası, Evliya Çelebi gibi, Vefik Paşa'nın Âdetleri, Geçmiş Zaman Huyları, Vefik Paşa'nın Mezarı" isimli fıkralar bu gruba girmektedir. Hisar "Vefik Paşa" isimli fıkrasında Paşa'nın fizikî ve ruhî portresini çizer:

"Ahmet Vefik Paşa, geniş alınlı, yuvarlak yüzlü, zeki ve biraz çocukça gözlü, güler yüzlü ve son zamanları nuranî yüzlü, orta boylu, şişman, garip huylu, râhen şarklı, malûmatıyla garplı, afif, mağrur, kibar, iddiacı, inatçı, müstehzi, rahatına düşkün, hodgâm, bazen de güzel sözlü adammış. 'Bana cesur derler, halbuki bendeki cesaret değil, tevekküldür' dermiş. Bâzen hareketleriyle pek mâkul, bâzen âdetleriyle garip ve gülünç gözükürmüş.

Elbiseleri bile tamamen husustymış. Mavi ve uzun püşküllü bir fes, bol bir pantolon, bâzen harmânî şeklinde geniş bir sako, avrupâî bir beyaz pike yele, resmî elbise olarak İstanbul, bir baston ve sonraları bir sopa, bir de tek gözlük, boynundan asma kordonlu bir monokl... Evinde Şam alacasından önü açık bir entârî, belinde kuşak, softan mâmûl bir cübbe, kışın bir kürk. Şarklılığı garp-lılara takdir ettirmek azminde bulunan ve bütün hâl ve kaali ile muhteşem bir eski zaman adamı görünürmüş."(s.154-155)

"Vefik Paşa'nın Âdetleri" fıkrasında günlük hayattaki alışkanlıklarında görülen tezatlar anlatılır. Paşa etrafına insanın az uyuması ve az yeme-si gerektiğini söylemiş. Fakat buna kendisi de uymamış.

"Şişman" isimli fıkrasında, bir iş için kendisine başvuran şişman bir adama çok kötü muamelede bulunması anlatılır. Bunun sebebini soran dostuna:

"Sen bilmezsin, o şişmanlar ne domuz olur, ne domuz olur! Ben onu kendimden bilirim!" cevabını vermiş." (s.160)

"Rumeli Hisarı'nda Vefik Paşa" isimli fıkrasında, Paşa'nın Hisar'da oturduğu evlerden bahseder. Son zamanlarda bu evler harap hâle geldiği gibi, içindeki eşyalar da eskimiştir. Boğaziçi medeniyetinin önemli bir parçası olan yalıların çöküşünü, burada da görüyoruz.

"Robert Kolej'in Yeri" fıkrasında, kolej yapmak için aranan yerin, Vefik Paşa tarafından satılması anlatılır. Robert Kolej'in inşası işiyle ilgilenen heyet, bu yeri satması için Paris'te sefir bulunan Paşa'ya müracaat eder. Hayatında hiçbir şey satmayı sevmeyen Paşa bunu reddeder. Fakat yurda dönünce, devleti temsil konusunda gereken hiçbir masraftan kaçınmaz. Bu işler sonunda borçlanır

ve para sıkıntısına düşer. Bunun üzerine araziyi Kolej'e satmak zorunda kalır.

"**Vefik Paşa'nın Mezarı**" fıkrasında ise, Kolej'in Rumeli Hisarı'na inşasından Paşa'nın sorumlu tutulduğunu görüyoruz. Paşa ölünce defnolunacağı yer Padişah Abdülhamid'e sorulur. O da Hisar'da Kayalar kabristanına defnolunmasını emreder. Bu şekilde Kolej'de çalınan çanlar, kıyame-te kadar kulaklarında çınlayacaktır.

"**Şuarâ Toplanan Meclis'te**" isimli fıkra, onun Fransa'da görüştüğü devrin siyasetçi, âlim ve müsteşriklerinin ismi verilir. Bunlar Ernest Renan, Jules Favre, Thiers, Alexander Dumas Fils, Barbier de Maynard'dır.

2-Devlet Adamlığıyla İlgili Fıkralar: "**Bir Pırlanta, Saltanat Arabası, Tatavla İsyânı, Vâlinin Kerâmetleri, Kaybolan Saat, Memurluk Garâbetleri, Ağaçların Sayısı, Tediye Şartı, Tecahül, Gecelik Tuvaleti, Kalelerin Muhafızı**" isimli fıkralar bu gruba girmektedir.

"**Bir Pırlanta**" da Fuat Paşa'nın Ahmet Vefik Paşa'yı değirmen taşı büyüklüğünde bir pırlanta şeklinde vasıflandırması anlatılır. Fuat Paşa kendisine Vefik Paşa'yı soran Pâdişâha: "*Ondan ne bir yüzük taşı yapılabilir, ne de bir binek taşı yapılabilir. Fakat bir pırlantadır! diye cevap vermiş.*" (s.155)

"**Kalelerin Muhafızı**" isimli fıkra, bir devlet adamında bulunması gereken geleceğe karşı sorumluluk ilkesinin, Vefik Paşa'da mevcudiyetine delil olarak gösterilebilecek ilgi çekici bir fıkradır:

"*Ne gibi bir anlaşmazlık neticesi olarak, bir aralık Rumeli Hisarı kalelerinin hiç olmazsa birinin, yani Zağanos Paşa Kulesi'nin yıktırılması mevzuubahis olmuş. Ahmet Vefik Paşa, celâdetle kaleyi yıktırmaya gelenlere fiilen mâni olacağını söyleyerek, Fatih'in yaptırttığı kaleleri düşmanlar memleketi istilâ ederlerse onlar yıktırırlar, yoksa düşmanların yapmak istediklerini biz kendimiz yapmaya kalkışamayız. Ben şimdi burada kalelerin bekçisi gibiyim. Onu yıkmak isteyenlere ben mâni olacağım! diye ne söylediyse söylemiş, fakat Vefik Paşa'nın itirazları muhakkak ki Padişah'a da aksetmesi üzerine bu garip fikirden vazgeçilmiş.*" (s.167)

"**Saltanat Arabası**"nda Vefik Paşa'nın devlet adamlığındaki 'kısasa kısas' tavırları söz konusu edilir:

"*Ahmet Vefik Paşa Paris'te elçimiz bulunurken beyaz bir araba ile gezinirmiş. Üçüncü Napolyon'un arabası da beyaz olduğundan Parisliler onu gördükçe İmparator geçiyor zannı ile selâma dururlarmış. Fransız Hariciyesi, Bâbîali'nin bu işe müdahalesini rica etmiş. Ahmet Vefik Paşa, 'Kendi sefirleri Boğaziçi'nde pa-*

dışahımızın kayığı gibi saltanat kayıklarında dolaşırlarken, ben de arabamı değiştirmem, onların kayıkları kalkarsa, o zaman arabamı değiştiririm!' dediğinden, bu iş nihayet bir uzlaşmaya vararak, o da arabasını siyaha boyatmış." (s.155)

"**Tatavla İsyânı**" adlı fıkra da Tatavla'daki Rum isyânını, tek başına yine kendine has üslûbuyla bastırması anlatılır.

"**Vâlinin Kerametleri, Kaybolan Saat, Ağaçların Sayısı, Tecahül**" isimli fıkralar, Paşa'nın Bursa valiliği dönemine ait olayları anlatmaktadır. "**Vâlinin Kerametleri**"nde Bursa'da bir evde gördüğü fiskiye'nin Yeni Câmî'nin şadırvanına ait olduğunu keşfeden Paşa, şadırvanı tamir ettirerek fiskiye'yi yerine koyar. Bu keşif halk arasında, Paşa'nın taşıdığı tek gözlüğüne bağlanır. "**Kaybolan Saat**"te ise, saati kaybolan bir kadın Paşa'ya başvurarak, taşıdığı tek gözlüğüyle kayıp şeyleri bulabildiğini duyduğunu ve kendisinin kaybolan saatini bulmasını ister. Paşa çarsıdan benzer bir saat aldırır ve kaybolan saatin yerine onu verir. Kadına, kayboluşun üzerinden çok zaman geçtiği için asıl saatini değil, ama ona benzer bir saati bulduğunu söyler. "**Ağaçların Sayısı**" ise, ondaki şaşmaz adalet duygusuna bir örnektir. Bursa yoluna ağaç diktiren Paşa, Mudanya kaymakamının belirtilen sınırları aştığını haber alınca fazla ağaçları hemen söktürür. Çünkü emrini fazlasıyla uygulayanın, bir gün de eksik uygulayabileceğini düşünür.

"**Tecahül**"de, Sadrazam Sait Paşa Bursa valiliğine yazarak, müzekkelerin Sadârete değil, Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilmesi gerektiğini bildirir. Paşa ise Sadrâzam Sait Paşa'yı tanıımıyormuş gibi yapar, onun kim olduğunu soran bir telgrafı merkeze gönderir.

"**Memurluk Garabetleri**"nde şahsî rahatını memuriyetinden ön plânda tutuşu anlatılır. Sadâret Müsteşarı olduğu zaman, Sadrâzam kendisini birkaç defa çağırınca kendisini odaya kilitlemiş ve bir daha çağırırsa gitmeyeceğini söylemiştir.

3-Edebiyatçı Kişiliğiyle İlgili Fıkralar: "**Edebiyatçı, Tiyatro Kuruculuğu, Tiyatro Kurbanlığı, Darbimeseller**" adlı fıkraları Paşa'nın edebiyatçı kişiliğine ayrılmıştır.

"**Edebiyatçı**"da bütünüyle edebî kişiliği değerlendirilir. Paşa'nın Türkçülük, dil ve lügat konusundaki çalışmaları ve orijinal özelliklere sâhip Moliere adapte ve tercümeleleri değerlendirilir:

"*İlk Türkçülük mübeşşirlerinden biri olan Ahmet Vefik Paşa, bilhassa Türkçe'nin sadeleşmesi gayretine kapılmış olan dil ve lügat alimi, Lehçe-i Osmani*

muharriridir. Diğer yandan millî tarihimize alâkalı Şecere-i Türki, Fezleke-i Tarih-i Osmanî muharriri, bir müverrihtir. Birkaç tercüme neşretmiş, bilhassa Moliere'in bazı piyeslerini tercümeden ziyade, adaptasyonlarında o kadar muvaffak olmuştu ki, Moliere'in bazı piyeslerinin Türkçe'leri onunla işbirliğiyle yazılmış gibidir. Onun Georges Dandin yerine Yorgaki Dandini dediğini duymak bu tercümenin müşterek bir ibdâ olduğunu duyurmaya kâfi gelir. Anlaşıyor ki, Vefik Paşa bir âlimin yalnızlığında kalmıyor, bir edebiyatçının ibdâ neşesine iştirak ediyordu."(s. 165)

"Tiyatro Kuruculuğu"nda Bursa'daki tiyatroyu kurması, "Tiyatro Kurbanlığı"nda ise tiyatro ile fazla meşgul olması, memurları da bu konuda meşgul etmesinin vâililikten azline sebep olması anlatılır.

"Darbimeseller" isimli fıkrasında ise, Mâcera-yı Aşk'ı okuyan Paşa'nın Hâmid'e atasözlerini kullanarak "millî ve mahallî" bir eser yazmasını tavsiye etmesi anlatılır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Sabr u Sebat bu tavsiyenin ürünüdür.

Bu yazıda farklı nesillere mensup iki yazarımızın Ahmet Vefik Paşa'ya bakışı ortaya konulmaya çalışıldı. Abdülhak Hâmid Tarhan, akrabalığı dolayısıyla Vefik Paşa'yı yakından tanıma ve zaman zaman da birlikte yaşama imkânını elde etmiştir. Bu sebeple Hâmid ferdi yaşantısından gelen tecrübeler ve hâtıralarına dayanarak çeşitli yönlerden Paşa'yı değerlendirir. Yaşanmış ve geçmiş zamanları çok seven Abdülhak Şinasi Hisar ise Paşa'yı, okuduğu, duyduğu rivayetlerle anlatmaya ve kendi devrine âdetâ onu duyulanlardan yola çıkılarak çizilmiş portresiyle tanıtmaya çalışır: "Bazılarını kitaplarda okuduğumuz, bazılarını başkalarından duyduğumuz, bazılarını da kendi aramızda işittiğimiz bu küçük fıkralar, önce, bizden evvelki yaşanmış zamanlar, sonra da, bizim yaşadığımız zamanların birer portresi, birer minyatürü sayılabilir." (Geçmiş Zaman Fıkraları, s. 7)

Yukarıda bahsedilenler bize eski kültürün dünyasına tekrar girme imkânı verdi. Görüldüğü gibi, eskiler az sözle çok şey anlatmışlardır. Hatıralar, nükteler, anekdotlar, fıkralar, yaşayan, yaşadıklarından ders çıkaran, yaşadıklarını yarına yansıtan eski kültürün insanlarından yazılmış anlamlı mektuplar gibidirler. Bu hâatıra, anekdot ve fıkralar bir an için beni günlük hayatın ve günlük dilin dar sınırlarından alıp, eski kültürün geniş, az sözle çok şey ifade eden dünyasına götürdü. Okuyanlara da aynı şekilde tesir edeceğini zannediyorum.

Servet-i Fünûn Romanında Din ve Çocuk(3)

Doç. Dr. Yaşar FERSAHOĞLU

DİN EĞİTİMİ VE ÇOCUK

Servet-i Fünûn romanında bu noktaya gelmiş olan çocuğun din karşısında kesin tavrını tesbit edemiyoruz. Bu konuya doğrudan temas edilmemiş. Halbuki müslüman bir âilede çocuğun henüz doğumundan itibaren birçok dinî telkinlerle karşılaştığını biliyoruz. Kulağına ezan ve kâmet okunması, üç yaşından sonra yavaş yavaş dinî eğitime tâbi tutulması, hüsûsî hocalar, âmin alayları, sünnet merâsimleri, mahalle mektepleri v.s. okuduğumuz eserlerde kayda değer bir eğitim faaliyetine rastlayamadık. Yalnız, çocuğun dinî sembol ve müesseseler karşısındaki tavrı dikkatimizi çekti. Çocuk dine değil de, din adamlarına, dinî müesseselere karşı hislerini açıklamaya çalışıyor. Belki de bu o zamanın getirdiği şartların gereği idi. O zamandaki şartlar din karşısında açık bir tavır almaya müsâit değildi.

Çocuğun dinî sembol ve müesseselerle münâsebetini incelerken en çok hocasıyla geçinemediğini görüyoruz. Hocası karşısında sıkılıyor, azap çekiyor, onun güler yüzüne ısınamıyor, yakasındaki kirden iğreniyor. Ayrıca kaderden, kudret elinden de dertli ve şikâyetçi. Bütün mutsuzluklarını ondan biliyor; ona yüklüyor. Ona göre câmi ve mescid ancak mektep kaçağı çocukların uğrayacakları yerler. Hülâsâ çocuğun dinî kişi ve kurumlarla arası hoş değil.

HOCA VE ÇOCUK

Yukarda da belirttiğimiz gibi Servet-i Fünûn romanında çocukla hoca anlaşıyorlar. Çocuğa göre hoca, gerek kılık ve kıyâfeti, gerekse davranışları yönünden sevimsiz. Bu durum şöyle ifâde ediliyor: "Babam birkaç kelime ile bu efendinin bizim hocamız olduğunu, her gün sabahları gelip bize ders vereceğini anlattı. Bugünden sonra her gün ikişer saat tavuklarımızdan, bebeklerimizden ayrılarak bu kır sakallı, bol elbiseli, ökçesiz ayakkabılı, kalıpsız fesli adamın karşısında esnerdik."⁵⁵

Çocuğumuzun bu ifâdelerinden de anlıyoruz ki, bu kır sakallı, bol elbiseli, ökçesiz ayakkabılı, kalıpsız fesli adam tekin bir kimseye benzemiyor. Olsa olsa bir suçlu olabilir. Çocukları tavuklarından, bebeklerinden, askerlerinden ayıran bir suçlu. Bu suçlunun en büyük becerisi ise karşısındaki insanları esnetebilmek.

Bunların hep kalıpsız fesli olanlarına değil, bazan fessiz olanlarına da rastlıyoruz. Çocuklara göre bunlar (bu hocalar) gülünç adamlar. "Nigâr'la bir-

⁵⁵ Uşaklıgil, *Bir Ölünen Defteri*, s. 28.

birimize baktık; kahkahalarımızı salıvermemek için dudaklarımızı ısırıyorduk. Nigâr'ın gözleri diyordu ki: 'Nasıl, hoca efendi mi? Hocaların sarığı olmaz mı?' Benim gözlerim cevap veriyordu: 'Ooo, bu, kuşkusuz başka hoca efendi olmalı.' O zaman ikimiz de gizli bir bakışla hoca efendiye bakıyorduk. Bizim kendisine baktığımızdan istifade ederek babama, 'Müsaade eder misiniz?' dedi; ayağa kalktı; bizi ellerimizden tutarak yanına çekti. Nigâr'ın hafifçe çenesini okşadı.⁵⁶

Burada hocayı yadırgayan, hocadan korkan bir ifâdeye şahid oluyoruz. Bu, bir öğrencinin, hocası karşısında duyduğu, bilinen korkuya benzemiyor. Bir öcü korkusu, bir cüzzamlı karşısında duyulan korku seziliyor. "Kahkahalarımızı salıvermemek için dudaklarımızı ısırıyorduk." İfadesi, hocanın korkunçluğu kadar gülünçlüğüne de işaret ediyor. Bu yaklaşım, gelecek zamanlarda hocaya karşı güveni tamamen yok edecek, bu çizgide yürüyen insanlar, çocuklarını eğitmeleri için hocalara teslim etmeyeceklerdir. Bir zamanlar vurdukları yerde gül biten hocaefendinin geldiği yer burası. Hocanın bu noktaya düşürülmesi kimden kaynaklanırsa kaynaklansın toplumumuz için fevkalade hırpalayıcıdır. Hocanın haysiyeti açısından olduğu gibi İslâm'ın izzeti açısından da bir yıkımdır; bir çöküşün ifâdesidir.

Böyle bir hilkat garibesi karşısında ders okumak tabiatıyla ayrı bir azap olacaktır. Zaten öğrettikleri de yarım yamalak, asılsız şeylerdir. O halde ondan uzaklaşmak, kafasındaki ağırlara düşmemek lâzımdır. Gerisini çocuktan dinleyelim: "Bir akşam, -yedi sekiz yaşlarında idim- babam beni yanına çekerek, 'Vecdi, artık büyüdün; seni okula vermek lâzım; yarın mekteb-i sultânîye götüreceğim.' Dediği vakit artık güler yüzüne asla ısınmadığım, ceketinin yakasını kaplayan yağlara iğrenmeden bakmadığım bu adamı bir daha görmeyeceğim için kalbimde büyük bir sevinç duydum."⁵⁷

Hocanın burada da bazı özelliklerini öğrendik: Sahte bir gülüşe sahip, kendisine ısınmak imkânsız, yakaları kirden yağlanmış iğrenç bir yaratık. Romanlarda hoca zamanla daha da alçaltılıyor. Öyle ki, çocuklar hocanın bizzat kendisinden değil, "hoca" kelimesinden de tiksinti duymaya başlıyorlar. Mesele; kendisine "hoca" diye hitap edilen bir genç bundan fena halde sıkılıyor. Bu isimle kendisine hitap edilmesini istemiyor. "Ahmed Cemil'in herşeyden çok

⁵⁶ Uşaklıgil, *Bir Ölünün Defteri*, s. 28.

⁵⁷ Uşaklıgil, *Bir Ölünün Defteri*, s. 28.

bu 'hoca efendi' sözü canını sıkardı."⁵⁸ Herkes bilir ki böyle bir yaratıktan çocuğun öğreneceği hiçbir şey yoktur. Onu bu kadar sevmeyen, ondan bu kadar tiksinen bir çocuk, onunla özdeşleşen herşeyden tiksinecektir. Bu tiksinti zamanla ona ve onun temsil ettiği dine karşı bir düşmanlık hissine dönüşecektir.

Servet-i Fünûn romanında hoca bu şekilde horlanıyor, hırpalanıyor. Bunun çocuklar ağzıyla yapılması da anlamlı. Incelediğimiz bütün romanlarda hoca ile ilgili müspet bir ifâdeye rastlayamadık. Buradan hareket ederek Servet-i Fünûn romanının hocayı toplumdan tecrid kararında olduğu sonucuna vardık. Her hâlde hoca hakkında bâzı kararlar alınmış olmalıydı. Bu kararı şöyle ifâde edebiliriz: Böyle bir kimsenin artık toplumda yeri yoktur; olmamalıdır. Mâdem ki bizi yüzyıllarca asılsız hurâfelerle dondurmuş, sonunda bu hâle getirmiştir -çünkü eski eğitimin uygulayıcısı oydu- o hâlde ondan bunun hesabı sorulmalı, cezası da verilmelidir. Onu küçük düşürecek ne varsa yapmalı, toplumda kendisinden tiksinti duyulan, isminden kaçınılan, alay konusu edilen bir varlık hâline sokulmalıdır. Sokulmalıdır ki, bir daha arkasından kimse gitmesin. Romanlarda, bu yaklaşımın hassasiyetle korunduğunu görüyoruz.

Servet-i Fünûn romanında hoca o kadar yalnız ve sâhipsiz kalıyor ki, zaman zaman sokak çocuğu Piç Bekir'lerin bile hücumuna uğruyor, onun alay konusu hâline geliyor. Romanda adı Piç Bekir olarak geçen bir sokak çocuğu, hocanın mürekkep hokkasına sinek dolduruyor, mescidde seccadesinin üzerine örümcek ağları seriyor. Seccadenin üzerine örümcek ağı... Ne enteresan bir tesadüf ve ne kadar da yakışıyor değil mi? İşte bu örümcek ağı daha uzun süre hocanın kafasında ve seccadesinde kalacak, onlarla özdeş hâle gelecektir; getirilecektir. Romanda Piç Bekir'den şöyle bahsediliyor: "Mektepte hocasının mürekkep hokkasına sinek dolduran, mescidde imamın tam sarığına rast gelecek yerde seccadesine örümcek ağları seren, aktarın karısı Kara Ayşe'nin penceresine içi tebeşir tozu doldurulmuş kâğıt keseler bırakan mahalle çocuğu Piç Bekir."⁵⁹

Hokka, sinek, sarık, örümcek ve hoca... Bu kelime ve kavramlar bundan böyle devamlı yanyana bulunacak, hele de "örümcek" ve "hoca" kelimeleri birbirinin ayrılmaz parçası hâlinde bir arada yaşayacaktır.

⁵⁸ Uşaklıgil, *Mat ve Siyah*, s. 78.

⁵⁹ Uşaklıgil, *Kırk Hayatlar*, c. 2, s. 37.

Piç Bekir'in görevi henüz bitmemiştir. O, bir intikam kılıcıdır. Hocanın başına daha çok inecektir. O gitse bile arkasından nice Bekir'ler türeyecek; onun yerini dolduracaktır. "Bekir denilince bu ismin hayalde uyandırdığı şekil belirsiz kalırdı. İmam efendi gözünü kapayarak mahallenin kayıtlı isimlerinde 'Bekir' isminde birinin bulunup bulunmadığını uzun uzun aramaya başladılar. Sonra ilâve ederlerdi. Piç Bekir!... O zaman imam efendi artık aramaya lüzum görmeyerek gözlerini açar, 'Şöyle söylesenize, Piç Bekir'e, yine ne yapmış?' derdi. Bu isimle yüz tamam olurdu. İmam efendiye arkadan dilini çıkaran, mektepte falakanın altından kalkar kalkmaz bir gözünü kırparak arkadaşlarına sırtan..."⁶⁰

Burada hemen kaydedelim ki, o günkü eğitimin bir çıkmazına da işaret edilmektedir: Falakaya. Romanda da ifade edildiği gibi bu tür bir yaklaşımın pedagojik hiçbir değeri yoktur. Nitekim falakadan kalkan çocuk yine bildiğini yapmaktadır.

Bir zamanlar kendisine bir harf öğretmenin kırk yıl kölesi olan, hocasının atının ayağından sıçrayan çamuru şeref pâyesi olarak kabul eden çocuğun Servet-i Fünûn romanındaki durumu bu. Şimdi onun ibadethâne ile olan ilişkilerine bakalım.

SERVET-İ FÜNÛN ROMANINDA ÇOCUK VE İBADETHÂNE

Müslümanların toplu olarak ibadet ettikleri yerler câmi ve mescidlerdir. Tâzîm dönemlerinde câmi ve mescidlerin başka görevleri de vardı. Müslüman çocukları gelir, oralardan feyz toplar, sonra bir bal arısı gibi yuvalarına dönerlerdi. Câmi, çocuklarımızın topluca eğitildikleri yerlerdi. Sıbyan mektepleri ya câmi müştemilatından bir oda veya câminin yanbaşında kurulmuş bir bina idi. Yalnız sıbyan mektepleri mi? Öyle câmilerimiz vardı ki, etrafında hezâr-fen ilim adamlarının yetişeceği medreseler, külli-yeler kurulmuştu. Sonraları câmiler bu özelliklerini kaybettiler. Belirsizlik dönemlerinde bu müesseseler de sağdan soldan tenkidlere tâbi tutuldu. Asker ve mektep kaçaklarının gizlendikleri sığınaklar olarak nitelendiriler.

Servet-i Fünûn romanında da aynı kanaati buluyoruz. Romanlarda câmi ve mescidler, Piç Bekir ve benzeri mektep kaçaklarının sığındıkları, kitaplarını emânet bıraktıkları yerler olarak tanıtılıyor. Piç Bekir'den bahisle şöyle de-

⁶⁰ Uşaklıgil, *Kırk Hayatlar*, c. 1, s. 90.

niyor: "Mahallede hiddetiyle meşhur olan imam efendiyi bile yumuşatmıştı. Bir gün mescidin duvarlarından bir parça sıva düşürmüş olmak suçuyla imam efendinin önüne getirilmişti. Hiddetinden köpüren imam efendi sormuştu: "Mescidin sıvasından ne istedin bakalım?" O tam bir ciddî tavırla aldırış etmeden, "Lâzımdı da onun için imam efendi"⁶¹

Burada imam efendinin çocuk karşısındaki tavrıyla, çocuğun imam efendi karşısındaki tavrı ilginçtir. Hoca, bütün hiddetine rağmen çocuk tarafından ciddiye alınmıyor. Hatta ifâdede bir alay havası da seziliyor. Bekir, mescidden başka sıvasını sökecek bir yapı bulamıyor. Bu da onun ibadethâne karşısındaki tavrını göstermesi açısından önemli.

Aynı metnin devamında câmi ve mescidlerin mektep kaçaklarının sığınakları olarak anlatıldığını görüyoruz. Burada yine Piç Bekir'den bahisle şöyle deniyor: "Câmi avlularında, vîrâne köşelerinde birdirbir, uzun eşekle başlayan mektep kaçkınlıkları, yavaş yavaş Acem şekercinin tablasına yahut mahalle mescidinin müezzin odasına kitaplar emanet bırakılarak Aksaray'dan tutulmuş beygirlerle kale dışında gezintilere, yahut tutulmuş bir sandal ile açıklara doğru seyahatlere karada ilerlemiş idi."⁶²

Buradan çıkardığımız sonuç şudur: Câmi avluları, mektep kaçaklarının birdirbir, uzun eşek oynadıkları, mahalle mescidleri de yine mektep kaçaklarının kitaplarını emânet bıraktıkları yerlermiş. Çocuklar, bu mekanlarla ancak bu vesilelerle ilişki kurabiliyorlarmış. Başka bir ifâdeyle ibâdet-hâneler, asıl görevleri itibariyle çocukları eğitecekleri, ıslah edecekleri yerde bu görevlerini ihmal etmiş, mektep kaçaklarına sığınaklık yapmışlardır. Bu da onların misyonlarını yitirmeleri demektir.

Servet-i Fünûn romanında çocuğun câmi ve mescidle münâsebeti bu kadar. Şimdi tekrar, çocuğun din adamı olan hocayla ilişkilerine dönelim. Maî ve Siyah'ta hocayla ilgili şöyle bir tesbit dikkatimizi çekiyor. "Tüm çevresinde bulunanlar -sanki bu genç konuşmacıdan çıkan çekim gücüyle doğadan yüksek bir noktaya çekilmiş gibi, kıpırdamayarak, öğütler veren bir din adamının karşısında heyecandan uyuşup duranlar örneği- dinliyorlardı."⁶³

Burada altını çizdiğimiz cümle, "... öğütler veren bir din adamının

⁶¹ Uşaklıgil, *Kırık Hayatlar*, s. 90, 91.

⁶² Uşaklıgil, *Kırık Hayatlar*, s. 89, 90.

⁶³ Uşaklıgil, *Maî ve Siyah*, s. 16.

karşısında heyecandan uyuşup duranlar örneği..." cümlesidir.

Servet-i Fünûn romanında çocuklar hocayı böyle tanıyor, ona bu şekilde davranıyorlar. Ondan nefret ediyor, her fırsatta ona hakâretler yağıdırıyorlar. Bu hakâretler bâzen öyle bir noktaya ulaşıyor ki, sonraları, yaptıklarından kendileri bile utanç duyuyor, nedâmetlerini itiraf ediyorlar. Bir Ölü'nün Defteri'nde Vecdi şöyle diyor: "Bugün Nigâr gözüme ne kadar küçük göründü. İlk önce Nigâr'a şunu sordum: "Hocan nasıl? Derslerine çalışıyor musun? Hocan lakırdısını söylerken ağzım hakâretle doluyor. Çocuklar acımasız olurlar, zavallı adam hakkında o zaman taşıdığım nefret duygusunu düşündükçe şimdi utanıyorum."⁶⁴

Bu nedâmet keşke devam etseydi; Evet, atının ayağından sıçrayan çamurla pâdişahlara şeref bahşeden hoca efendi böylesine horlandı, hırpalandı.

ÇOCUK VE KADER

Kader, İslâm inancının en hassas noktalarından biridir. Ezelden ebede kadar olacak şeylerin nasıl, nerede ve ne zaman olacaksa Allah tarafından ilm-i ezelde öylece tespit ve takdir edilmesine kader denir.⁶⁵ Takdir edilen şeylerin aynen meydana gelmesine ise kaza adı verilir.⁶⁶

Görüldüğü gibi kaza ve kaderin yegâne sahibi Hâkim-i Mutlak olan yüce Allah'dır. Onun için önemli hâdiseler karşısında iman ehli kimseler, Takdir-i ilâhî" deyip geçerler. Kadere hiçbir surette tenkid etmezler. Bu konuda insana düşen şey, kendi payına yapması gerekeni yapıp gerisini Allah'a bırakmak, O'nun her şeyin en güzelini yapacağına inanmaktır. Böyle bir inanca sahip olan kimselerin kader ve kaza karşısındaki tavrı, İbrahim Tennûrî'nin diliyle,

*Hoştur bana senden gelen
Ya gonca gül yahut diken
Ya hil'attır yahut kefen
Lâtfun da hoş kahrın da hoş.*⁶⁷

demekten ibârettir. Bu inancı kazanabilen insan, dünya ve âhîret mutlulu-

⁶⁴ Uşaklıgil, *Bir Ölü'nün Defteri*, s. 29.

⁶⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelam*, İstanbul 1955, s. 415, 416.

⁶⁶ Bilmen, a.g.e., s. 415, 416.

⁶⁷ Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1968, s. 115.

ğuna ermiş insandır. Neyin nereden geldiğini bilir; boş yere yeldeğirmenleriyle çarpışmaz. Ama hiçbir zaman kendisine düşeni de ihmal etmez.

Şuurlu ve eğitilmiş müslümanlar kendileri böyle inandıkları gibi, çocuklarını da böyle eğitirler. Böyle bir eğitim ortamında kadere karşı değil bir lakırdı, alın bile kırıştırmazdı. Herkeste büyük bir teslimiyet, engin bir tevekkül anlayışı vardı. Bu tevekkül hiçbir zaman miskinlik havasına girmezdi. Cüz'î irâdeden istenen şeyler eksiksiz yerine getirilir, külli irâdenin ise her buyruğuna baş eğilirdi. İman ehli herkesin dilindeki şuydu: "Görelim Mevlâ neyler, neylerse güzel eyler."

Zamanla insanlarda -en azından bir kısmında- bu teslimiyetin sarsıldığını görüyoruz. Büyük bir felaketten, basit bir menfaat kaybına kadar hemen her şeyde kader için bir suç aranır oldu. Kader deniyor, zaman, deniyor. Daha da ileri gidilerek "kahpe felek", "kara talih", "zalım felek" ve "kara yazgı" gibi, bilerek söylendiğinde insanı dinden çıkaracak birtakım hezeyanlar sergileniyor. Câhil insanlar kendi hatalarında bile kaderin parmağını arıyorlar. Kader, onların pısrıklıklarının, becerisizliklerinin, tembelliklerinin, yeteneksizliklerinin âdeta bir gerekçesi oluyor. Bütün iyilik ve güzellikleri kendilerinden, çirkinlikleri, olumsuzlukları kaderden biliyorlar.

Servet-i Fünûn romanında da bu geleneğe uyulmuş görünüyor. İnsanlar, bilhassa çocuklar kaderle başbaşa bırakılıyorlar. Hatta kaderin bir oyuncuğu, âzad kabul etmez kölesi olarak takdim ediliyorlar. Bu telakkîye göre çocuklar, çok korkunç bir kudret elinin, içine attığı bir çirkefte, hâkimi olmadıkları olaylar zincirinin esiri olarak yuvarlandıkları korkulu rüyalar âleminde çırpınmaktadırlar. Bir ölünün Defteri'nde şöyle bir ifâdeye rastlıyoruz: "Oh, yaşama! Yaşama! Zavallı insanlar! Çok korkunç bir kudret elinin içine attığı bir çirkefte, hâkimi olmadıkları olaylar zincirinin esiri olarak yuvarlandıkları bir korkulu rüyada, sefaletlerini, aşağılıklarını süslemek için avunacak şeyler bulmuşlar, nedenler yaratmışlardır."⁶⁸

Bu ifâdelerde, hayatın bir yerde normal sayabileceğimiz bazı iniş çıkışları karşısında karamsar bir ruh hali görüyoruz. Cebriyecilerin olayları izah şekline yakın bir izah şekli var. Bâzen onlardan da ileri giderek dünyâyı bir çirkef, insanları, bu çirkefe haksız yere atıldıkları halde kendilerine tesellî kaynakları yaratmaya çalışan vurdum-duymazlar olarak nitelendiriyorlar.

⁶⁸ Uşaklıgil, *Bir Ölünün Defteri*, s. 2.

Romanda açık olarak ifâde edilmeyen, insanların, sefaletlerini, aşağılıklarını süslemek için icât ettikleri şey şüphesiz tevekküldür. Romanlardaki çocuklar böyle bir kavram kargaşası içinde yetişmektedirler. Bir Ölünün Defteri'nde bakın Vecdî ne diyor: "Hayatın ilk nurlarını saçtığı bir yaşta korkunç bir kudret eli tarafından bakışı önüne kara bir perde çekilmiş, daha o yolda ilk adımlarını atmaya hazırlandığı bir sırada ayağının altında korkunç bir uçurum açılmış, koruyucusuz, dayanaksız bir çocuk olduğumu anladım."⁶⁹

Bir çocuk düşünelim ki, hayatın ilk nurlarını saçtığı bir yaşta korkunç bir el uzanıyor, gözlerine bir perde çekerek onu korkunç bir uçuruma fırlatıyor. Bu el, kaderin insafsız elidir. Romanda kaderle çocuk bu şekilde karşı karşıya bırakılıyor. Kader korkunç, kader merhametsiz, kader gaddar.

Servet-i Fünûn romanında çocukla kader arasındaki çatışma bu şekilde devam ediyor. Çocuk, başına gelen her felaketi kaderin getirdiği zehabında. Bunun için mutsuz, bunun için isyan halinde. Ona göre dünya yaşanmaz. Buna rağmen kararsız. Hayâtı sevmekle sevmemek arasında bocalıyor. "Kaç, bu yaşamdan kaç!" ile "Sev, bu doğayı sev!"⁷⁰ arasında gidip geliyor. Bu kadar dert içinde bâzen hayâtı sâhibine iâdeyi bile düşünüyor, isteyerek değil, sitem olarak. Olaylar karşısında direncini kaybedip, o zaman bütün şiddetiyle devam eden Türk-Rus savaşına katılmaya karar veren Vecdî, arkadaşı Hüsam'a hislerini şöyle açıklıyor: "Savaşta ne yapılır?" Devlete, millete hizmet edilir, değil mi? Şu damarlarımda o ikisinin de ekmeği ile dolaşan kanı burada, miskinlik ve tembellik içinde kurutmak, onun her damlasında parıldayan gençliği bir yaşama hiçliği içinde söndürmektense sâhibine geri vermek hayırlı değil mi?"⁷¹

İnsanlar, mutluluklarını biraz da kendileri hazırlar. Bu ise sağlam bir inanç, güçlü bir irâde, devamlı bir sabır ister. Emâneti sâhibine vermenin daha hayırlı olacağını söyleyen Vecdî, aslında hayata küskündür. Bu yüzden emâneti sâhibine iâde etmeyi istemektedir. Çünkü sevdiği kıza sahip olamamıştır. Halbuki sağlam bir kader inancıyla her şeyi halledebilirdi.

Servet-i Fünûn romanında bu karamsarlığı biraz fazlaca hissediyoruz. Bu, belki biraz da o zamanın şartlarının getirdiği bir ruh haliydi. Bilhassa genç nesil üzerinde etkisini gösteriyordu. Aradığını bulamamış gençler,

⁶⁹ Uşaklıgil, *Bir Ölünün Defteri*, s. 30.

⁷⁰ Uşaklıgil, *Matî ve Siyah*, s. 59.

⁷¹ Uşaklıgil, *Bir Ölünün Defteri*, s. 94.

ortada kalmış anasız babasız çocuklar, içinde bulundukları halin suçlusunu arıyorlar, bulamayınca da kaderin yakasına sarılıyorlardı. İşte bir örnek: "Genç kızın düşünceleri birtakım acı fikirlere dalmıştı. Kimsesizliğini, yuvasızlığını düşünüyordu. Kader bu zavallı kıza ne vermişti? Mezarda bir anne ile, annesinden başka bir kadının sevgisinde kendisini unutan bir baba değil mi?"⁷²

Okuduğumuz örneklerle de sabit oldu ki, Servet-i Fünûn romanında kader karşısında çocuğun tavrı pek olumlu değil. Onun başına gelen her musibette kaderin korkunç eli gösteriliyor. Bu konuda müspet bir davranışa rastlamak mümkün değil. Çocukların ve gençlerin hayatında melanistik bir görüntü egemen.

SERVET-İ FÜNÛN ROMANINDA KIZ-ERKEK İLİŞKİLERİ

Bu konuyu da dinî açıdan değerlendirdik. Çünkü o zamanlarda ilk söz yine dinindi. Kadın-erkek münasebetlerinde Şer-i şerif'in emrine aykırı hiçbir şey yapılmazdı. Belli bir yaşa gelen kız ve erkek çocuklar şeriatin emriyle derhal birbirinden ayrılır, dinin isteği yerine getirilirdi. Vakıa "kibar aileler" zamanla bu geleneğe uymaz olmuşlardı ama yine de yaygın olan usûl buydu. Meselâ; Nemide'de şöyle deniyordu: "Gene kız artık şeriatin erkeklerle düşüp kalkmasını yasakladığı kadınlar sırasında girecek yaşa basmaktaydı."⁷³

O zamanki âilelerin birçoğunda çocuk bunu ya kendiliğinden hissediyor veya hissettiriliyordu. Konunun bizimle ilgili yanı yukarda da zikrettiğimiz gibi bunun bir din gereği olarak yapılmasıydı. Ayrı cins çocuklar bir yaşa kadar birlikte koşup oynarlar, fakat Şeriat'ın tayin ettiği yaşa gelince kendiliğinden ayrılırlardı. Yatıp kalktıkları yerler, okudukları okullar ayrıldı. "Bir zaman geldi ki, iki arkadaşın yaşayışları ayrıldı, ayrı okullara gittiler, o vakit aralarında erkeklik-kızlık gibi bir ayırım olduğunu anladılar."⁷⁴

Bu ayırımın yer yer zayıfladığını ve daha demokrat bir anlayış tarzının ortaya çıktığını görüyoruz. Bununla birlikte ölçünün hiçbir surette kaçırılmadığını söyleyebiliriz. Kâzârâ eline bir erkek eli değen bir genç kız mahcûbiyetini saklayamaz. "Nâil, tam dalı yakalayıp gülü koparacağı zaman

⁷² Uşaklıgil, *Nemide*, s. 59.

⁷³ Uşaklıgil, *Nemide*, s. 71.

⁷⁴ Uşaklıgil, *Ferdî ve Şürekası*, s. 63.

vücutları o kadar yaklaşmıştı ki, ayaklarının ucunda yükselerek dalı tutmakta olan Nemide, Nâil'in kolunun koluna dokunduğunu duydu. Gül kopup da zarâfetle sunulduğu zaman genç kız kıpkırmızıydı."⁷⁵

Bunların yanında annesiyle flört kavgası yapan Bihter'leri, Peyker'leri unutmamak lazım.

SONUÇ

Servet-i Fünûncular 1896'dan 1901'e kadar süren kısa, fakat verimli bir çalışma devresinden sonra -hükümetin yasağıyla- dağıldılar.⁷⁶

Tanzimat döneminde görülen ikili manzara burada da sürdü. Herşey zıddıyla bir arada yaşadı. Doğu ile batı, eski ile yeni, dindâr ile dinsiz, mektep ile medrese. Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkün. Bunalımın uzamasına biraz da bu ikili görünüm sebep oldu.

Servet-i Fünûn'un şiirdeki temsilcisi Tevfik Fikret'ti. O da kurtuluş batılılaşmakta arıyor, geri kalışımızın sebebini samimiyetsiz dincilikte, riyâli politikacılıkta buluyordu. Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Târîhi isimli eserinde bunu şöyle anlatıyor: "Bu buhran yıllarında, sanatçılar (edipler) buhran karşısında edebî ideolojiye başvurdular. İçtimâî bozukluktan duydukları ızdırabı şiir haline koydular. Bozukluğun asıl sebebini batılılaşmanın samîmi ve köklü olmamasında görenler bütün hâtâyı samimiyetsiz dincilikte, riyâli politikacılıkta buluyordu. Bu hücumların başında Tevfik Fikret vardı.

Sosyal bozukluğun esâsını gelenekten ayrılmada, inançların kaybolmasına bulanlar batıcılığın yıkıcı bir hareket olduğunu ilân ediyorlardı. Bu hücumların başında da Âkif vardı. İki şâir, iki dünya görüşünü, içinde bulunduğumuz bozuk düzene karşı iki ayrı kutuptan isyana temsil ediyordu. Fikret "Sîs", "Rücû", "Doksanbeşe Doğru", "Han-ı Yağma", "Tarih-i Kadim" manzûmeleriyle, Âkif "Safahat"ının birçok şiirleriyle bu şiddetli şikâyeti ifâde etmekte idiler."⁷⁷

Servet-i Fünûn romanı da tıpkı şiiri gibi batılılaşma hareketinin ateşli savunucusuydu. Kurtuluşu bu fikrin gerçekleşmesinde arıyordu. Onun tesiriyle kahramanlarını bu formasyonda kişilerden seçiyor, aristokrat mu-

⁷⁵ Uşaklıgil, *Nemide*, s. 89.

⁷⁶ İlaydın, *a.g.e.*, s. 18.

⁷⁷ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 236.

hitleri tercih ediyordu. Çünkü onlar modeldi; çünkü onlar örnekti.

Romanlarda rol alan çocuklar da fakiriyle, zenginiyle, uşağıyla, efendisiyle aynı çevrelerin çocuklarıydı. Tabiatıyla bunlar da büyüklerinin düşündükleri gibi düşünüyor, kendilerini geri bırakan şeyin din olduğu kanaatini taşıyorlardı. Belki de onların şuuraltına atılmış bir tohumdu bu. O halde kurtuluş ve yükseliş için yapacak bir şey vardı: Batı medeniyetinin, batı kültürünün bütün nimetlerinden âzamî ölçüde faydalanmak, yani topyekûn batılılaşmak.

BİBLİYOGRAFYA

Alangu, Tahir, 100 Ünlü Türk Eseri, İstanbul 1977.

Ayhan, Halis, Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler, İstanbul 1982.

Bilmen, Ömer Nasuhi, Muvazzah İlm-i Kelam, İstanbul 1955.

Ersoy, Mehmed Akif, Safahat, İstanbul 1963.

İlaydın, Hikmet, Türk Edebiyatında Nâzım, İstanbul 1966.

Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı, İstanbul 1966.

Kocatürk, Vasfi Mahir, Yeni Türk Edebiyatı, İstanbul 1936.

-Tekke Şiiri Antolojisi, Ankara 1968.

Kudret, Cevdet, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, c. I, İstanbul 1965.

Mehmet Rauf, Eylül, İstanbul 1976.

Necatigil, Behcet, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul 1970.

Sevük, İsmail Habib, Edebi Yeniliğimiz, İstanbul 1935.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1969.

Uşaklıgil, Halit Ziya, Aşk-ı Memnu, İstanbul 1975.

-Kırk Hayatlar, c. I-II, İstanbul 1968.

-Ferdî ve Şûrekâsı, İstanbul 1968.

-Bir Ölünün Defteri, İstanbul 1972.

-Maî ve Siyah, İstanbul 1945.

-Saray ve Ötesi, İstanbul 1965

-Nemide, İstanbul 1970.

Ülken, Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, İstanbul 1966.

Yalçın, Hüseyin Cahit, Edebiyat Anıları, İstanbul 1975.

Yardım, M. Nuri, Tanzimattan Günümüze Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları, İstanbul 1986.

Ziya Paşa, Terkib-i Bend, İstanbul 1289 h.

(Son)

Yüreği Bölünmüş Çınar (Ohri)

Fırat Kızıltuğ

Değerli dost Sinan Uluant, ramazandan evvel bir teklifte bulundu: "Ohri'de bir Türk cemiyeti var. Pek çok şeyden yoksun, bil-hassa Türk Musikisinden çok ayrı durumdalar. Kısa bir müddet için bir görevli gönderip eğitim yapabilir miyiz? Kimi tavsiye edersiniz?"

Beni derin bir düşünce aldı. Yurtdışında, özellikle kayıp vatan Rume-li'de, bir avuç Evlâd-ı Fâtihân ile hemdert olacak şahıs kim ola ki? Bu ki-şi, Türk Musikisi sevdâlısı olmalıydı. Hiçbir şey bilmeyen bir avuç çocuğa ve gence hitabetme yeteneğinde olmalıydı. Oradaki muhtemel olumsuz-lukları göğüsleyecek kimse olmalıydı. Musikî bilgisinin yanı sıra pedagoji ilmine vâkıf olmalıydı. İşin ucunda maddî kazanç olmadığı için, gönlü ga-nî, vazifeşinas biri ancak yürütebilirdi bu görevi.

Eğer hayli pahalıya malolacak böyle bir projeye, tahsis edilecek tahsi-sat olsa mesele çok kolaydı. Ama konu vakıf şartlarında halledilecek bir olaydı. Sözün kısası bu görevi teklif edebileceğimiz kimseyi aramaya bile lüzum görmedik. Dostumun beklediği haberi şu şekilde cevaplandırdım. "İşlerimizi bir aylığına dondurup, Ohri'ye gidebilirim."

5 Ocak ile 25 Ocak 2004 arasında bu çalışmayı yapma kararı aldık ve bendeniz Üsküp'e uçtum.

Ertesi günü, Ohri'deki Tavşanlı Mescit'in bitişiğindeki çalışma yerine gittik. Otuz çocuk toplanmıştı. Çocuklardan ikisinde cümbüş vardı. İkisi-nin de göğüs derileri patlamış, tel burguları kopuk durumdaydı. Plâstik paket bantlarıyla derilerin patlaklarını yamadık. Burguları pense ve İngiliz anahtarı yardımıyla çevirerek telleri akord ettik. Bu eziyete, cümbüş per-delerinin ud sazıyla aynı olduğu için katlandım.

Ilhan Rahman adlı oğlumuz, altı yedi yıldır kutusunda bekleyen, akor-du tamamen bozulmuş bir kanun getirdi. Yaylı, nefesli, mızraplı pek çok sazı kullanmasını biliyordum ama kanunla hiç meşgul olmamıştım. Akor-dunu, üç dört günde düzene sokabildik.

Üç kızımız, kemanla çalışmalara başladı. Onların işi benim için kolay-dı, çünkü yaylı sazlar benim mesleğimdi.

Elimizde, altı yedi bağlama vardı. Bir kısmı uzun saplı, bir kısmı kısa saplı idi ve hiç anlamadığım bir çalgıydı. Onları da akord edip çalışmalara başlamakta başka çare de yoktu.

Giderken yanıma, nota yazım programı, Finale 2003'ün diskini almış-

tım. Hemen bilgisayara yükledik. Notaları bilgisayarda yazmaya başladık. Aynı zamanda çocukları toplu şarkı derslerine de alıyordum. Hem yörenin hem de Türkiye'nin şarkılarını çalıştırmak istiyordum. İlk öğrettiğim türkü, Münir Nurettin Selçuk üstadımızın vaktiyle plâğa okuduğu Hüseyinî Türkü oldu. Bu türkünün usûlü Devr-i Turan'dır. Bu usûl diğer Balkan ülkelerince de çok kullanılır ve bilinir. Türkmenistan Folklorunda çokça kullanılır. İsmiyle müsemma bir usûldür. Devr-i Turan!

*Yağmur yağar taş üstüne,
İnce kalem kaş üstüne,
Selâm gelir baş üstüne.*

*Vay dili dili,
Kuş dili dili,
Mevlâm kulu,
Sevdim seni,
Vay dili dili
Kurban dili heey.*

*Yağmur yağar şurdan burdan,
Üstümüze atlas yorgan,
Seveceksen işte burdan.*

*Vay dili dili,
Kuş dili dili,
Mevlâm kulu,
Sevdim seni,
Vay dili dili
Kurban dili heey.*

Çalışmalarımız boyunca bizi hiç yalnız bırakmayan Cemal Rahman dostumuz, "Hocam bu türkünün bizde söylenen bir bendi daha var." dedi.

*Yağmur yağar selpe selpe,
Kulağında elmes küpe,
Uyandırdım üpe üpe.
Vay dili dili,
Kuş dili dili,
Mevlâm kulu
Sevdim seni,
Vay dili dili
Kurban dili heey.*

Türkünün bu bilmediğimiz kıt'asını öğrenmek ve öpe öpe kelimelerini, balalarımızın Rumeli şivesiyle okumaları çok hoş bir olaydı. Bunun gibi, meşhur Manastır Türküsünün şu bendini tesbit ettim:

*Manastırın ortasında var bir hamam,
Canım hamam.
Manastırın kızlarının (h)epsi de yaman,
Biz çalar oynarız.*

Küçük öğrencilere çocuk şarkıları öğretiyordum. Sıra Davulum isimli şarkıya gelince, Murat isimdeki çocuğumuz "Hocam ben bu şarkıyı biliyorum" dedi. Benim şaşırdığımı görünce eve koştu. Bir demet nota getirdi. Benim, çocuk şarkıları kitabımdan alınan bazı şarkıları, Türkçe yayınlanan bir dergi basmış. Ben de şaka yaptım. "Bakın dedim, ben çok evvel-den size misafir gelmişim." Hep beraber gülüştük.

*

Ohri meydanında asırdide bir çınar var. Çevresi yirmi metreye yakın olmalı, zaman içinde çınarın içi oyulmuş. Çınar ikiye ayrılmış. Çimento ile çirkin bir destek yapılmış. Bu çınar beni çok etkiledi.

Gece ve gündüz, her açıdan ve her ışık altında inceledim. Fotoğraflarını aldım. Ama İlhan Rahmanın hediye ettiği resim, çınarımın eski halini sabitleştirmiş. Bu çınara bir şiir armağan etmeyi çok isterdim:

Maksud Ali Bey, Makedonya Sosyal Güvenlik bakan yardımcısıdır. Özellikle Türkolog hanımı Yıldız Ali Hanım, bizim bu çalışmamızı reorganize etmiştir. Maksut Bey, Cuma akşamı Üsküp'ten gelip, pazartesi sabahına kadar Ohri'de kalıyordu. İşte bu günler, yorulmadan saatlerce direksiyon kullanarak bana civarı gezdirdi. Ştruga, Resne, Manastır şehirlerini böylece görme fırsatını elde etmiştim.

Konuşmalarımız arasında Kolağası Resneli Niyazi Bey'den bahsetmiştim. Beni Resne'ye götürdüler. Tâmirde ve pazar olmasına rağmen, dostumuzun siyasi kimliği bütün kapıları araladığı için, Resneli Niyazi'nin Sarayını görmek ve gezmek fırsatını buldum. Mâlumdur ki, Kolağası Niyazi Bey, meşhur neyzenimiz Niyazi Sayın'ın amcasıdır.

Sarayı gezerken Maksut beyle görevli arasında hararetli bir konuşma geçti. Dışarıda sorunca durum anlaşıldı. Görevli, benim kim olduğumu sormuş, Maksut Bey de: "Bu bey İstanbul'dan geldi. Resneli Niyazinin ye-

ğeni imiş. Sarayı geri almaya gelmiş" diyerek zavallıyı tezgâha almış. O da: "Burası devletin galerisi. İmkânsız bir şey" diyerek çırpınıyormuş.

Manastır meydanında tam türkûde adı geçen havuzun yanına arabayı park ettik. Havuz câminin yanında yer alıyor. Tam karşıda saat kulesi. Kulenin üstüne yeni bir haç kondurulmuş. Avrupa hümanizmine gel(!)

Manastır Askerî İdâdisi 'ni gezerken çok duygulandım. Mustafa Kemal Paşa, Fethi Bey, Nuri Conker gibi, Birinci Cihan Savaşı kahramanları, daha sonra İstiklâl Harbi Kurmaylarının çoğu burada yetişmişti. Onların tuttuğu merdiven korkuluklarını, açıp kapadıkları kapıları, oturdukları sıraları düşündüm. Bir askerî okuldaki her çeşit eğitimi ve daha onaltı onyediyâşındaki gençlerin, ileriki yıllarda yaşayacakları, komitacı hareketlerini, Balkan felâketlerini, Trablusgarp vuruşmalarını, Kanal ve Filistin cephelelerini, doğudaki çarpışmaları ve Sarıkamış'ı, Çanakkale'yi hayal ettim. İşte şu merdivende koşuşan, yahut arkadaşına şaka yapan genç delikanlı, çok değil, yirmi otuz yıl sonrasının kumandanı, savaşıcısı, şehit veya gâzisi...

Binanın girişindeki plâkada Türkçe ve Makedonca, Mustafa Kemal Paşa'nın bu kışlada eğitim gördüğü yazılmış. Binânın üst katı, müze haline getirilmiş. Gâzi'nin okul kıyafetleri sergileniyor. Lâcivert üniformaların birinin kolunda üç kırmızı sırma var.

*

Çalışmalarımızın yirmi üç ve yirmi dördüncü günlerini Üsküp televizyonundan gelen ekiple çalışarak geçirdik. Çocukların çalışmalarını kaydettiler. Ekipte bir Türk yönetmen ile Türkolog ve Cemil Meriç hayranı Nebahat Ruşid hanım vardı. Uzun uzun üstâdı yâdettik.

*

Üsküp

30 Ocak sabahı, Üsküpten bir Makedon şoförün kullandığı bakanlık arabası geldi. Hava karlı ve soğuktu. Bir ara kendimi Bolu Dağlarında zannettim. Üsküp'e saat on civarında vardık. Maksut Bey ve Cemal Beyle beraber Büyükelçimiz Mehmet Şener'i ziyaret ettik. Büyükelçimizle pek çok aydınımızın merak ettiği, Türk Musikîsi ile batı müziği arasındaki farkları konuştuk. Yabancı topraklardaki elçiliklerimiz, beni çok duygulandırır, yabancı diyarlarda Türk Bayrağı daha bir nazlı dalgalanır. Mehmed Âkif ve Arif Nihat Asya'nın ve sancağımıza yazdıkları şâheser şiirler şuurlatımızda seslenir durur.

İçilen çay memleket kokar. Sohbet en temiz Türkçe ile yapılır. Karşılaşma ve uğurlamalar, Türk misafirperverliğinin en az üç bin yıllık yerleşmiş törelerine göre cereyan eder.

Elçilikten sonra şehri gezmeye indik. Önce Taşköprüye gittik. Vardar gürül gürül akıyordu. Ben taa suyun yanına kadar indim. Ellerimi suya soktum. Bu davranış bende bir huy gibidir. Kür Nehrine, Hazar Denizine, Nil Nehrine, Nagold Irmağına da ellerimi sokup sularını avuçlamıştım. Moskova nehrini defalarca gördüğüm halde yanına gitmek nedense içimden gelmemiştir.

Vardar Nehrinin su sesleri bana Çoruh'u hatırlattı. "Vardar Ovası" türküsünün, biz de söylenmeyen bir kıt'asını orada öğrendim:

*Vardar akar hızlı hızlı,
Kenarlari karlı buzlu,
Benim yârim kâre gözli ;
Eğlenemem aldanamam,
Ben bu yerlerde duramam.
Vardar ovası Vardar ovası,
Kazanamadık sıra parası.*

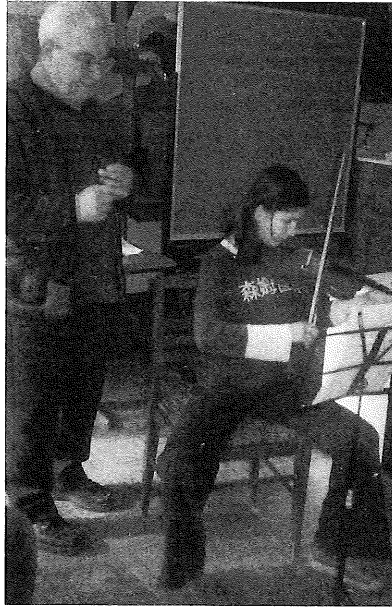
Fırat Kızıltuğ Ohri 'de 29.01.2004
Yanındakiler Cemal Rahman, Merve Ali, P. K., Ayşe

Vardar, Üsküp'ü ikiye ayırıyor. Yeni ve modern kısımda Makedonlar, eski Üsküp'te ise, Türkler, Müslüman Arnavutlar, Müslüman Pomak'lar yerleşmiş. Eskişehirde, câmî çok fazla. Kurşunlu hamam, Sulu han, Kapan han restore edilmiş, galeri, aşçı dükkânı vs. işlerde kullanılıyor.

Üsküp'te iken Yahyâ Kemal'i anmamak mümkün değil. Doğduğu evi bulduklarını söylüyorlar. Hatta bir dernek burasını ihya etmek için uğraşıyormuş. Varşova'da bulunduğum zaman da üstâdın ikâmet ettiği yeri aramış, hatta elçiliğimize danışmıştım. Herhangi bir bilgi alamamıştım. Halbuki büyük üstâd, "Kar Musikîleri" şiirini bu mekânda yazmıştı. Ama eminim, bu şiirin kültür macerâmızdaki yerini pek çok ham aydın algılayamıyor.

*"Gönlüm bu devirden bu şehirden çok uzakta,
Tanburî Cemil bey çalıyor eski plâkta."*

Saati gelince uçağımıza bindik. Üstâdın da işaret ettiği gibi, dış gezile-
rin en güzel yanı, İstanbul'a dönüş hazzıdır.

Fırat Kızıltuğ Ohri'de bir öğrencisiyle

Neslimin Umudu

Mehmet Zeki AKDAĞ

Sustun dünya erimekte
Konuşsan zaman duracak.
Ülkemdeki yetimlerin
Kalpleri sende vuracak..

Memeler hasret bebeye
Baykuş tünedi obaya
Bin senelik debdebeye
İlahlar kurban verecek..

Unuttuk beyi, hanlığı
Başa kaldırdık benliği
Bu uğursuz karanlığı
Elifce bir ok yaracak..

Hak dedik sola kaydınız
Ne bıraktık ne koydunuz
Keşke olmaz olaydınız
Şehitler hesap soracak..

İlhan Geçer'in Son Şiirleri, Halil Soyuer'in Mektubu

Mehmet Nuri YARDIM

İlhan Geçer

Türk edebiyatının ve mecmuamızın iki değerli şairini Aralık ayının sonu ile Ocak ayında kaybettik. Şairlerden biri 1950 ile 1980 yılları arasında yayınlanan ve mektep dergi olan Hisar'ın 30 yıl yazışları müdürlüğünü yapmış ve ömrünü şiire adanmış bir sanat-kardı: İlhan Geçer. Diğeri ise yine bir başka şiir sevdâlısı olan ve Ankara'da oturan Halil Soyuer'di. Biri hüznün, diğeri neşenin sembolü olan her iki şairimizi rahmetle yâd ederken, Soyuer'in bir mektubunu ve İlhan Geçer'in bana gönderdiği mektuplar ile yayınlanmamış şiirlerini edebiyat dünyamızın dikkatine sunmak istiyorum.

Türk şiirinin üstatlarından İlhan Geçer'i, 19 Ocak 2004 akşamı saat 23.30'da kaldırıldığı Haydarpâşa Numune Hastahânesi'nde yüksek tansiyona bağlı beyin kanamasından kaybetmiştik. Geçer'in naaşı, 21 Ocak Çarşamba günü Bostancı Şenesenevler Ali Paşa Câmii'nde öğleden sonra kılınan cenaze namazının ardından Kocatepe Mezarlığı'nda toprağa verilmişti. 87 yaşında hayata veda eden İlhan Geçer'in kızı Nihal Yeşiltaş, babasının şuurunun son güne kadar yerinde olduğunu bildirmişti. Hisarcılar grubuna mensup olan İlhan Geçer, bir çok genç şâir ve yazarın elinden tutmuş ve onları edebiyata kazandırmıştı.

İlhan Geçer Kubbealtı'nda

Değerli şâirimiz Bekir Sıtkı Erdoğan'ı iki yıl önce Kubbealtı Vakfı'mıza konuşmacı olarak davet ettiğimiz toplantıya İlhan Geçer Beyefendi de katılmıştı. Daha sonra kendisi de Kubbealtı Gençleri'nin toplantısına konuşmacı olarak iştirak etmişti. Çok garip bir tecellidir ki Kubbealtı'nda konuşma yaptığı tarihte yâni 19 Ocak'ta Hakk'a yürüdü. 2002 yılının bir cumartesi günü saat 16.00'da, vakfımızın Çemberlitaş'taki merkezine gelen Geçer, Hisarcılar edebiyat hareketinin meydana gelişini, misyonunu ve te'sirini; Hisar dergisinin kuruluş ve yayınlanış mâcerasını, yola birlikte çıktığı Munis Faik Ozansoy, Mehmet Çınarlı, Mustafa Necati Karaer ve Gültekin Samanoğlu gibi Hisarcı şâir ve yazarlarla yaşadıklarından unutamadığı hâtıraları dile getirmişti. Geçer, bir anlamda Türk şiirinin Garip akımıyla başlayan yeni serüvenine de ışık tutmuştu. İki ay sonra Türkiye Yazarlar Birliği'nde 15 Mart 2003 tarihinde Hisar dergisiyle ilgili düzenlenen toplantıda bulunmuş ve burada da bir konuşma yapmıştı.

İlhan Geçer'le 1990'lı yıllarda başlayan yakınlığımız, şâirimizin vefâtına kadar devam etti. Artık yaşlandığı ve kendi şiirlerini bile yazmakta zorlandığı dönemlerde onun yine de şiir yazması gerektiğini defalarca söylüyordum. İlhan Geçer, ömrünün son demine kadar kalemi elinden bırakmadı. Gözleri onu yüzüstü bıraktığı ve artık yazıyı seçemez duruma geldiği âna kadar yazdı. Bende, göndermek lûtfunda bulunduğu 18 şiiri bulunuyor. Bunlar "Bahar Gülümsemesi", "Bu Nasıl Bahar Öyle?", "Buruk", "İhtiyar", "Mor Zamanlar İçinde", "Sen de Gittin", "Sen Gidene Kadar", "Sensiz Kalan Gönölümde", "Şiire Veda", "Sonbahar", "Sonbahar Hüzünleri", "Son Tren", "Şarkılardan Bir Demet", "Tersine", "Tükeniş" ve üç başlıksız şiirden ibârettir.

Bu şiirlerden Kubbealtı Akademi Mecmuası'nda yayınladıklarımız ise "Buruk" (Ekim 2002), "Tersine" (Nisan 2003), "Bahar Gülümsemesi" (Temmuz 2003), "Bu Nasıl Bahar Öyle" (Ekim 2003), "İhtiyar" (Temmuz 2002), "Şarkılardan Bir Demet" (Ocak 2003)tir. İlhan Geçer'in bu yazıda ilk defa yayınladığımız şiirleri ise şunlar: "Son Tren", "Mor Zamanlar İçinde", "Sonbahar", "Sonbahar Hüzünleri", "Sen de Gittin", "Sen Gidene Kadar", "Sensiz Kalan Gönölümde", "Tükeniş" ile "Şiire Veda" ve üç başlıksız şiir.

Zaman zaman kendisiyle görüştüğüm İlhan Geçer'in bana gönderdiği şiirlerden biri "Son Tren"di. Şiirde ömrünün sonuna gelmiş bir insanın ruh hâletini hissediyoruz: "Son kampana çalıyor vakit tamamdır/ Yolcular tedir-

gin yolcular mahzun/ Trenin düdüğü sonsuz hicrandır/ Sonu görünüyor dikenli yolunun/ Dönüşsüz seferine çıkan trenin/ Bir türlü kesilmiyor zalim hızı/ Faydası yok ne hızın ne frenin/ Bu tren sanki ömür hırsız/ Son süratle koşuyor menzile kara tren/ Kimisini bekliyor huriler melekler/ Günahların hesabını vereyim yeniden/ Son istasyonda hem sevinç var hem keder."

Zaten hüznün şâiri olan İlhan Geçer'in son şiirlerinde bu tema, gözle görülür bir şekle büründü. Hemen bütün mısralarında hazan duyguları, sonbahar düşünceleri, kalkan tren ve veda, sona yaklaşan bir ömür, ayrılık temaları ağır basıyordu. Şâirimiz âdeta bu şiirler vasıtasıyla bizimle vedalaşıyor, bizi yokluğuna alıştırıyor, sonsuzluk âlemine geçmek için bir hazırlık yapıyordu. Geçer'in yayınlanmayan ve ayrılık fikrini işlediği bir güzel şiiri de "Mor Zamanlar İçinde"dir. İçinde hicranla dolu hisler besleyen şâir, bu şiirinde çıkacağı uzun yolun telâşı içindedir: "Ümit bahçelerinde açan çiçekler hep mor/ Yeni sedirlerde yorgun ihtiyar/ Hâtıralar mangalında kül bağlamış kor/ Sevda yollarında tükenmiş bahar/ Saçaklarda eski güvercinler yok/ Uzak iklimde şimdi sevdanın beşterleri/ Şimdi her yanımda binbir zehirli bir ok/ Acısı daha başka acısı daha derin/ Mevsimler sevincini çoktan yitirmiş/ Teselli kuşları başka dallarda/ Kederli yüzlerde yalancı gülüş/ Dikenler öbek öbek geçtiğimiz yollarda."

Sonbaharın hüznün şiirleri

İlhan Geçer'in diğer bir şiiri "Sonbahar"dır. Şâir, bu şiirinde sonbahar mevsiminin ruhunda uyandırdığı duyguları son derece sanatkârane bir şekilde dile getirir. Bu şiirde de yarım kalmış tatlı bir rüyânın intibalarını görürüz. Zaten bir keder ve hüznün şâiri olan İlhan Geçer "Sonbahar" şiirinde bizi daha fazla kederlere ve derin üzüntülere sevk ediyor. Ama bu tatlı bir hüznüdür. Şâir, ahenkli mısralardan meydana gelen şiirinde hayal dünyasının uçsuz bucaksız ikliminde dolaşiyor. Yalnız şâirin ümitsiz ve kırık mısralarında bile yine de heyecanlı bir bekleyiş ve tatlı bir ifâde buluyoruz: "Gümüş şamdanların nurları/ Altın saksılardan solgun manolya/ Mevsime bakışlar hep hüzne döner/ Sanki yarım kalmış en güzel rüya". Şâir zaman zaman hâtıralara dalar: "Eylül semâlarında hüznün eflatun yüzü/ Anılar defterinde mahzun sayfalar/ Hırçın poyrazlar tedirgin ediyor güzü/ Şimdi uzar iklimlerde en güzel hâtıralar". Hâtıraların ardından hayaller gelir: "Silinmiş söz-lüklerden unutulmuş hüzneler/ Gönül bahçelerinde mutlu kuşlar ötüyor/

Şimdi keder ufkunda hep dernekler düğünler/ Cömert güz elleri iklimi hayâl etmek bile zor./ Sararan dallarda sonbahar hüznü/ Tedirgin göklerde muhâcir kuşlar/ Yorgun ihtiyarların hep endişeli yüzü/ Mutlu dünyâlara mahzun bakışlar".

Şairimizin yayınlanmamış bir diğer şiiri de "Sonbahar Hüzünleri"dir. Bu şiir de İlhan Geçer'in hüznü dolu duygulu dünyâsını yansıtan eserlerindendir... Sonbahar bilindiği gibi sanatkarların en çok hislendiği ve şiirlerini kaleme aldıkları bir mevsim. Geçer de hem ömrünün son baharını hem de mevsimin hazan mevsimini "Sonbahar Hüzünleri"nde dile getiriyor. "Düşen yapraklarda sonbahar hüznü/ Uzak mavilere uçuyor göçmen kuşlar/ Bulutlar hüznüle açmış yüzünü/ Önümüzde gitgide dikleşiyor yokuşlar". Ve Melankoli şairi devam ediyor: "Sevda bahçelerinin gülü yolunmuş/ Mermer şadırvanlarda bozbulanık su/ Pespembe ümitler kapkara olmuş/ En güzel mutluluğa sanki kurulmuş pusu".

Bâzı mısralarda Yedi Meş'aleciler'in duygu dünyâsını farkedebiliriz. 1930'lu yılların Ziya Osman'ından mısralar buluruz zaman zaman: "Göklerin mavisinde siyah perdeler/ Gölünü yitirmiş bülbüller mahzun/ Tedirgin yıldızsız kalan geceler/ Huriler çıkmıyor üstüne yolumuzun". Ve aynı kırık ifadeler, aynı hicranlı söyleyiş: "Akordu bozulmuş udun, tanburun/ Hânende unutmuş şevk-i efzayı/ Gönül yarasını onlardan/ Kemancı eline almıyor yayı". Geçer daha sonra gerçek sevgilere mersiye yakıyor: "Buruk sevdalara matem tutuyor/ Dere kenarında salkım söğütler/ İnce ince hüznü döküyor/ Kızağa çekilmiş yorgun tekneler/ Belirgin renkler sarı ile mor."

Başlıklı ve başlıksız şiirler

İlhan Geçer, ömrünün son deminde bâzı şiirlerine başlık bile atmıyordu. Bunlardan elimde olan üç şiirde de, yine diğerleri gibi gamlı ve bedbin hisler hâkim. Şiirlerini gönderdiği zaman yazdığı mektupta şu rind ifadeler yer alıyordu:

"Sevgili Mehmet, son şiirlerimi sunuyorum. Okuyabildiklerini kullan, okuyamadıklarını yırt at.

Zahmetlerinize teşekkürler. Sağlık ve mutluluklar. İlhan Geçer."

İlhan Geçer'in sevgi dünyâsında tabiat boydan boya önümüze serilir. Yıldızlardan balıklara ve kelebeklere kadar bütün yaratılmışlar arz-ı endam eder bir bir: "Sen gidene kadar yıldızlar ışırdı gecelerde/ Kelebekler

çift uçardı ilk bahar dallarında/ Fırtınalar savurmazdı en güzel yemişleri/ Oltalara takılırdı kıyılarda balıklar/ Aynı güneşlerde can bulurdu dikenlerle gonca". Ayrılık acısını bülbül kadar kim anlatabilir? Peki bülbülleri şâirlerden ziyâde anlayan var mı: "Aynı güneşlerde canlanırdı dikenli gonca/ Sen gidince kahrından akmazdı şadırvanlar/ Ardından en çok bülbül ağlardı."

Şâirin "Tükeniş" şiiri melankolik duygular ihtiva ediyor: "Şamdanın mumları bir bir tükenmiş/ Kurumuş dallarda çirkin peyzajlar/ Nâdide kumaşları güveler yemiş/ Sazlar meclisinde akortsuz sazlar/ Umut sevdalarında tek bir yıldız yok/ Düşenler tüm yollara serapa diken/ Sevdalı yüreklerde zehirli bir ok/ Fırtınalı deniz yırtık bir yelken/ Bir özlem kalmamış bahara yaya/ Balçıkla sıvanmış sanki güneşler/ Bir hüznün çökmüş şarkıya söze/ Yorgun yüreklerle sanki vurulmuş neşter."

Başlığı olmayan bir şiirde hüznün âh'ını iştir, kırık sesini duyarsız: "Sensiz kalan gönlümde bahar olmuyor/ Yaseminler boynu bükük açıyor bahçelerde/ Sen de gittin çilem hâlâ dolmuyor/ Yalazlardan eser yok kapkara gecelerde." Güçlkle okunan şiir şu mısralarla devam ediyor: "Sararan dallarda çirkin kargalar/ Munis güvercinler yaban ellerde/ Eski tad kalmamış paslı dillerde/ Kederden dem vuruyor cümle şarkılar/ Ve şiir şu mısralarla sona eriyor: "Hırçın yokuşlarda yorgun ayaklar/ Yeşilin benzini hüznün sarıyor/ Nemrut yollarında buram buram kar/ Simsiyah yolları sönmüş fener tanyor."

İlhan Geçer'in başlıksız diğer şiiri yine sitem doludur: "Sen de gittin bahçemin en güzel gülü soldu/ Kuruyan dallarda çirkin kargalar/ Gönlümün ufkunda vakitsiz akşam oldu/ Ümit denizinde hırçın dalgalar". Şâir, anlatamadığı acılar içinde kıvrınmaktadır: "Sevda çeşmelerinin suyu bulanmış/ Beyaz mermerlerde kara akrepler/ Artık boy atmıyor göllerde kamış/ Gönül saksılarında tarifsiz keder". Ve eski saadet devirlerine bir hasret görürüz daha sonraki mısralarda: "Yaseminler hüznünlü sanki mevsimsiz açmışlar/ Eski tadı yok ne şarkının ne sazın/ Mutluluk goncaları açılmadan solmuşlar/ Yıldızlı semaların eski tadı yok/ Mutluluk lügatında aşkın adı yok". Bedbin bir mizacın ümitsiz hâllerine genelde şâhit oluruz: "Sazlar meclisinde tüm akortlar bozuldu/ Karıncalar keyifsiz döndü yuvalarına/ Tamirci eller saatleri zevale kurdu/ Ümitler ışımlıyor artık yarına". Ve artık çirpiniştan sonraki bekleyişler gelir: "Mutluluk çarşısının yemişleri tükendi/ Dar sokaklara açılır oldu yollar/ Tatlı meyvalarıyla damdaki kedi/ Heykellere sarıldı simsıcak kollar."

Fotoğraf: Muhsin Karabay

Halil Soyuer

Önce şiire, sonra hayata veda

İlhan Bey'in kendi el yazısıyla yazdığı şiirler, son zamanlarda güçlüklerle okunuyordu. 22 Aralık 2003 tarihinde bana gönderdiği mektubunda şöyle diyordu:

"Sevgili ve muhterem dostum,

Artık zamanı geldi. Şiir yazmaya veda ediyorum.

Sana son şiirlerimi göndermiştim. Ekli şiiri de, Türk Edebiyatı için sunuyorum. Makineye çeker onlara ulaştırırsan sevinirim.

İlk fırsatta sana gelmek ümidiyle gözlerinden öperim. İlhan."

Ve Geçer'in en son kaleme aldığı şiir "Şiire Veda" ismini taşıyor. Bu şiir bir bakıma şairimizin şiirden istemeyerek de olsa ayrılışını aksettirmesi bakımından oldukça keder verici. "Şiire Veda"da şair, sıhhi ve mecburi sebepler yüzünden kerhen bırakmak zorunda kaldığı kaleminden ayrılışının hicrânına ve zorluğuna temas ediyor. Veda trenini anlatan şair, hâtıralardan ayrılmanın acısını anlatırken en çok bilinen şiiri Melankoli'ye bir telmih yapar. "Şiire Veda" ile önce edebiyata, kısa bir zaman sonra da hayâta

vedâ eden şair, bu şiir vâsıtasıyla âdeta bütün dostlarıyla helalleşiyordu: "Öyle zor öyle zor ki sana elveda demek,/ Hüzün yüklü mısraları bir kenara fırlatmak,/ Sanki matem tutuyor bana pespembe çiçek,/ Hâtıralar denizinde paslı demirler atmak./ Şiir ufuklarımın ışıkları tükendi,/ Hâtıralar denizinde kara bulutlar./ Son tren kalkıyor elveda dendi,/ Sanki 'Melankoli'yi çalıyor bütün utlar."

Ve Halil Soyuer'den mektup...

Halil Soyuer'le yüzyüze görüşmek kismet olmadı. Ama telefonla konuştuk. İstanbul dışında da olsa yaşayan değerli sanatkârları zaman zaman aramayı bir itiyad hâline getirdim. En azından hatırlarını sormak, onlarla birazcık sohbet etmek bana bir görev gibi geliyor. Unutulmadıklarını onlara da hatırlatmak gerekiyor. Halil Soyuer'i 2002 yılının sonlarına doğru aramış ve Kubbealtı Akademi Mecmuası için şiir istemiştim. Çok sevinmişti. Hemen gönderdi. "Usuldan" başlıklı bir şiirdi bu. Şiir, mecmuamızda yayınlandıktan sonra şâirimiz bana, Ankara'dan 15 Ocak 2002 tarihli bir mektup yollamıştı. "Gönül Dağları"nın şâiri mektubunda şöyle diyordu:

"Sayın Mehmet Nuri Bey,

Bir şiirimi yayınlayarak beni onurlandıran dergiyi aldım. Teşekkür ediyorum.

Kubbealtı'na bir gün rahmetli Şemsi Belli ile gelmiştim. Sonra bize İbrahim Minnetoğlu da katılmıştı.

Sayfalarda yaşattığınız, Sâmîha Ayverdi'yi, Ekrem Hakkı Ayverdi'yi, Nihad Sâmî Banarlı'yi, Reşat Ekrem Koçu beyi, Semavi Eyice'yi, Rıfkı Melûl Meriç'i, Oktay Aslanapa'yi, Halide Nusret Zorlutuna'yi (Emine Işınsu, küçücük bir kızdı. Hâlâ bana saygısı sevgisi devam ediyor), Prof. Kenan Akyüz'ü, Prof. Dr. İlber Ortaylı'yi (1966-69'da Ankara'da yayınladığım Çaba Sanat dergisine bir Mülkiye öğrencisi olarak tiyatro haberlerini yazardı), Yahyâ Kemal Beyi tanımış olmanın gururunu içimde taşıyor, rahmetli olanların beşüş çehrelerini kalbimin arşivinde saklıyorum.

Neyse sözü uzattık yine.

Size iki şiirimi daha sunuyorum. Yayınlarsanız sevinirim. Hayatımın 83. yaş basamağından sizleri selamlıyor, Kubbealtı'nın vefalı evlâdı, Akademi Mecmuası ailesine saygılarımı sunuyorum. Halil Soyuer."

Halil Soyuer'in çeşitli dergilerde şiirleri yayınlanıyordu. Ama nesri de güzeldi. Son zamanlarda tanınmış pek çok şâir ve yazarla ilgili hâtıraları-

nı kaleme almaya başlamıştı. Bunların bir kısmı Türk Edebiyatı'nda "Şâir Dostlarım" adıyla yayınlandı. Türk edebiyatı tarihine ışık tutan bu hâtıraların yakın zamanda kitaplaşacak olması bir teselli kaynağıdır. Şâirin son şiirlerinden biri Size Aktüel dergisinde "Biz Artık" adıyla yayınlanmıştı. Şiirin son mısraları şöyle bitiyordu: "Dünya başımıza artık dar gibi/ Tahammül incelir oldu zar gibi/ Viranhanelerde duvarlar gibi/ Sıvası döküldü ikimizin de./ Sabırla ot bitti taştan nihayet/ Kaldı ellerimiz boşta nihayet/ Teslim bayrağımız işte nihayet/ Direğe çekildi ikimizin de..." Halil Soyuer, 17 Ocak 2004 tarihinde ebedî âleme yürüdü. 19 Ocak'ta Ankara Kocatepe Câmii'nde namazı kılındı ve 20 Ocak Salı günü de memleketi olan Balıkesir'in Havran kazasında toprağa verildi.

Halil Soyuer'in "Usuldan" (Ocak 2003), "Mecbur" (Nisan 2003), "Kim" (Temmuz 2003) ve "İstanbul Üzüntüsü" isimli dört şiirini yayınladık. Böylece son şiirlerinden dördü Kubbealtı Akademi Mecmuası'nda neşredilmiş oldu. Her iki şâirimize Allah'tan rahmet diliyorum.

Ayağını Öptü Ay

Şükran IŞIK

Mest olmuştur aşkınla, semâ ediyor dağlar.
Cehennem susturulmuş, şeytan kahrından ağlar.
Küfrün dili tutuldu doğduğun o gecede,
Ayağını öptü ay, yıldızlar etti secde.

Gözlerim yaşla doldu, aşkım oldu seccâde
Duâ üstüne duâ ettim, dilsiz, dudaksız,
Sürünerek kapına geldim elsiz ayaksız.

Yüzüm yok ki, yüz sürsem Muhammed eşiğine,
Hasret beni yatırdı iğneli beşiğine.

Âsumânı titretir aşık gelirse vecde,
Ayağını öptü ay, yıldızlar etti secde.

Salâvat okuyarak bulutlar indi yere,
Ürpererek başladı Kâbe hemen tekbire.

Çöle düşen rahmetsin kadirsin her gecede,
Ayağını öptü ay yıldızlar etti secde.

Gökler erimek ister o mübârek avucunda
Gözyaşı tevhid olmuş kirpiğimin ucunda.

Yeri göğü tuttu nur geldi beklenen müjde.
Ayağını öptü ay, yıldızlar etti secde.

Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım

Kemâl Y. AREN

ŞİKÂYETİM VAR!...

Şikâyetim var!.. Şikâyetim var!
İnsanlar, insanlar şikâyetim var!

Vahşî kapitalizmin merhametsiz, hâin, zâlim reklâm sektöründen şikâyetim var.

Gün demiyor, gece demiyor, mülkiyeti tamamen bana ait olan zamanı bir eşkiya zorbalığı ile kullanımına alıyor; görmeyi, dinlemeyi, almayı kat'iyen arzu etmediğim çürük, bozuk, kokuşmuş ürünlerini popstarlar, vizontelevizyonlar ve daha bilmem neler adı altında önüme sürüyor, burnuma dayıyor, zorluyor, zorluyor, zorluyor...

Güzellikten, estetikten, zarâfetten, âhenkten, ölçüden yoksun bu nesneleri almak istemiyorum, dinlemek istemiyorum, görmek istemiyorum... Ama hayır! Sokaklardaki adım başı yolumu kesen reklâm panolarıyla gözüme gözüme sokuyor; gazetelerde magazin sayfalarından taşarak haber sütunlarında, köşe yazılarında önüme sürülüyor; televizyonlarda, hiç de ğilse buraya giremez-girmez diyeceğiniz programlarda, dizilerde, açık oturumlarda nanik yaparak karşıma çıkıyor.

Bu bir tâcizdir!..

Bunlardan şikâyetçiyim ey milletim, ey mukaddes devletim!.. Beni bu mütecavizlerden kurtarın!..

Aksi halde bu zorbalıkta uzak yakın dahli olan veya ihmâlî bulunan herkesi, her kurumu MAHKEME-I KÜBRÂ'ya havale edeceğim, bilirsiniz!..

Ben, böyle buhranlı-bunalımlı kıvranır, ruhumla sığınacak sâkin bir köşe ararken bu defa da "**SEVGİLİLER GÜNÜ**"mü, "**St. Valantin Yortusu**"mu öyle bir şeyin salvolarına tutuldum. Palûze gibi şahâne bir gerdanda sunulan milyarlık mücevherler günler boyu gözlerimi kamaştırmaya devam etti. Kendimi Nedim gibi hissettim bir defasında ve:

*"Bir elinde gül, bir elde câm geldin sâkiya
Kangısın alsam gülü yâhud ki câmi yâ seni"*

diye mırıldandığımı hatırlıyorum. Ama nerde o mâlî ve maddî kudret!.. Utandım. Sonra acz içinde Âkif gibi feryâdı bastırdım:

"Yârâb...

Nûr istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun

'Yandık' diyoruz, boğmaya kan gönderiyorsun!"

Evet Yârâbbi, nûr istiyorum, görünûp kaybolan sahte aydınlık değil!
Güzellik istiyorum, rûhumu yüceltsin, bana Seni versin!

Derken,

Önüne bir hikâye çıktı aziz okuyucularım, içim bir bahar yeli ile ferahlamış gibi oldu. Onu, o ferahlığı sizinle de paylaşmak istiyorum.

Buyurun:

BİR KAZ SÜRÜSÜNÜN PEŞİNE TAKILAN ADAM¹

"Bu hikâyeyi, İstanbul'un karmaşasına yıllarca direndikten sonra içinden gelen sese kulak verip, Çanakkâle'ye yerleşen ve orada küçük bir otel açan Yüksel Bey anlattı.

Bir yaz günü, çiftliğinde yetiştirdiği hayvanların arasına birkaç tane de kaz ilave etmeyi düşünerek, karşı yakadaki kaz çiftliğine gitmek üzere yola çıkan Yüksel Bey, saatlerini çok iyi bildiği ve hiçbir zaman kaçırmadığı feribotu kaçırmır. O sıcakta bir sonraki feribotu beklemeyi gözü yemeyince de, kaz alma planını bir sonraki güne erteleyerek geri dönmeye karar verir.

Dönüş yolunda otomobiliyle ilerlerken ne tesadüf ki (!) bir kaz sürüsüyle karşılaşır. Kazları takip ettiği taktirde, kendisini mutlaka ait oldukları yere götüreceklerini düşünerek peşlerinden gitmeye başlar. Sürü önde, Yüksel Bey arkada tozlu topraklı köy yollarında ilerlemeye başlarlar. Derken bir yol ayrımında sürü ikiye ayrılır, bir grup kaz sağa giderken diğer bir grup düz devam eder. Yüksel Bey, bir an tereddüt ettikten sonra sağa sapan kazları izlemeye karar verir. Kazlar yalpalaya yalpalaya bir süre daha gidip sonunda ağaçların arasına gömülmüş küçücük bir evin önündeki tahta çitlerin arasından geçerek içeri girerler. O sırada evin kapısı açılır ve yaşlı bir kadın dışarıya çıkarak kazları karşılar. Yüksel Bey, bir süre kadını izledikten sonra otomobilden iner, onun yanına gider ve şayet kabul ederse kazlarını satın almak istediğini söyler.

Yaşlı kadın sesi soluğu çıkmadan Yüksel Bey'e bakar, bakar ve ardından gözlerinden akan yaşlara hakim olamayarak; "Ben taa ne zamandır bu kazları satmaya niyetliyim. Tek derdim, onları satıp içeride aylardır hasta yatan kocama ilaç almak; ama ne bir yere gidecek halim ne de

¹ Bu hikâyeyi "Dünden-Bugüne TERCÜMAN" gazetesi köşe yazarı Can AKSİN Bey'in 17.01.04 günkü yazısından aldım.

onları satacak birini bulacak gücüm var. Dün gece sabahlara kadar ağlayarak yakardım. Dualarımın duyulacağını biliyordum. Seni Allah yol-ladı bana oğlum." der.

Yüksel Bey, kazlara yaşlı kadının hayal bile edemeyeceği bir fiyat ödediği gibi, ertesi gün oraya bir doktor götürüp kocasını muayene ettirir, ilaçlarını alır ve üzerine üflenlen hayır dualarıyla oradan ayrılır."

Yüksel Bey'i kalbimle tebrik ettim. İşlediği hayırdan kazandığı manevî-hazdan ben de pay almış gibi oldum. Ne hoş bir duygu bu Rabbim!..

18 Mart Çanakkale Zaferi için bir şeyler arıyorum.

O günleri anlatan belgeler arasında muhteşem bir hâdisе ve onun kahra-manı zekâ, mahâret ve şecaât timsâli mübarek şehit Mehmet Muzaffer Efen-di'yi tanıdım.

Hâdisе başlı başına bir destan. Okurken göz pınarlarımdan taşan yaşlara hâkim olamadım.

Bu destanı da belgeleriyle birlikte sizinle paylaşmak istedim.

Ama,

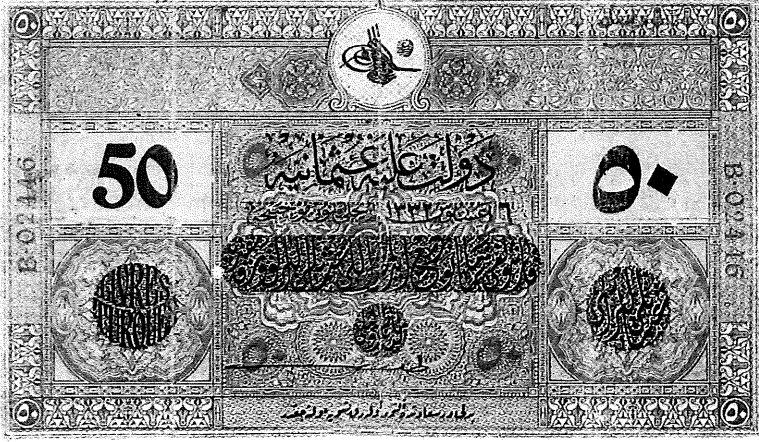
Önce Mehmet Muzaffer'i tanıyalım:

Galatasaray Sultânîsi'nden mezun olur olmaz üç aylık bir tâlimden sonra Mart 1916'da Çanakkale'ye gönderilir. Ne var ki 1915 Nisan'ından Aralık sonuna kadar devam eden o cehennemî çarpışmalar bitmiş, müttefik kuvvetler geri çekilmişlerdi. Mehmet Muzaffer Çanakkale'ye vardığında sa-vaş durmuştu. Çanakkale'deki birliklerin büyük kısmı Kafkas, Irak ve Filis-tin cephelerine sevk emri almışlardı. Hazırlanmaya ve noksanlarını ikmal etmeye başlamışlardı. Muzaffer de birliğinin alay karargâhında görevliydi.

ZEKÂ ve YETENEK VATAN İÇİN NASIL KULLANILIR?²

"Alay'ın, kamyon ve otomobil lâstiği ile diğer birtakım malzemeye ihtiyacı vardı. Bunlarsa ancak İstanbul'dan sağlanabilirdi. O devirlerde bu gibi basit mübâyaaalar için açık artırma yapmak, ilânlarda bulunmak,

² Bu hâtırayı da Lâle Mecmuası. Temmuz 1984 Sayı:2 Sayfa: 22-24'den aldım.

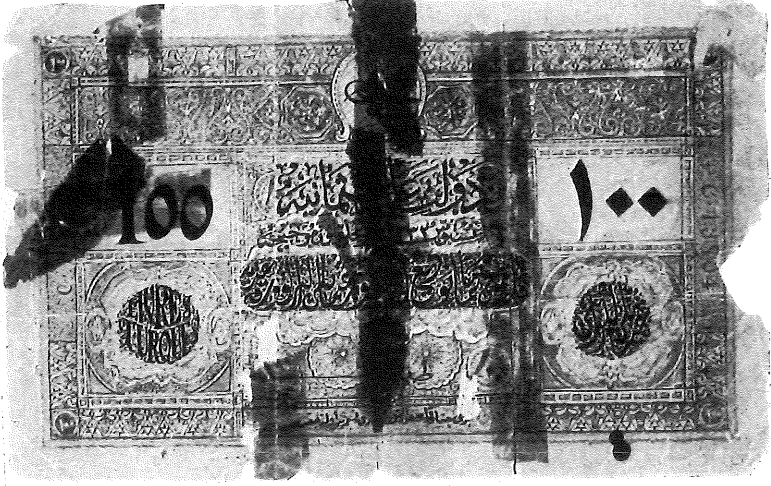
Gerçek paranın ön yüzü.

ne âdetti, ne de bunlarla kaybedilecek vakit vardı. Herşey "itimad"la yürütülürdü. Muzaffer, açık göz ve becerikli bir İstanbul çocuğu olduğundan, Karargâh, gerekli malzemenin temin ve mübâyaasına onu memur etti. İcabeden paranın kendisine itâsı için de Erkân-ı Harbiye Riyâseti'ne hitâben yazılı bir tezkereyi eline verdiler.

O yıllarda İstanbul'da otomobil ve kamyon, nâdir rastlanan vâsitalardı. Bunların lâstikleriyle yok denecek kadar azdı ve karaborsadaydı. Muzaffer aradı, uğraştı, nihâyet Karaköy'de bir Yahudide istediklerini buldu. Fiyatlar pek fâhişti ama, yapacak başka bir şey yoktu. Anlaşmaya vardı.. Lâzımgelen parayı almak üzere Erkân-ı Harbiye'ye gitti. Elindeki tezkereyi tediye merciine havâle ettiler. Muzaffer az sonra yaşlı bir kaymakam (yarbay)'ın huzurundadır. Kaymakam, uzatılan tezkereyi okudu. Karşısında hazırola duran ihtiyat zabıt namzetine baktı. İsteyeceği paranın mikdarını sormadan, "Ne alınacak?" dedi. "Oto ve kamyon lâstığı" cevabı verilince bir an durdu. Sonra Muzaffer'e dik dik baktı:

"Bana bak oğlum! Ben askerin ayağına postal, sırtına kaput alacak parayı bulamıyorum. Sen otomobil lâstığından bahsediyorsun! Haydi yürü git, insanı günaha sokma.. Para mara yok!"

Muzaffer selâmı çaktı, dışarı çıktı. Harbiye Nezareti'nin (bugünkü Hukuk Fakültesi binası) bahçesinden dış kapıya ağır ağır yürürken, ne

Taklid paranın ön yüzü.

yapacağını düşünüyordu. Malzemelere Alay'ın ihtiyacı vardı. Eldeki (Almanların verdiği) iki Mercedes-Benz kamyon ve iki binek arabası lastiksizdi. Diğer malzemeler de mutlaka lazımdı. Kendisi, bulur-alır diye görevlendirilmişti. Malzemeyi bulmuştu fakat para yoktu. Eli boş dönmezdi, bir çaresini bulmak lazımdı...

Muzaffer bunları düşününce düşününce Bayezid Meydanı'na vardı. Birden durdu, kendi kendine güldü. Aradığı çareyi bulmuştu!

Doğru, tüccar Yahudi'ye gitti:

"Paranın tediye muamelesi akşamüstü bitecek. Ezandan sonra gelip malları alamam, gece kaldıracak yerim yok. Yarın öğleden evvel vapurum Çanakkale'ye kalkıyor, yetiştirmem lazım. Onun için, sabah ezanında geleceğim. Malları mutlaka hazır edin.."

Tüccar "peki" dedi. Muzaffer tam ayrılırken ilâve etti:

"Altın para vermiyorlar, kâğıd para verecekler!"

Yahudi yine "peki" dedi. Ertesi sabah Muzaffer, Merkez Kumandanlığı'ndan sağladığı araba ve neferlerle ezan vakti Yahudi'nin kapısında idi. Ortalık henüz ışıyordu. Tüccar, malları hazırlamıştı. Havagazı fenerinin yarım yamalak aydınlatığı loşlukta mallar arabaya yüklendi. Muzaffer, bir yüzlük kaime (yüz liralık kâğıd para) verdi. Araba dört nala

Sirkeci'ye yollandı.

Malzeme şat'a, oradan dubada bağlı gemiye aktarıldı. Az sonra da gemi Çanakkale yolunu tutmuştu.

Üç gün sonra, Yahudi, elindeki yüzlük kaimeyi bozdurmak üzere Osmanlı Bankası'na gitti. Bozmadılar... Zira elindeki para sahte idi!

Muzaffer, evrak-ı nakdiyelerin basımında kullanılan kağıdın aynını Karaköy kırtasiyecilerinden tedarik etmiş, bütün gece oturmuş, çini mürekkebi ve boya ile, gerçeğinden bir bakışta ayırd edilemeyecek nefasette taklid bir para yapmıştı!.. Tüccara verdiği ve yutturduğu para buydu. O devrin hakiki paralarının üzerindeki yazılar arasında bir de şu ibâre bulunurdu: "Bedeli Dersââdette altın olarak tesviye olunacaktır." Muzaffer, yaptığı taklid parada bu ibareyi şöyle yazmıştı:

"Bedeli Çanakkale'de altın olarak tesviye olunacaktır."

Onun burada "altın" dediği, Çanakkale'de Mehmedciğin akıttığı, altından da kıymetli kanı idi..."

7 Aralık 1917'de Gazze'de son ferdine kadar şehit düşen gönüllü ardçı birliği kumandanı Galatasaray Sultânî'si mezunu Teğmen 948 Mehmet Muzaffer'in destanı burada bitti.

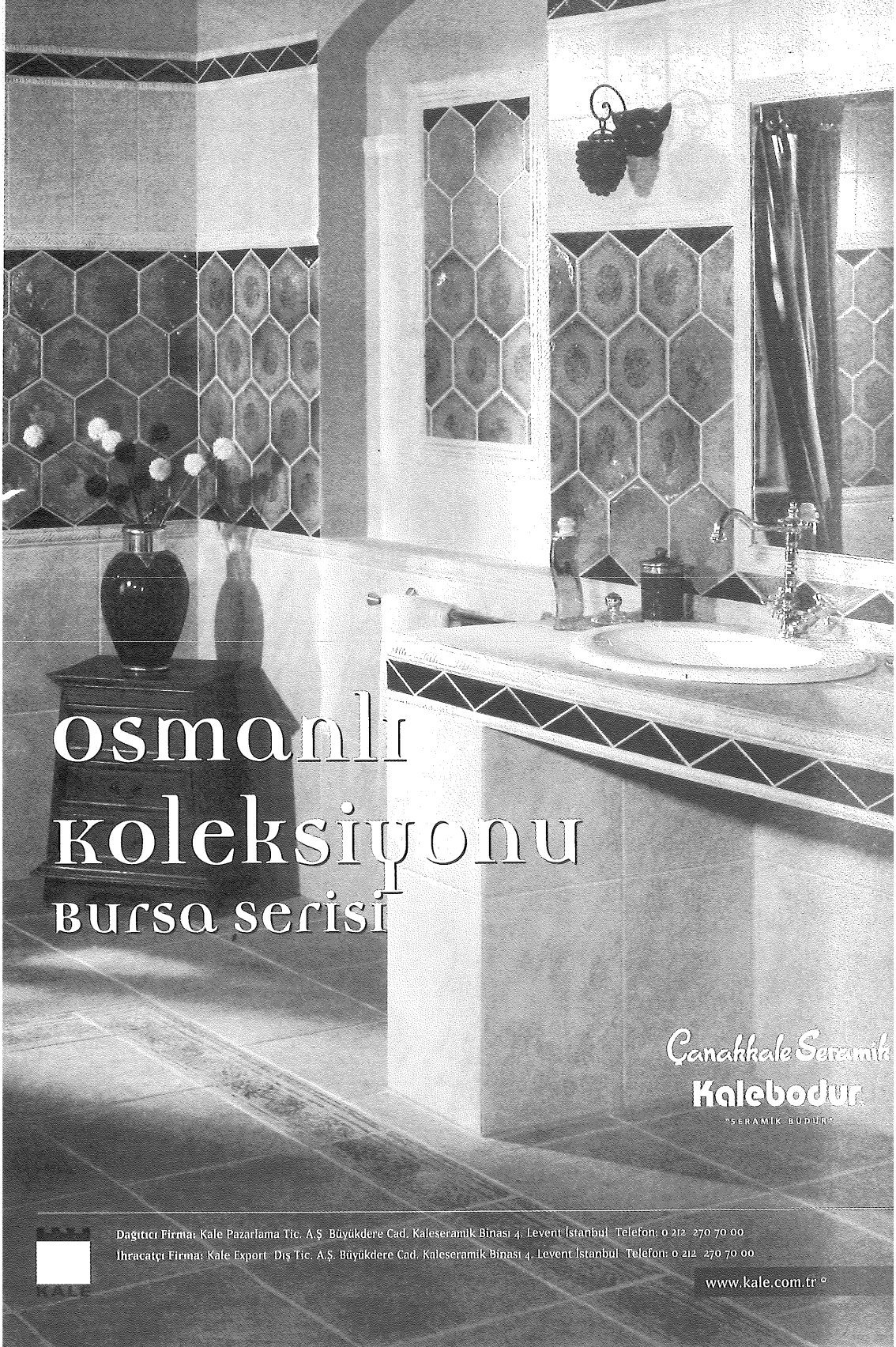
Bu hikâyeler bunalan ruhuma ferahlık verdi.

Kendi kendime dedim ki:

Vatan ve millet uğrunda sâdece hizmet edilir, diyen; imkânsızlıktan, çaresizlikten, yokluktan bahisle bu mâzeretlerin arkasına sığınmak gibi edna bir davranışı aklına dahi getirmeden/çaresizliğe zekâsıyla çâre bulan, yokluğa kâbiliyet ve gayreti ile imkân yaratan, vatan ve milleti için şahadete gönüllü tâlib olan Mehmet Muzafferlerin yetiştiği bu mübarek topraklarda varsın popstarcı Bayhanlar, Abidinler de olsun, varsın Vizontelee Tuba hikâyeleri de anlatılsın. Bunlar da Rabbimin bir hoş cilvesi diyelim,

Adından başka nâminı nişânını bilmediğim hayır ehli Yüksel Beylerin, cennetmekân Mehmet Muzafferlerin ve cümle şühedâımızın yüzü suyu hürmetine Rabbimden mağfiret niyaz ediyorum.

Şikâyetimi geri aldım.

osmanlı koleksiyonu bursa serisi

Canakkale Seramik
Kalebodur

“SERAMİK BODUR”

Dagıtıcı Firma: Kale Pazarlama Tic. A.Ş. Büyükdere Cad. Kaleseramik Binası 4. Levent İstanbul Telefon: 0 212 270 70 00

İhracatçı Firma: Kale Export Dış Tic. A.Ş. Büyükdere Cad. Kaleseramik Binası 4. Levent İstanbul Telefon: 0 212 270 70 00

www.kale.com.tr

“Siz rahatınıza bakın”

Güneş Konut Paket Sigortası,
hem evinizi ve eşyalarınızı
20 ayrı riske karşı güvenceye alıyor,
hem de 24 saat Konut Yardım hizmeti sağlıyor.

**Konut Paket
Sigortası**

GÜNEŞ SİGORTA

yarın da güneş doğacak

gunessigorta.com.tr

İSTANBUL FETİH CEMİYETİ'nden

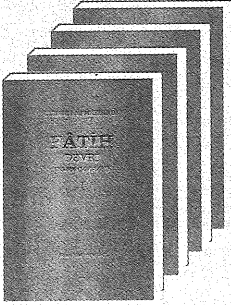
Vefâtının 20. yılında

EKREM HAKKI AYVERDİ'nin

bütün eserleri

Nisan - Mayıs 2004'te

% 50 Tenzilâtlı

**Başlangıcından Fâtih Devri Sonuna Kadar
OSMANLI MİMÂRÎSİ**

**4 CİLT / 32x25 / KUŞE KAĞIT
240.000.000 TL. yerine 120.000.000 TL.**

**AVRUPA'DA
OSMANLI MİMÂRÎ ESERLERİ**

**4 CİLT / 32x25 / KUŞE KAĞIT
240.000.000 TL. yerine 120.000.000 TL.**

**XIX ASIRDA İSTANBUL HARİTASI
MAKALELER**

: 34.500.000 TL. yerine 16.500.000 TL.

EKREM HAKKI AYVERDİ HÂTİRA KİTABI

: 12.500.000 TL. yerine 6.500.000 TL.

: 12.500.000 TL. yerine 6.500.000 TL.

DAĞITIM:

Paykhâne Sk. No: 3 Çemberlitaş – İSTANBUL / Tel: 0212 516 23 56 - 518 92 09 Faks: 0212 638 02 72 / E-Posta: kubbealti@superonline.com

Altın Çini

ALTIN ÇİNİ

KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamalıgil Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60